

“અસલાજી”

ધયાને

કંબુસના કરમની કાહણી અથવા ૬૦ વરસના
અસલાજી ૧૭ વરસની શીરીન સાથે
પરણવા નીકલ્યા !

અંક ઇંગરેજી ખેલને આધારે પારસી સંસારી લાલતને
લાયુ પાડી રચેલો ૩ અંકી નાટક.

(બીજી આવૃત્તી.)

પારસી નાટક મંડલીને માટે

ખતાવનાર

અરહેશર ખેહરામજી પટેલ

તે “કાકામામા કેહેવાના” તથા “સુવરેલો શીરીન આપરે ઠેકાણે
આવી” અને “નર્સી ખોલના છઠ યુજી”ના ખેલોનો કર્તા.

(આ આપડી રેહસર કરાવી તેનો સપલો હક ખતાવનારે રાખ્યો.)

મુંખ ઈ :

ધી બોખે જામે જમશેદ પ્રીટીંગ પ્રેસ કમ્પની, લીમીટેડ.

૧૮૮૫.

કીમત રૂ ૦.

“અસલાજી”

ધયાને

કંબુસના કરમની કાહણી અથવા ૬૦ વરસના
અસલાજી ૧૭ વરસની શીરીન સાથે
પરણવા નીકલયા !

એક ઇંગરેજી ખેલને આધારે પારસી સંસારી હાલતને
લાગુ પાડી રચેલો ૩ અંકી નાટક.

(બીજી આવૃત્તી.)

પારસી નાટક મંડલીને માટે

ખનાવનાર

અરદેશર બેહરામજી પટેલ

તે “કાકામામા કેહેવાના” તથા “સુધરેલી શીરીન આપ્પરે ઠેકાણું
આવી” અને “નહીં ખોલના ૯૯ ગુણ”ના ખેલોનો કર્તા.

(આ ચોપડી રેજિસ્ટર કરાવી તેનો સંપર્કો હક ખનાવનારે રાખ્યોછે.)

મુ'બ ઈ :

ધી બોબે જામે જમશેદ પ્રીટીંગ પ્રેસ કમ્પની, લીમીટેડ.

૧૮૮૫.

કીમત રૂ ૦૧.

દીખાયો પેહેલી આવરતીનો.

હું કાંઈ નાટક લખનારમાં ખપવાનું યુમાણ ધરાવતો નથી, હું કાંઈ પારસી સંસારી હાલત સુધારવાનો દાવો કરતો નથી, હું કાંઈ હાલના કેહેવાતા સુધારાનો હીંમાયતી નથી અથવા સઘળા અસહી જુના વીચારો સ્વીકારતો નથી, પણ જે ધંધાને મારી ભવીશની જીંદગી મેં અરપણ કરીછે, જે ધંધાના બોહોલા દરીયામાં મેં જીવલાવી દીધુંછે, તે ધંધામાં મને ઘણું જોવાની, ઘણું માંભલવાની અને પુશકલ અવસોકન કરવાની ખેહદ જોગવાઈઓ મલીછે. મારા એ ધંધાની રૂમ્મિ ઘણાક નાટકો જોવાની, વાંચવાની અને તેઓ ઉપર વીવેચન કરવાની મને ફરજ પડી હતી અને તે ફરજ મને હવે તો એક જાતની “પયારની મેહનત” થઈ પડીછે. મેં મારી આ “પયારની મેહનત”માં જોયુંછે કે અસહી પરીયાં જીન, દેવ દરજો, રાખસ જીનો, કરાંમતી દેખાવો અને અખુરતી બનાવોના ખેલોના દહાડા હવે વહી ગયાછે. કેલવણીના વધારા સાથ સંગીન અને ઉપયોગી થઈ પડે એવા ખેલોનો શોખ દેશી કુટુંબોમાં વધગેછે અને તે ટકનો લાભ લઈ મારા વાંચવામાં આવેલા એક ઇંગરેજ જાણીતા ખેલ ઉપરથી આ દેશી સંસારી ખેલ રચવાની મેં હામ બીડીછે. મારા લાયકીવાલા મીતર મીં બેહરામજી મેહરવાનજી મલખારીની ફરજયાત વીધવાપણાંની વીરધની હાલની ખરેખરી વખાણવા લાયક “કરોડે” મને વધારે ટેકા આપયોછે તેમ કેટલોક સારો ખોરાક પણ આપયોછે. તેમાં હું કેટલો ફતેહ પામયોછું તે મારા વાંચનાર તથા આ ખેલના જોનારની પોતાનીજ મુનઝદી ઉપર સોંપુંછું. હું એમ કેહેવાને હીંમત કરતોજ નથી કે આ ખેલ પારસી સંસારનું આખેહુખ ચીતરછે, પરંતુ વખતના શોખ ને અનુસરીને મને આ ખેલમાં કેટલીક જુદી વલાણો લેવાની પણ ફરજ પડીછે. મારા કેટલાક કદરદાન મીતરો મને શુચવેછે કે સુખલી, બંજો, ભીમ, પાનાચંદ વતરેખેના મોહડામાં મેં જે ખોલો ખેલયાછે તે તેઓની ખરો હાલત સાથ સરખાવતાં બારીછે, પણ તેઓને મારો આ ખોલાશો પુરતો જણાશે. વહી તેઓને મારે જણાવવું જોઈયે કે ભીમ તથા બંજો કાંઈ સાધારણ ચાકર નથી પણ “કારબારી” છે. પ્રજના શોખને અનુશરી એક નાટકમાં પારસી સંસારી હાલત આખેહુખ લાવવી તે કોઈવાર અશકત થઈ પડેછે. એક સાચવી રાખનારા પુસતકને બદલે ચાનક અને

કેટલીક શીખામણુ આપનારા તખ્તના ઉપર મેલાનારા એક તરીકે મારાં આ લખાણુને મેં વધારે ગણ્યું છે. નીરદોશ રમુજો મેં જામીરી છે, હાલ ના કેટલાક ચાલુ બનાવો મેં ઘખત કર્યા છે, અને ઉમેદ રાખું છું કે જેવી સારી નીચતાથી મેં આ એકમાં કેટલાક ચાલુ બનાવો ઉપર ટીકા કર્યા છે તેવીજ સારી નીચતાથી મારા સઘણા વાંચનારાઓ તથા જોનારાઓ તે લેશે. આ ખેલની ક્ષતેહ ઉપર બીજો કેટલોક લખીશનો આધાર લઈ કેલો છે જે વીશે હાલ બોલવાનું હું દરસત ધારતો નથી. જેટલા પારમી સંસારી ખેલો હમણાવેર આહેર પડ્યા છે—લખીશને માટે હું બોલતો નથી—તેમાં જો મારે એક દેશી, અકશર કરી પારમી, હાલતને વધારે લાગુ પડતો છે એમ મારા કદરદાન મીતરો કેહેશે તો હું મારી આ મહે નતનો પુરેપુરો બદલો મલથો છે એમ સમજાશ.

“પારસી ઘરેમાં આવા સંસારી બનાવો વખતે શું ગાયન ગાવા માં આવે છે કે ?” એમ કેટલાકો મને સવાલ કરશે. હું તે કયુલ કરું છું, અને તેટલા માટેજ ગાયનો “વધારા” તરીકે આપવાને મેં વાજબી જોયું છે. પણ હાલના શોખ પરમાણુ રસીલાં ગાયન વગર એક એક લોક પ્રીય થાય નહીં એવું હોવાથી મારા એક મીતરની મદદની મને જરૂર પડી હતી. જે રસીલાં અને ચાનક આપવા જોગ ગાયનોનો સીંગાર ઉમેરવામાં આવ્યો છે તે માટે મારા એ મીતર મીં ફીરોજશાહ રશતમજી બાટલીવાલાનો હું તદ્દન આભારી છું. “ફીરોજ” મારા એકજ બોલને માન આપી પોતાનો કીમતી વખત ખોલી આ ગાયનો મારે માટે ખાસ જોડી એલાડીએને તેની તાલીમ આપવા માટે કેટલાક દીવસો વેર જે મેહેનત કરી છે તે માટે હું મારા એ મીતરનું હેશાંન કદી ભુલનાર નથી. અલબત્ત મારે જણાવવાની જરૂર નથી કે એ ગાયનો ઉપર સઘણો હક તેનો પોતાનો છે.

તુકતેચીની હું માણું છું, ખાંમી વગરનો આ એક નથી એમ હું કયુલ કરું છું, પતલી ચાંમડીનો હું લખનાર નથી, તોપણ તે તુકતેચીની કેવી જોખમે તે માતર હું મારા મીતરોનીજ મુનસફી ઉપર સોંપું છું.

મુંબઈ, તા. ૨૯ મી }
નવેમ્બર, શને ૧૮૮૪. }

અદના.

દીબાચો બીજી આવૃત્તીનો.

નાટક લખનાર તરીકે “અસલાહ” મારી પેહેલી કોશિસ હતી અને તેટલાં માટે તે મને વધારે પયારી હતી. તે વધારે પયારી હોવાથી તેની ફતેહ માટે મને વધારે ઊલટ હતી. ગેઘટી હીપેટર જેવી મુબ્બની સૈાથી મોટી નાટકશાલામાં ખીચીખીચ ગીરદીઓની હજુર તથા આખરદાર દેશી કુટુંબોની પ્રસન્તા માથ ૧૮ વખત ડા માસનાં ટુંક અરસામાં આ ખેલ થયો હતો અને તે પછીથી આ બીજી આવૃત્તીમાં હું દેખાવ દેઉં છું તેજ આ મારી પેહેલી પયારી કોશિસની ફતેહની ગવાહીછે, જે ફતેહ માટે કદરદાન તમાસગીરોનો તેમજ વાંચનારાઓનો હું આભારીછું. તેમ “પારસી નાટક મંડળી”નાં ખેલાડીઓને પણ આ ફતેહનો એક મોટા હીસો હું આપવા માંગું છું. એ ખેલાડીઓની કોશિસની હું આ વખતે ખાશ નોંધ લઉં તે માટેનો મારો સંતોશ જાહેર કરી સારી તાલીમ આપવા માટે તથા ખેલની ફતેહ માટે સારી કાલજી રાખવા ઠકી તેના મેનેજીંગ માલિક મીંઠ દ્રામજી દાદાભાઈ અધુનો પણ આ ટકે ખાશ આભાર માનવાને હું વાળખી જોઉં છું. મારા આ ખેલે મારા લાયકીવાલા મીત્ર શેઠ નાના ભાઈ રસતમજી રાણીનાના “કાલાં મેંઠાં” નાં ખેલની સાથેજ દેખાવ દીધો હતો અને પારસી સંસારી ખેલોની તવારીખમાં એ ખેલો ખેલોએ કેવો હીસો ખળવયો હતો તે નોંધાઈ રહેલી વાત હોવાથી—લાંખી મુદતવેર યાદગાર રહી જનારી વાત હોવાથી—તે વાંશે હું કાંઈખી બોલવા માંગતો નથી.

મારું મત એવું છે કે દુનયાં બોલોડીછે અને તે સાથ જુદાં જુદાં સાહીત્યનાં ખેતરો પણ સારાં વીખતારવામાં છે. તે ખેતરોમાં થળા ખેડુતોને ખેડી ખાવાની જગાંછે, પણ દરેક ખેડુતે પોતાનાંજ કામ ઉપર મંડી રહેવું જોઈએ અને “હું મરમ જે સધલા લોહારી” એવી ધિકારી કાઢવાજોગ અને તુચ્છકારી કાઢવાજોગ બીને શરણુ થવું ન જોઈએ. ખેતરોની ઉતપત્તી કાંઈ ખેડુતોજ ખાતા નથી, પરજખી દામ આપી તેનાં ફલ ચાખેછે અને જે ફલ સવાદીશટ હોયછે તેને માટે તેઓ સાઈ ખોલેછે. પરજનાં તેવાં મનની સાહીત્યનાં ખેતરોનાં ખેડુતોએ કાલજી

રાખવી જોઈયે. હું એવાંજ ધોરણ ઉપર વરતું છું અને જો મારી મેહે નતનાં ફલને પરજા પસંદ ન કરે તો તે મતને માનપુરવક થરણ થઈ મારી નીશફલતા સ્વીકારવાને કદીબી હું પછાત પડીશ નહીં. જમાનો આગલ વધતો જાયછે અને તે સાથે નવા નવા ખેડુતોબી નીકલે એ સ વલાવીકછે, પણ તેથી “ઉજડ ગામમાં એદદા પરધાન”વાલા જીના થઈ ગયલા ખેડુતોએ એ નવાએની અદેખાઈથી પહરેજ રહેવામાં તેઓને પોતાનેજ ફાયદોછે. “અસલાજી” તથા “કાલાં મેઢાં” ની ફતેહએ એવા જીના ખેડુ તોને બહુ ચીરડાવી નાંખેલા લાગેછે અને તે રીશના ઉભરા બહુ બાહેર નીકલી પડ્યા હતા. મને “અસલાજી” સાથેજ કાંમ હોવાથી તે વીશેજ હું હીયાં બોલુ છું.

મારા આ ખેલ માટે મેં કાંઈ પણ મગરૂરી લીધી નથી, છાપાના અતલગના સંબંધવાલા મારા લાયકીવાલા મીત્રો ઉપર મીત્રાચારીના સંબંધ તરીકે મારી એ “અદના” કોશિસ ભેટ મોકલી હતી, જે સીવાય મેં મીઠા અથવા માઠા “રીવ્યુ” ની હોંશ અથવા દરકાર પણ રાખી ન હતી. મારો આ ખેલ તખ્તા ઉપર પોતાનાં પુર બાહરમાં ચાલતો હતો તે વખતે “જનાંજાનાંની બીબીઓ” એ પોતાના ખુરખામાંથી પથરા ફેંકવાને કોશિસ કરી અને દેશી કુટુંબોને એ ખેલ જોવાનો જે શોખ લાગેો હતો તેમાંથી તેઓને અટકાવવાની જેમ રાખી, જે જેમ તેઓની મોટી નીરા શી વચ્ચે તદત નીશફલ ગઈ. ત્યારપછી “રાસ્ત ગોફતાર” નામનાં એક પત્રે મારી ઉપર એવું બોહોતાન (!) મેલ્યું કે એ ખેલ તો મેં ઈંગ્રેજી ઉપરથી “તદ્દકાવયોછે”—આ રશીલી માહરાણીજીની બાશા મારી નથી—અને “અપ્રમાણીકપણું” વાપડી મેં ઈંગ્રેજી ખેલનું નામ જણાવ્યું ન હો ! જેમ આ બીજી આવૃત્તીનાં પુઠાં ઉપર મોટા કાલા હરફે જણાવ્યું છે તેમ તેજ બોલોમાં પહેલી આવૃત્તીનાં પુઠાં ઉપર પણ તેવાજ મોટા હરફે તથા દીબાચામાં પણ જણાવ્યું હતું કે એક જાણીતા ઈંગ્રેજી ખેલ ઉપરથી આ ખેલ ઊપજવી કાઢયોછે. કેવું મારું “અપ્રમાણીકપણું” ! પણ મારા જે કદીમ લાયકીવાલા મીત્રે મારું આવું ઘોલે દીવસનું “અપ્રમાણીકપણું” અતીશય ચપ્પરાકીયો પકડી પાડ્યું હતું તેવજે કેટલાંક વરસ ની વાત ઉપર “મિલાનાથ જીગારી” નામનો એક ખેલ રચી પ્રગટ કર્યો હતો, જે ઉપર જે જીણાં દીબાંમાં આ દીબાચો લખાયોછે તેવાજ જી

ણાં દીબાંમાં માત્ર લખ્યું હતું કે “(ધંત્રેજી ઉપરથી)”, જે ખેલ A Gambler's Fate નામના એક ધંત્રેજી નાટક ઉપરથી લખ્યો છે અને તોપણ હું કેવો “અપ્રમાણીક” ! મારા એ લાયકીવાલા કદીમ મીત્રે પોતાનું સદાનું સવતંત્રપણું વાપડી કોઇ હિંદુ લખનારે “અસલાહ” પુરો થયા પછી કેટલાક માસ રહી ટીકકા કરયા હશે જે બંધેવાન ઉતારી લેવાની મારી ઉપર મેહેરબાની કરી હતી, જે ખરેખરી મેહેરબાની હતી, કંઈકે તેથી આ બીજી આવૃત્તીમાં બાહેર પડવાને શાખીનોની માંગણી થી મને દ્રવ્ય પડી અને જે માંગણી હમણાંવેર થઈ તે ઉપરથી તો કદાચ હું ધારંધું કે ત્રીજી આવૃત્તી પણ થોડીક મદત રહી કાઢવાને હું નસીબવંત નીવડીશ.

મારા આ ખેલની ફતેહ માટે હું કોણને આભારી છું તે હું ઉપર જણાવી ગયો છું, પણ હું પાછું કંઈ છું કે એ ફતેહથી હું કોઈથી રીતે મલકાતો નથી. પરજા મતને હું મદા નમતો રહીશ, જે ધંધામા હું પડ્યો છું તેની રહે હું કલમ અજમાઉં છું, બાકી તેજ ધંધાનાં કોઇ બીજા પુંજરી ઉપર સરસાધ મેલવવાને હું કદી દાવો કરીશ નહીં અને વીના કારણે તેને તોડી પાડવાને પણ કદી હું હામ લીડીશ નહીં. મારી ઉપર જે ટીકકા થાય તે માંલવાને હું પુરતો ધડાયો છું, વાજબી ટીકકાને અમલમાં લાવવાને હું મદા બાહેશમંદ છું, પણ તેમજ અદેખાઈની અગણની ભસમમાં મધેલા ટીકકાઓ ઉપર હું પેટ ભરી હાથુ છું અને હશીશ બાકી બીજા કાંઈ મને કહેવું નથી, પણ ગુજરાતી વાંચનારી આલમ તથા આવી કોશિસ માટે જોનારી આલમની રહેમદીલી અને બક્ષી લાગણીની હું સદા કાલજી રાખીશ.

લાં અં બેં પટેલ.

મુંબઈ, તાં ૧૭મી આગસ્ટ સને ૧૮૮૫.

નાટક પાત્ર.

અસલાહ..... એક કંગ્રુસ ૬૦ વરસના પારસી બ્રહ્મચર્ય તથા મુંબઈની કારપોરેશન અને બીજી મોટી મંડળીઓના સલાસદ.

ખશરૂ..... તેવણુનો એકપુરો બેઠો.

કેકોબાદ... .. અસલાહનો ખાનગી સેક્રેટરી તથા ગુલબાઈનો આશક.

ઉકરજી કાનકાટયા.. અસલાહએ પોતાની બેઠી સાથે પરણાવા કાહડેલો પીઠાવાસો.

ભુખણદાસ..... માદરાણીજીની ન્યાયાધીકારી વડી અદાલતનો સો-લીસીટર.

પાનાચંદ..... લખણુટ જવાનોનો માનીતો વ્યાજે નાણું કહડાવી આપનાર દલાલ.

અભઈજી..... સારા ખાનદાનની એક ખુઠી વીધવા.

શીરીન તેવણુની બેઠી, જેણી “શીરીનબાઈ સુનામખીને” નામે ઓલખાયછે.

ગુલબાઈ.. .. અસલાહની ખરેખરી અસીલ, સમજી અને કેલવાયલ એકપુરી બેઠી.

સુખલીબાઈ..... ગુલબાઈની દાસી.

બજો ભાખરો..... ખશરૂનો કારભારી.

ભીમ..... અભઈજીનો કારભારી.

કાવલો અસલાહના ઘેરનો સઘલાં કામકાજનો નોકર, બખરચી તથા કોચમેન.

નોકરો, દ્રરનીચરવાલો મેમણુ, ઝવેરી, કસબીદોર, ઇત્યાદી.

[આ બિલ “પારસી નાટક મંડલી” એ શનીવાર તા. ૨૯ મી નવેમ્બર શને ૧૮૮૪ થી ભજી ખતાવાને સર કર્યો હતો અને “ગેટી થીયેટર”માં લાગત ૧૮ વખત ભજી ખતાવ્યો હતો.]

કંજુસના કરમની કાહણી

અથવા

૬૦ વરસના અસલાજી ૧૭ વરસની શીરીન સાથે
પરણવા નીકલ્યા !

અંક પેહેલો—દેખાવ પેહેલો.

[અસલાજીના ઘેરનું આંગણું; સુખલી
અને ભીમ વાત કરે છે.

સુખલી—અરે, બોલના ભાઈ ! હવે આવા શેઠથી તો હું બહુ
ઠટાંલી ગઈ છું; એના પૈસાપર સાંપ બેસે, તે જેમ જેમ બુઢો થતો જાય
છે તેમ તેમ વધારે કંજુસ અને વધારે અધીર થતો જાય છે. બપરચી-
ખાનાંમાં આવી રાતનાં વધેલાં સુધેલાંનેથી તાલાં મારે છે ! માટે માફ કરજો
અપ્પાઈ રહ્યા ભાઈ ભીમ, તું કેટલે દાહાડે આજે મળવા આવ્યો ને મારી
પાસે તારા હાથ ઉપર મેલવાને કાંઈ મળે નહીં.

ભીમ—કાંઈ નહીં બેહેન સુખલી, એમાં શું છે ? તારા શ્રેષ્ઠ અમ
લાજી ઉકરડાને ઓળખતું કોણ નથી ? ઉકરડા કરી તેનું નામ કાંઈ ખા
હું આપ્યું છે ? જે ધણી ઉકરડાના કચરામાંથીથી કાંઈ પડ્યું ખડ્યું આજે
તે ધણી ઘરમાં ઉઘાડું તે શું રાખે ? અને બેહેન એવું જ હોવાને લીધે
તું સુકાતી સોહરાતી જાય છે ! પણ કાંઈ ધરખારના સમાચાર ?

સુખલી—અરે ભાઈ ! સમાચાર તો ધણા છે અને હું જેટલી ખા-
રકે જીવતી નથી તેટલી સમાચારે જીવું છું. તારા જેવા ભાઈ આગળ
દીલ ખોલવામાં કાંઈ પાપ નથી. ગયા મે મહીનામાં મારી નાની શેઠાણી
ધારાપુરીની સેહેલગાહે એક મછવામાં ગઈ હતી અને અરધે રસ્તે ગયા

પછી એકદમ તોફાન થઇ આવ્યું. મારી પ્યારી શેઠાણી હુબી ગઇ હતે પણ તેજ બાળુથી એક બીજા મછવામાં એક ચોકસ પારસી જવાન જ-
તો હતો જેણે પોતાના જીવના જોખમે કપડાં સુધાં દરયામાં હોમાવી
દેઇ મારી બાઇને જીવતી એંચી કહાડી.

ભીમ—ત્યારે તો તારા શેઠ અસલાજી ઉકરડાએ પોતાના ગમે એ
વા કળુંસ જીવ છતાં પણ પોતાની એકપુરી બેટીના બંચાવનારને મોટું
ઇનામ આપ્યું હશે ?

સુખલી—કેવું ઇનામ ! બીચારે તે કામકાજ મેલી મારી બાઇને
ભાંગાયેલા તરબોર ઘરમાં લાવ્યો ત્યારે મારા મોટા શેઠે “માફ કરજો
તસદી બહુ પડીછે” એવું કહીને બીચારા ને ગયર જવાનને બદલમાં ગરમી
લાવવા ખરાંડીનું એક ગલાસ પણ આપ્યું નહીં ! પણ તે દીવસથી મારી
બાઇમાં અજબ ફેરફાર થઇ ગયો. નજદીક એક પાખવાડ્યાં સુધાં તેણી
આ જવાનની બાહુડરી અને ખુબસુરતી અને ઉમદા દીલ અને હીંમતની
મારી આગળ તારીફ પર તારીફ કરી મને કંટાળો આપવા લાગી. સવાર-
નાખી એજ વાત, બપોરનાખી એજ વાત, સાંજનાખી એજ પીજળુ અ-
ને રાતના બીછાણાપર પડી પડીખી મને બાંધવા નહીં દે અને તે ને તેજ
વાત મને પાછી યાદ દેવડાવ્યા કરે !

ભીમ—આહા ! આહા ! બેહેન હવે હું સમજી ગયો. દરયાના પા
ણીએ તો તેણીને ઠંડી કરી નાખવાને બદલે ઉલટી ગરમ કરી નાખી.
પણ પછી.

સુખલી—થોડા દિવસમાં તે જવાને અમારા મોહલામાંથી દહાડામાં
દશ ફેરા પસાર કરવા માંડ્યા. મારી બાઇબી કેઇ દિવસે બારીની અરાશે
જાય નહીં તે જરા જરામાં બારીએ ડોક્યાં કર્યા કરે. એક દિવસે એક-
મેકને સલામ થવા માંડી; બીજે દિવસે આંખના ચાળા થયા; ત્રીજે દિવ-
સે ટપાળમાં એક કાગળ આવ્યું; અને ચોથા દિવસથી મારી શેઠાણીએ
મને પોતાના વિશ્વાસમાં લેઈ આ જવાન સાથે દરરોજ કાગળ પતરનેા
વેહેવાર ચાલુ રાખ્યો.

ભીમ—તુનેબી તેમાં ઠીક તડકિ પડ્યો હશે. તુંબી સુરતી માખ-
પની હોવાથી આતું જોઇ બાઇને ચીરવામાં કાંઈ બાકી રાખ્યું ન હશે.

સુખલી—તું ક્યાં મને નથી ઓળખતો ? પણ અમેથી તાલ કરી થોડી મુદતમાં એજ જવાનને અમલાજીનાં બેહેરતી કારભારી પેશુ પસ્તા-કીયાની જગા અપાવી તેને અમારા ધરમાંજ દાખલ કર્યો. પણ મને રા-નને દીન ધાસ્તી લાગેછે કે રખેને આ ભરમ અમલાજી આગળ કુટે તો માફ મોહતજ થવાતું.

ભીમ—ચાલ બેહેન, ધાસ્તી શાંતી કરેછે ? એવી ભુજે મરવાની ચા-કરી કરતાં તારી આવી બાહોશી પ્રમાણે તો તુને બીજે ઘણે કેકાણે નોક-રી મળશે. આજે પારસી ધરોમાં ચાકરીના શું તોટા છે ? ચાલીસ રૂપરડીના ધણીની ધણીયાણીનેથી આયા, નહીં તો કે પારસી ચાકરડી જોઈયેજ જોઈયે !

[સુખલી અને ભીમ જાયછે.]

અંક પેહેલો—દેખાવ બીજો.

[અમલાજીના ધરનો ખાગ; કેકાબાદ તથા ગુલબાઈ ફરેછે.]

કેકાબાદ—મારી વાહાલી, શાને માટે તું શેકાતુર લાગેછે ? તારા જે કોલે મને અપરંપાર સુખી કર્યોછે તે કોલને માટે શું તું પસ્તાયછે ? જો એમજ હોય તો હું તને તે કોલમાંથી મોકલી ફરંછું.

ગુલબાઈ—તમારાં સુખને માટે જે મેં કર્યુંછે તે માટે હું પસ્તાઉ છું એમ જો તમે ધારતા હોવો તો મારાં જીગરને તમા પીછણુતાજ નથી.

કેકાબાદ—તારો એકેએક બોલ મને તારા વધુ આભારમાં ના-બેછે જેનો બદલો મારેથી કદી અપાનાર નથી. પણ યાદ રાખજે કે મારા જેવા ગરીબ માત પીતાના મધ્યમ કેળવણીના જવાન ઉપર જે જે અસ-ભાર તેં કર્યોછે તેના બદલામાં મારો જન પણ તારે માટે કાહાડી આ-વાને હું સદા તૈયાર રહીશ.

ગુલબાઈ—તે માટે જો હું શક લાવું તો મારા જેવી નગણી કોઇ નહીં ગણાય. પ્યારા કેકી, તેં જે મારે માટે કર્યુંછે તે સાથ સરખાવતાં મારો પ્યાર કુચ બીમાદમાં નથી.

કેકોબાદ—પણ વાહાલી શુભ, મારા જેવા એક મીશકીન સાથે પરણવામાં તું શું તારા કંઠુસ પીતાનો ચુસ્તો અને તારા સગાંવહાલાનો કેદ ખેંચતી નથી ? વળી દુનીયાં જે હંમેશ બીજાના કામમાં માથું ખોસે છે તેની બત્રીશીની શું તું દરકાર કરતી નથી ?

ગુલબાદ—દુનીયાંની બત્રીશીની મને દરકાર નથી ; આ જગમાં દાહપણને ઠપકો આપવાને મુખી હંમેશ આગળ પડે છે પણ મુખીને ઠપકો આપવાને દાહપણ હંમેશ પાછલ રહે છે.

કેકોબાદ—હીકે, ત્યારે તો તારા આવા મક્કમ વિચાર માટે હું તારો બહુ આભારી છું. પણ ખ્યારી શુભ, તું શું ધારતી નથી કે તારા ભાઈ ખશરને આપણા આ છુપા ભરમમાં સામેલ કર્યાથી આપણું કામ બહુ આશાનીય પાર પડશે ? તું જાણતી તો હશે કે આજ કાલના મુઘરેલા પારસી જવાનોના લખલુટ ખરચોની ઠેકડી કરી તારા કંઠુસ પીતાજીને વારંવાર ખુશી કર્યાથી ખશર મારી તરફ દુશમનાઈની નજરથી જોય છે; તેટલા માટે પેહેલાંતો તેને ખરી બીનાથી બરાબર વાકેફ કરવો જોઈએ. વળી બુઢાજીને મગન કરવા મને તો હજી પણ જવાનયાઓના ઢંગનો રકાશ કરવો પડશે; માટે હું ધારું છું કે હાલ તરત તો ખશરની વાત અખાડાજ કર—પછી તારી મરજી. પણ હો, તેજ ત્યાંથી આવતો દેખાય છે. સલામ, મારા જીગરના એખલા હાર !

[જાય છે.]

ગુલબાદ—કેવો ભલો ખવાશ ! એવા ખાવીંદ સાથે જીંદગી કેવી સુખમાં જાય ? પૈસાવાળા એચકલીઓ સાથે પરણ્યા કરતાં ખરું સુખ અને જીંદગીની ખરી મોજમજાહ તો આવા જવાનોની સંગતમાં છે. આજનાં પારસી માખાપ તો જંગલાઓમાં રહેતા અને બે ઘોડાની ગાડીમાં ફરતા ઠાઠમાઠ સાયના છોકરાઓ સાથે પોતાની બેટીઓને પરણાવવામાં તેઓના ભવને સુખમાં નાંખેલો સમજે છે. પણ તેઓ ક્યાં જાણે છે કે ખરું સુખ ત્યાં જવલેજ મળે છે. કેકી ગરીબ છે પણ બાહોશ, સાચો અને પ્રમાણીક છે. દુન્યામાં એવા ગરીબ બાહોશ જવાનો જવલેજ કાવે છે. મારા પીતા કારપોરેશનમાં મોટાં મોટાં બાશાણો પરપર કરી જાય છે, ગટરનાં બાંધકામ અને શેઠેરને જરૂરનાં પાણી વિશે કીમતી વિચારો આપે છે,

જાહેર સભાઓમાં તેવણના હાથમાં ડેડાવો મુકવામાં આવેછે જે રજુ કરતાં તેવણ અસરકારક ભાષાંણી કરેછે, બીજે દિવસે તે ભાષાંણીની વર્તમાન પત્રોમાં તારીફ પર તારીફ થાયછે, દેશની થાપણ દેશમાંજ રહેવી જોઈએ તે બાબદ ઉપર મારા પીતાજીએ એક કીમતી ચોપાન્યું બાહેર પાડ્યુંછે અને સર આકલંડ કોલવીન તથા “લંડન ટાઇમ્સ” અને “સેન્ટ-રડે રીવ્યુ” પણ તેની તારીફ કરેછે. પરંતુ દુન્યાને કયાં ખબર છે કે એ સઘણું માન તો કેકીને ઘટેછે. એ સઘણું કેકીનાં ભેજાંમાંથી નિકળેલુંછે; કેકીની કલમથી લખાયલુંછે. પણ કેકી બીચારા ગરીબ છે અને તેટલા માટે તે જો એજ ભાષાંણી જાહેરમાં કરવા ઉઠે અથવા એવાંજ ચોપાન્યાં કઢાડે તો તેની જાહેરમાં ઠેકડી થાય, વર્તમાન પત્રોને તે લખાણ ખામી ભરેલું માલમ પડવાથી તેની સખન ધુળ કાઢાડી નાખવામાં આવે, અને ગરીબ કેકીને પેહેલા અનુભવમાંજ નિરાશ થઈ હારી ખાતું પડે. મારા પીતા કંજુસછે, પ્રજા તે જાણેછે, ઘરેઘર અને મંડળીએ મંડળી તેની ઠેકડી થાયછે, પણ તેની હાજરીમાં સઘળા તેને માંન આપેછે; તેનાં મોહ-ડાંપર તેની તારીફ કરેછે; તેનાં ભાષાંણી માંભળી તાળીઓથી દીવાનખાતું ગળવી નાખેછે ! આ સઘણો એક પૈસાનોછે. પૈસા ! પૈસા !! પૈસા !!! આ દુન્યાનો સઘણો એક તારેયોજ છે ! સઘણું માનઅકરામ તારામાંજ છે અને પૈસા વગરના માણસતું જીવતરજ આ જગને મનસે બળ્યું ! (ગાયછે ; જીવો વધારા; ગાયણ ૧ લું.) [ખશર દાખલ થાયછે.

ખશર—ખારી બેહેન, એક ઘણીજ અગતની વાત મારે તારી આગલ કરવીછે અને જો થોડો વખત વધુ તે મારા પેટમાં રહેશેતો ખચીત હું ફાટી મરીશ.

ગુલબાઈ—ખારા ભાઈ, તારી નોકરીમાં હું સદા હાજર છું અને બીનહેદસતે મારી ઉપર વિશ્વાસ રાખી તારા ભરમ ખાલ.

ખશર—ઐરતને એક છુપી વાત કેહેવી તે ગોયા બીજે દીવસનાં વર્તમાનપત્રોમાં જાહેરખબર આખ્યા બરાબર છે, તોપણ ઐરત ઐરતોમાં ફરક હોયછે અને તું મારી એકપુરી સાચી બેહેન હોવાથી તારી આગલ ભરમ ખોલવાને હું દર રાખતો નથી, કારણકે તારી સલાહની મને ઘણી જરૂર છે. કુંકમાં બેહેન ગુલ, હું-હું-પ-પ-ખારમાં પડ્યો છું.

ગુલબાઈ—તું ખારમ ! ભાઈ ખશર તું તો મને હંમેશ કહેતો

હતો કે પ્યાર બોલ તો નાટક તથા વાર્તા લખનારાઓનો કલ્પીત બોલ છે અને આને એમ કેમ ?

ખશરૂ—ખેલેન, બોલવું સેહેલું છે. દુન્યામાં આને શું ફેરફાર નથી થતા? જે પારસી સુધારકો આગલ અસલી વિચારનાઓને હસતા હતા તેઓ પોતેજ આને અમલી વિચારના થઇ ગયાછે; જેઓ સુધારાવાલાઓને ગાળો ભાંડતા હતા તેઓ આને યુદ્ધાપામાં સુધારાવાલા થઇ ગયા છે; તેમ મારામાં પણ ફેરફાર થયોછે; તેવોજ મારો પણ હાલ થયોછે. હું પ્યારમાં દીવાનો થઇ ગયોછું. અને થોડા દિવસમાં જો મને મારી વાહાલી મળશે નહીં તો તું તારા ભાઈને જીવતો જોનાર નથી.

ગુલબાઈ—પણ ખશરૂ, બોલ તો ખરો કે તારામાં આવો ફેરફાર કરી નાખનાર ચોરત કોણ છે ?

ખશરૂ—તે એક મગર થોડી પુંછની નખરાંબાજ ચોરત છે, પણ બાહુશ હસમુખી અને અતી ખુબસુરત છે. તે કોઈજ નહીં પણ તારી મહી શીરીનબાઈ સુનામખી છે.

ગુલબાઈ—શીરીનબાઈ સુનામખી ! આહા, આહા, આહા ! તુંબી હુંગર ખણીને ઉંદર શ્રાધી લાવ્યો ! સુધારાવાલાઓ કહેછે કે છોકરાઓને મોટા થઇને પોતાને મનપસંદ બૈરી લાવવા દેવો પણ જો તેઓ આ છુટતો આવોજ ઊપયોગ કરેતો આપણો અમલો રેવાજજ સરસ. તોપણ ભાઈ, જ્યારે તું કહેછે કે શીરીન વગર તું મરીજ જવાનો ત્યારે તો તારું આ કાજ નક્કી કરવામાં હું મારેથી બનતું કરીશ. પણ બાવાજી આવાં લગ્નને કદીબી પોતાની મંજૂરીઆત આપશે ? તેવણતો જાણે પોતેજ પરણવાના હોય તેમ કારજ લાવનારાઓને તુને વેચવાની કીંમત પુછેછે !

ખશરૂ—ગુલાં, હું જાણું છું કે તે એક મોટું હકીકતેખાંત છે, જે કુદાવતું બહુ મુશ્કેલ પડશે. બાળ્યો આજનો પારસી સંસાર ! જે દલદરો પોતાના બેટાઓને મોટી બીડ કરનારને વેચાતા આપેછે તેઓને પોતાની નીરદોશ બેટીઓ માટે કદી ખયાલ આવતોજ નથી. પણ ઘણું થાયછે તે થોડાંનેજ કાળે અને વખતનો મસ્તાન દેવ પારખીઓમાંથી આ બદી જલદીથી દુર કરશે. તોપણ ખેલેન, ચોરત જ્યાં હોય ત્યાં કયું કામ નિશ્ચય થયું છે? માટે તારાં દાહપણ ઉપર મને પૂરતો ભરસો છે.

ગુલબાર્દ—મારા હેતવંતા ખશર, દીલોજનથી તાર કામ પાર પાડવાને બનતું કરીશ, પણ તેના બદલામાં એક એવાજ કામમાં તારી મદદની પણ હું આશા રાખું છું.

અસલાહ—(અંદરથી) ચોર! નાપાક! લુચ્ચો! મારે ખાલું ખરાબ અને સત્યાનાશ કરી નાંખે છે !

ગુલબાર્દ—વળી બાવાજીને શાનો યુરસો આવ્યો ?

ખશર—કાંઈ જીતું પુરાણું ખાસકું અથવા કાંઈ એવુંજ ઝવેરાત ગુમાઈ ગયું હશે. પણ એવજીતું કામ તો હંમેશાં એવુંજ છે, ચાલ આપણે ત્યાં એકાંત જઈ આપણાં સુખ દુઃખની વાત કરીયે.

[બેઉ બાજુએ જાય છે.

[અસલાહ દાખલ થાય છે.

અસલાહ—એવું ખાલું ખરાબ થાય મારા આ દુકતાનું! કમાઈનાંતો જેવા જોઈયે તેવા કોઠરા ને વળી પોતાને માટે એક ખાસ નોકર રાખ્યો છે. આ સુધરેલો જમાનો તો જીવે! મારા બાપ બપાવાનાં વખતમાં આખા કુટુંબને પેહેરવાને જેટલાં કપડાં પુરતાં પડે તેટલાંતો આજના વખતનાં એશકી જવાનોનાં ખાસ નોકરને જોઈયે છે! એ પ્રમાણે તો મારી આખી દોલત ધસડાઈ જવાની. એવા લખલુટ ખરચના દીકરા પેટે પેદા પડવાનાં કરતાં મારી બેહેસ્તન આસીબાઈ વાંહજણીજ મરી ગઈ હશે તો વધુ ઝાર. આજના વખતમાં પૈસા પેદા કરતાં લોંહીતુ પાણી થઈ જાય છે. અગાઉના સારા વખતમાં વ્યાજે આપેલું નાણું લોકો ઘેર બેઠાં પાણું આપી જતાં હતાં. આજે માંગતા માંગતા જ્યાં ધસાઈ જાય છે અને જોડાનાં તલ્લાં ફાટી જાય છે, અને જ્યારે વ્યાજ મળે છે ત્યારે સેંકડે પચીસ ટકા! જમાણ જહઝસના ભાઈ સુખલાને ગયે વરસ ૩૧૫૦૦ ધીરૂ હતા તેના આ ૩૩૦૦૦ (બતાવીને) આજે ચાર ચાર મહીના થયા ઢકેલા ખાતાં અને દમ ભરાવતાં હાથમાં આવ્યા, અને ન્યુસપેપરોતો જુમો પાડે છે અને મ્યુનીસીપાલીટીને ભલામણ કરે છે કે ગરીબોને નાણું ધીરનારી બેંકો ઉઘાડે! શું કપાલ? કોણ કમીશનર કે કારપોરેટરો મારી કાણી નાણું એમ પાછું લેવા જશે કે? જાઓ, જાઓ, મુગા મુગા ઉંઘાઈ જાઓ, જો તમે એમ બેંક ઉઘાડોતો પછી અમારા જેવા નાનું વ્યાજ ખાનારાઓનું શું થાય? આ ૩૩૦૦૦—

ખરાડ—(આગલ આવીને) કેમ બાવાજી શું છે ?

અસલાજી—(બાજુએ) અરરર, મોહકાંજી ! આ ઠેલીની વાત એને ખબર પડશે તો એની ઉપર લોભાન ફરવાનું. (મોટેથી) નહીં, મારાં પ્યારાં બચ્ચાંઓ, હું એમ મારા મનમાં વિચારતો હતો કે હાલના કડકા કડકીના વખતમાં જો મારી પાસે ૩૩૦૦૦ હોયતો વાઘનાડની આટલી બધી સોનું ખોદી કાઢાડનારી કુમખનીઓ છે તેના શેરો લેઉં. અરે હું એમજી વિચારતો હતો કે સોનું નિકળે ત્યારે સોનાના લાઠાઓ મારે હાથે જમીનમાં મેલી ઊંચકી લાવું કે માણસ પાસે ઉંચકાવી લાવું.

ખરાડ—કાંય નહીં બાવાજી, ત્યારે કોઇ મારવાડી પાસેથી બ્યાળે ૩૩૦૦૦ કહડાવતા ?

અસલાજી—હું બ્યાળે કહડાઉં ! અરરર ! મારો છોકરો તો કેહો મારો આ ભવનો જન્મ છે. કોઇ દિવસે બ્યાળે નાણું કહડાવીને તે મારું નખોદ વાળવાનો. અરે તારૂં બાજુ ખરાબ થાય ખરાડ, તારાં દીલમાં કપડાંજ એવાં છે કે તે વેચે તો તેમાંથી કોઇ માણસ આખી જીંદગી એકાંતવાસમાં ખેસી કુર કુર ખાયા કરે. અરે પણ તું તો બાવા નાહાય ને તાપે તેવો છે અને એ સઘણું તું લાવેછે ક્યાંથી ? શું મારી તીજોરીની કુંચી ઉપર તારો હાથ પડે છે કે ?

ખરાડ—બાવાજી, મારી ઓળખાંજીના બીજા પચાસ જવાનોછે જેઓ મારા કરતાં વધારે દુલ્લાછે અને કોઇ પણ જાણતું નથી કે તેઓ ક્યાંથી પૈસા લાવેછે. અરે સાહેબ, આ મુંબઇ શહેરમાં બાવાનાં ગજવામાં હાથ માર્યા વગર એશકી મેશકી થવાના તથા એશચારામમાં રહેવાના બીજા એક હજાર ને એક રસ્તાઓ છે.

ગુલબાઇ—પ્યારા બાવાજી, એ રાખેતાનું પીજણ એક બાજુએ મેલી એક ઘેરસંસારી અગતની બાબદ અમો તમારી આગલ કરવા માંગયે છીયે.

અસલાજી—મારેજી તમારી સાથે કાંઇ અગતની વાત કરવીછે. વારૂં, ખરાડ તું તો બૈરાંઓમાં ફરનાર હરનાર જવાન છે માટે શીરીનબાઇ સુનામખી નામની એક ચોકસ જવાન છોકરી વિશે તારૂં શું મત છે ?

ખશરૂ—(ખુશી થઇને) શું બાવાજી, શીરીનખાઇ સુનામખી ? તેતો આખી દુન્યામાં સૌથી સરસ ખુમસુરત છોડીછે.

અસલાજી—તે શું સાર જોડું નહીં થયે ?

ખશરૂ—અરે બાવાજી, જોડું તો એવું કે દુન્યામાં તેના ખાવીદ જેવો બીજો કોઇ પણ સુખી માણસ ન થયે.

અસલાજી—એક વાતને માટે માત્ર મને ફીકર છે અને તે એકે તેની પાસે દહલો મળે નહીં.

ખશરૂ—અરે પીતાજી ! પૈસા નથી તો શું થયું ? તેની ઉત્તમ ખુશી તરફ તો નેગાહ કરો ; બોદાને ખાતર પૈસા જેવી નિરજીવ ચીજ માટે તમારી ધારણા માંડી ના વાજતા. તેણીની ખુશી અને ખુમસુરતી આગલ પૈસા કુચ બીસાદમાં નથી.

અસલાજી—વારં, ત્યારે, જો બેટા તું તારં લખલુટપણું હવે સુકી દે તો શીરીનખાઇ સુનામખીના આપણા ઘરમાં આવ્યાથી ખરચમાં જે વધારો થશે તેનો બદલો મળશે.

ખશરૂ—મારા અનંત વહાલા પીતાજી, જેમ તમે કેદેશો તેમ હું ચાલીશ અને કરકસર પણ ધણી કરીશ. (આગ્રુએ જઇને) ધાંપરો પોતાની મેળે રાહપર આવેછે હં ! ચાલ, ગુલની મદદનીબી જરૂર નથી. આપ આપશે મેળે બેરી આવેછે ત્યારે હવે મારા જેવો નસીબવાળો કોણ ?

અસલાજી—શાખામ બેટા, મેં ધાર્યુંતુંજ કે તારો ખવાશ સારો નજી, અને જ્યારે તું એવી કયુલાતો આપેછે ત્યારે શીરીનખાઇ સુનામખી સાથે મારો પરણવાનો વિચાર હું જલદીથી અમલમાં લાવીશ.

ખશરૂ—(અચરત થઇને) અરે ! શીરીન સાથે શું તમે પરણવા માંગો છો ?

અસલાજી—હા, હું શીરીન સાથે પરણવા માગું છું.

ખશરૂ—શું તમે, તમે, તમે ?

અસલાજી—હા, હું, હું, હું.

ખશર—માફ કરો સાહેબ ; મારું માથું એકદમ ફરી આવ્યું છે અને મારે જીવન જોઈએ.

[ખશર જતો રહે છે.

અસલાજી—હું પરજીવા નીકલ્યો અને એને શું દુખી આવ્યું ? આજનો જમાનો તો જોવો ! પણ વહાલી બેટી, મારું એખલાતુજ નક્કી કરી હું બેઠી રહેનાર નથી. ખશરને માટે પણ મારી નજરમાં એક ચોકશ વિધવા છે જેણીને તેના મરનાર ખાવીદનો સારો વારસો મળ્યો છે ; અને તું મારી તાબેદાર વહાલી બેટી હોવાથી તારે માટેની જે બહુ મહેનત કરી આપણી પડોશના પીઠાવાજા કાનજીભાઈ કાનફાટયાના બેટા ઉકરજી સાથે નક્કી કર્યું છે.

ગુલબાઈ—હું ઉકર કાનફાટયા સાથે પરજી !

અસલાજી—હા, નહીં કાચ ? તેની પચાસ વરસની ઉંમર થઈતો શુ થયું ? તેની પાસે જે પૈસાનો જીવ છે અને વળી ઉરનમાં દારની એક ભઠ્ઠી છે.

ગુલબાઈ—બાવા હું કદીથી ઉકર સાથે પરજીનાર નથી ; મને તમે કેળવણી આપી તે શું બાવા પુતારા પાસે પાણીથી ઘોવડાવવા કે ? હવે ક્યાં ગયા તમારા સુધારા અને કેળવણી ઉપરના મોટાં મોટાં ભાયાણો ? જો પારસી સુધારો એવી હાલત ઉપર આવ્યો હોયતો આપણી અસલી હાલતને સો ભલાઈ ? અસલના માઆપતો ખાનદાન તરફ જોતાં હતાં પણ હાલનાં લોભી ધાતકી માઆપતો પૈમા તરફ પોતાની નજર પેહેલી દોડાવે છે. બાવા તમારે ગમે તે કરો પણ એ એઅકલી સાથે હું કદી પરજીનાર નથી.

અસલાજી—આજના વખતની દુકતીઓતો છેક હાથથીજ ગઈ ! અરે રાંડ અભાગણી, તારી માય શું મને પ્યાર કરીને પરજી આવીતી કે ? હું કીયો મેટરીક્યુલેટ થયો હતો ? મારા આવાજ જોડા અને મારી આવી-જ પાઘડી ઉપર તારી માય બેહેસતન આત્રીબાઈ મારે ઘેર આવી હતી. શું માઆપ પોતાના બચ્ચાંઓને હાથે કરી દુખમાં નાખતાં હશે ? જા, રાંડ ઘેલી, મુંગી મુંગી ઉકર સાથે પરજીવાને કચ્છલ થા કે જેથી સુખમાં દાળ રેટલી ખાસે. બાકી આજના શિખેલા પોરયાઓનો બાવા નહાય ને તાપે તેવા. આજે એક ઉપર પ્યાર કરી કાલે બીજી ઉપર પ્યારમાં પડશે.

ગુલબાઈ—બાવાજી, હું મારો આજો ભવ કુમારી હાલતમાં બાળ ?

નાંખીશ પણ ભેંસ જેવા પેટના તથા લેપરા જેવા ગાલના ઉકર કાન-
ફાટયા સાથેતો જીનહાર પરણનાર નથી.

[કેકોબાદ દાખલ થાયછે.

કેકોબાદ—સાહેબ, કેટલક દલાલો તમને પુછેછે.

અસલાજી—જોની, કેકોબાદ; મારી આ હઠીલી છોકરીને સમજ-
વની. એક બે પૈસે સુખી ખાવીંદ સાથે હું એને પરણાવા માંગું છું પણ
એ તો અભાગણી સમજતીજ નથી. કેકોબાદ, આજનો વખત કેવો
બુરોછે? જેર ફાકવાની એક અરધી મારી પાસે મળે નહીં અને જો ખાવાને
રૂપયો ખરચવો ન પડે એવા ખાવીંદ સાથે યુવ પરણવાને કશુંલ કરે
તો એવી ૧૦ છોકરીઓની ભારી નહીં પડે.

કેકોબાદ—ખરી વાત છે સાહેબ; આજે એવા કીયા પારમી માખા-
પના ભાગ્ય કે પોતાની છોકરીઓનો મફત ઉઠાવ કરે. યુવખાઈ, ખાવા
કહેછે તે કાંઈ સમજો. (ખાશુએ યુવોને) જો કાંઈ આટો બાટો ના
બદતી, હું!

અસલાજી—વાજખી, તદન વાજખી બોલ્યો, કેકોબાદ; હું ઇચ્છું
છું કે મારા છોકરાઓમાં તારા જેવી અકકલ આવે. વાશું હું પેત્રા દલાલોને
મળવા જાઉં છું તેટલાં મારી આ નાદાન છોકરીને કાંઈ સમજાવ.

[અસલાજી જાયછે.

કેકોબાદ—મારી વાહાલી યુવ, તારા ધરસંસારની આવો હાલત
જોઈ આપણી જીગરની આશા વિશે મને બહુ ફીકર લાગેછે.

યુલખાઈ—કેકી, તને ફીકર રાખવાતું કાંઈ પણ કારણ નથી. મારો
પ્યાર મજામુત છે. નસીબ દેવી જો આપણી ઉપર રહશે તો આપણાં
સુખને હીલમાં નાંખશે, પણ આસમાનના દેવોની ઉતરી આવીને મને
ખીજ સાથે પરણાવી તારી ઉમેદને ભષ્ટ થવા દેશે નહીં.

કેકોબાદ—શાખાસ, પારમી અખલા કેલવણીની વીરધવાલાઓને
ગમે એવા બકબકારા કરવા દેવો પણ અખળા કેળવણી જો તારાજ જેવી
પારસી છોકરીઓ ઉતપન્ન કરે તો તે કેળવણીના કાટને દુશમનોતો
નમશે મારો સેહેજ પણ ઇત્ત કરનાર નથી.

યુલખાઈ—(ગાય; જુવો વધારો; ગાયણ રજુ.)

[પડદો પડેછે.

અંક પહેલો—દેખાવ તરીકો.

[ખશર અને તેનો નોકર બજો ભાખરો
દાખલ થાયછે.

ખશર—કેમ બજ ભાખરા, પાનાચંદને મળી આવ્યો કે ? પૈસાને માટે શું કર્યું ?

બજો—અરે સાહેબ બોલોજના; પૈસા માંગવા જવા કરતાં મોહત ભણું; વ્યાજખોરાઓની સાથે કામ પાડવું તે સેતાનની મુલાકાત કરી આવ્યા ખરાબર છે.

ખશર—ત્યારે પાધરં બોંમી મરતી કે તું રડતો આવ્યો. ભાખરો તે ભાખરોજ રહી ગયો.

બજો—તમારે ગમે તે બોલોની, સાહેબ. આજના વખતમાં જસ પર જીતીયાંજ મલેય. અરે સાહેબ, પાનાચંદનો બીચારો એક અશરારૂ માણસછે. તેને તો બીચારાને તમારે માટે ઘણુંજ લાગેછે અને નાણા ધીરનારને તેણે તો તમારી ઘણીજ શીફારશ કીધીછે કે “ શેઠ માણસ ચોખ્ખાં છે, એનું લેએ તેનું તરત પાછું આપી દેએ, બાવા પાસેથી દલ્લો ઠીક છે અને બુઢાની ભરતી ભરાઈ રહેલી હોવાથી જે વખત જાયએ તેમાં ટાકો ઘડી કરશે અને તે વખતે મધળા માંગનારાઓને ટીફેરી.” પણ એનું માણું ખરાબ થાય, એનું સત્યાનાસ થાય, તે નાણું ધીરનાર તો તમારી સાથે કેટલીક સરત કરવા માંગેએ.

ખશર—પણ લાવતી જે સરત કહે તે મારે કયુલએ. મને તો બસ રૂપ,૦૦૦ જોઈએએ. કહે તો રૂપ,૦૦૦ લખી આપું. વળી બે ત્રણ ટકા વ્યાજ આપીશું. બીજું શું ? ઢાંખરો જીવી જીવીને ક્યાંવેર જીવશે ? તે વખતે હાથમાં દલ્લો આવ્યા પછી એ બધા મારવાડીઓને જોતો ખરો હું કેવો બતાઉશું ?

બજો—આજે પાનાચંદ તમને પોતાને ઘેર બોલાવનારછે જ્યાં આ નાણું ધીરનારથી હાજર થઇ તમારે મોહડે તમારી ભવિષ્યની દોલત વતરોગે વિશે વાત કરશે. અરે શેઠ, મારી તો ખાતરીજ છે કે જેવો તે માંભળશે કે તમે અસલાજી ઉકરડાના છોકરા છોવો કે તરતજ એક મોલ મોહ્યા વગર રૂપ,૦૦૦ ની નોટ કહાડી આપશે.

[પાનાચંદ દાખલ થાયછે.

ખશરૂ—આવો પાનાચંદ શેઠ, કેમ કાંઈ સારા સગન લાગ્યા ?

પાનાચંદ—શું કરીયે આપણે તો અનેછે તેટલી તમારે માટે મેહેનત કરીયે છીયે. પણ નાણું ધીરનાર કોઈ જગ્યાએ માંજનદારોણીછે. આખરે કેટલી મુસીબતે તે કેટલીક મરતોએ નાણું ધીરવાને તયારછે.

ખશરૂ—અસ પાનાચંદ, તમે જે કયુલ કીધું તે મારે કયુલછે. તમે કાંઈ મારું જુરું કરવાના હતા ? જાઓ જાઓ, હમણાજ રૂપયા લઈ આવો. મને ઘણીજ અગતછે.

પાનાચંદ—અરે મારા શેઠ, જરા ધીરા તો પડો સહ સારું થયો. પણ મેં કાંઈ તમારું નામ હજી આ જમણુને કહ્યું નથી. (ખાનુએ) મને પોતાનેબી ખબર હોય ત્યારે કેની ! (મોહટે) તે તો પેહેલાં તમોને નજરે જોઈ ખાતરી કરવા માંગેછે. ખાતરી કર્યા પછી તે તમુને રૂ ૩૦૦૦ આપી રૂ ૫૦૦૦ લખાવી લેશે અને વ્યાજમાંથી મેં ઘણા કરડા કરાવ્યાછે. પેહેલાં તો તે હઠ લેઈ સેંકડે દર વરસે ૫૦ ટકા માંગતો હતો પણ મેં કેટલી મુસીબતે ૩૬ ટકા કરાવ્યાછે. મારી મહેનતની દલાલી પણ હું કાંઈ ઘણી માંગતો નથી. જાઓની અસ રૂ ૫૦૦ આપજો.

ખશરૂ—વારું પાનાચંદ, જાઓની ઝેખી સરત મારે કયુલ છે. લાવોની રૂ ૫૦૦ તો આપો.

પાનાચંદ—અરે સાહેબ, પણ ઝેક અગતની વાત કેહેતાંતો હું જુલો ગયો, માફ કરો. અમે દલાલીયાઝ્મા ધ્યાનથી કયાં કયાં રાખીયે ?

ખશરૂ—વારું પાનાચંદ, તે બોલોની ? હજી રેહેંશવાનુ કાંઈ બાકી રહ્યું છે કે ?

પાનાચંદ—અરે હોય શું મારા મુરંબી, કાંઈ ઘણી જીવ જેવી વાત નથી. નાણું ધીરનાર કહેછે કે હાલ તેનું નાણું શેરામાં રોકાયલું હોવાથી રૂ ૩૦૦૦ તેની પાસે રોકડા નથી માટે રૂ ૨૦૦૦ તમુને તે રોકડા આપી રૂ ૧૦૦૦ નો અવેજ આપશે. અને તેથી ઠીકછે. આ રહી તેની ટીપ. (વાંચેછે.)

“ઝેક મોટો ઢેલોયો, માતીનની ઝાલર સાથે, માતીન ઉઘાઈએ કોત-
“રી ખાધીએ અને કુરટણીની માત્ર ઝેકજ બાનુ ગેપ થઈ ગઈએ બાકી

“બીજી સઘલી રીતે ઢોલયો સારો આરામ કરવા લાયક છે. ૬ ગાદીની
 “પુરશીઆ; ગાદીમાથી ૩ ફેટલેક ઠેકણેથી બાહર નિકલી આવ્યો છે અને
 “મે ત્રણનો એકકો પૈયો લાગી ગયો છે, બાકી બીજી સઘલી રીતે પુરશીઆ
 “વાપરવા લાયક મોટા હાલને શોલાવે એવી છે.”

ખરાડ—અરે તારું ખાણું ખરાબ થાયરે નાણું ધીરનારતું ! સત્યા
 નાશ ગયો તો મારા ઢાંખરાનેબી હઠાવેચ ! વાર પછી ?

પાનાચંદ—(વાંચે છે) “એક મોટા આઇનો; માત્ર વચમાંથી ફાટ
 “પડી છે અને એક બાજુનો કડકો ગેપ થઇ ગયો છે, બાકી બીજી સઘળી રીતે
 “આ આઇનો હાલમાં શોલાને માટે મેલી મોહડું જેવાંને લાયક છે. રસતમ
 “અને સોરાબની ઘોડેસ્વાર તસવીર, કેખશર આદશાહની દરબારની મળી તથા
 “બરજોર અને બીજા પારસીઓના નેયાગાંનેની અસલી પુરાણી તસવીરો.
 “માત્ર તેઓના મોહડાં જમાનાની ગોરદેશીથી ઉડી ગયાં છે અને જગે જગ
 “ઉધાઇઓએ નાકા પાડ્યાં છે, બાકી હાલમાં લટકાવ્યાથી પારસી જવાનોમાં
 “અમલી ઇરાની ખમીર દોડી આવે અને તરત ઇરાંન ઉપર ચઢાઇ લેઇ
 “જવાં માંચે.”

ખરાડ—અરે તારું સત્યાનાશ જય રે આ મારવાડીતું ! અરે મારા
 જેવો તારા છોકરાનો હાલ થાય ! ચાલો પાનાચંદ આગળ ચલાવોની
 અને એ પીડા જલદી પુરી કરી નાંખોની.

પાનાચંદ—(વાંચે છે) “૧ જન જુનાં પુરાણા બદીયાંન જેને કદાચ
 “એકકી બોંચ ન હશે; થોડાક લેંગા જેનાં નાસાં કહાડી લીધેલાં છે, તથા
 “ફેટલાકના એકકા પાયજી મલમ પટા કરવા માટે ફાડી લેવામાં આવ્યા છે;
 “આ કીંમત વસ્તુઓ તમારા આપ બપાવો અથવા કાકા મામાના મરણ
 “વખતે ખાંધીયા નશેશાલારોને પેહેરાવવા બહુ કામ લાગશે.”

ખરાડ—અરે તારોજ આપ બપાવો મરેની ? પાનાચંદ, આએ પા-
 રસીતો તમારી જાતવાલાઓનેબી હઠાવે એવો છે. વાર, એનો કોઇ છોકરો
 બોકરો છે કે નહીં ?

પાનાચંદ—મારી જાણે બલા ! (વાંચે છે) “ફેટલાક જુનાં ધરમનાં
 “ફાંડના હિસાબના ચોપાનિયાઓ અને “મુબઇ દોસ્ત” તથા એવાંજ બી-

“જાં કીમતી વર્તમાનપત્રોની ચાર પાંચ વરશની ફાઇલો, આ વાંચણુ
“તમારી મનશક્તી ખીલવવાને બહુ ઉપયોગી થઇ પડશે અને તમારા
“હાલની લાઇબ્રેરીને તેથી કેટલીક શોભા મળશે.”

ખશરૂ—અમ, પાનાચંદ ઘણું થઇ ગયું. ગમે તેમ કરીને રોકડા
રૂપયા લેવાની; એનું અવ્યય થાય કંતુસ આપોતું, જો પોતાના શો-
ખીન બેટાઓને મનપસંદ ગળવા ખરચ આપતા હોયતો આવા ગલાં-
દાંસુઓનો તો રસ્તો લેવો નહીં પડે?

પાનાચંદ—અરે સાહેબ, હવે એકજ કીમતી જણુસ રહી ગઇ છે.
સાંભલી લેવાની, નહીં તો અમથો જીવ બલ્યા કરશે. (વાંચેછે) “એક ત-
“પખીર સુંઘવાની રૂપાંનો ઘેર ચહડાવેલી દાખડી. ઢાંકણું ઉપર લેડીની
“સખી ચીતારેલીએ; માત્ર ઢાંકણુ છુટું પડ્યુંછે અને ચાંપ ઢીલી પડી
“ગઇછે, બાકી આ ફરમાસુ દાખડી કોઇ મોહરદારને ભેટ આપવા લાયકંછે.
“આ સઘલો કીમતી અસબાબ તમોએ પોતે ઉપાડી જવો, ભાગ તુટ,
“હેલ મજુરી તમારે માથે, અને છેલ્લે સાથી અગતનું વેપાર વેહેવારના
“કાયદા અને ધારા મુજબ ખતપતર કરવાના તથા સુખડીના ૩૨૦૦
“કાપી લેઇ તમારી પાસે ૩૫૦૦૦ ની ચીક્રી લખાવઃ રોકડા ૩૧૩૦૦
“તથા મજકુર કિમતી જંગમ મીલકત આપવામાં આવશે.”

ખશરૂ—ચાલો પીજન પુરૂ થયું કે નહીં? મને તો ભાઇ જલદી
રૂપયા જોઇ છે માટે ગમે તેમની મને રોકડા રૂપયા અપાવો. મને
બીપલી સરતો કચુલછે.

પાનાચંદ—હીકછે સાહેબ, ત્યારે આજે સાંજના મારે ઘેર પધાર-
વાની તરદી લેજો. સાહેબ મહેરબાન. [જાયછે.

ખશરૂ—જોયું, પૈસા વગરના માણસનું જીવતરજ બળ્યુ. આ મુજી
પૈસા ધીરનાર મને ગરજવતો જોઇ જળરો નિમ્મવવા માંગેછે, પણ યાદ
રાખજે બચ્ચા કે અસલાજી ઉકરડાનો બેટો તને માહાત કરશે. જેને
રૂપીયા પાછા આપવાના નહીં હોય તેને ગમે એવી કરડી સરતોની પરવાહ
શી? બંધીખાંને નખાવશે તો ઢાંખરો છે કેની! બુઢો કાંઇ મને બંધીખાંને
જવા દેઇ પોતાની આખરને ખરાબ લાગવા દેનાર નથી અને ત્યારેજ

તેની શુદ્ધ દેકાણે આવશે કે સુધી સુધીને પૈસાને ઐકઠા કરી કીટાવ્યા કરતા મારા જેવા ખાતાપીતા જીવને ખરચવા આપેલા વાજખીછે.

[પડદો પડેછે.

અંક પેહલો—દેખાવ ચોદો.

[પાનાચંદ દલાલનું ઘર; પાનાચંદ ઓરડામાં ફરતા ફરતા પાન સોપારીની બીરી કરી મખવાશ કરેછે.

પાનાચંદ—આપરેતો બેહુ ગમની દલાલી મેલવીશું, પછી બુદાને પછશા મલેકે નહીં. આપરી દલાલી મલી એટલે આપરે ગંગા નાહયા. કેટલાક બીચારાઓ આખો દાહડો નીચી મુંડીએ કામ કરી પચાશ રૂપરડીનો પગાર પાલતા ન હશે, જ્યારે એવા દીવાલીયા છોકરાઓના એક કામથીજ આપણે પાનસો સાતસોનો તડાકો મારીયે છીએ. (ગાયછે, જીવે વધારે; ગાયત ૩ જી.) [અસલાજી દાખલ થાયછે.

પાનાચંદ—આવો આવો અસલાજી શેઠ, ભલે પધારયા. ગરીબના ઘેરને બહું માન આપ્યું હું!

અસલાજી—બંધ પાનાચંદ. હવે તારી ભટાઇ છોડી દે. કામન વાત કરતી. માથે લીધેલું કામ નકી થયું એટલે લાખ રૂપીયાનું માન આપ્યુંને લંધું. કેમ ત્યારે પેલા છોકરાના શું સમાચાર?

પાનાચંદ—ટુંકમાં ઝાહેબ, આ છોકરો બહુજ ઉડાઉછે અને એટલો તો ગરબજીએ કે તમે જે સરત કબુલ કરાવશો તે કબુલ કરશે.

અસલાજી—પણ પાનાચંદ, તમે શું ધારાય કાંઈ ધાસતી તો નથી કે? પણ એ છોકરાનું નામ શું? અને તે કીયા ખાનદાનનો છે? તેનો ઢાંખરો ઢપી બન્ય તેવો થઈ રહ્યોય કે નહીં? નહીં તો કે આપણે તે ઢાંખરાનો ઢાંકપીછોડો કેમ કરી નાખવો તે તેને બરાબર શિખવીશું.

પાનાચંદ—અરે ઝાહેબ, તેનું નામખી હું તો પુરું પાઘરું જાણતો નથી. મને તો તેના ચાકરે એટલુંજ કહ્યુંછે કે તેના આપનું નામ સાંભળતાં વાર તમો પૈસા તેને કાઢાડી આપશો. તે ખુદો ઘણો દોલતમંદછે પણ ચાકરના કહ્યા પ્રમાણે પૈસાનો ઘણો નિઓછે.

અસલાહ—સધલા દીવાળીયા છોકરાઓ પોતાનાં મામાપને એવાંજ નામે આપેછે; મારો ખયર કરી એક છોકરો છે તેની મારા મુઆની કાગડે ડોળે વાટ જોયા કરેછે પણ મેંની પાછો પરણી તેની આશા ભણ્ટ કરવાનો વિચાર કર્યોછે.

પાનાચંદ—આ જવાન પોતાના પીતાનો એક પુરો બેટો છે અને એટલાં વેરની લખી આપવાને તૈયાર છે કે તેનો બાપ આવતાં ડોસલાં અગાઉ ઢપી જશે.

અસલાહ—ત્યારે તો ઠીકછે, આપણે મોટી ખુશીથી બીચારાને તેની હાલની તંગીમાંથી છોડવીશું.

[ખશર અને તેનો નોકર બન્ને દાખલ થાયછે.

પાનાચંદ—આવો આવો શેઠ, ભલે પધાર્યા. અસલાહ શેઠ, આ ગૃહસ્થ રૂપ૦૦૦ તમારી મરત પ્રમાણે ઉછીકા લેવાને તૈયારછે. (ખશર અને તેનો નોકર ગભરાઈ જાયછે.)

અસલાહ—અરે તારં પાણું ખરાબ થાય ખશર ! છેક આવી હાલતપર તું આવી ગયો કે ? તારા બાપનોબો ડોસલાં અગાઉ કાટલો કાઢાવવા તૈયાર થયો !

ખશર—(બાણુએ) થોડો ધણો સુકો કર્યા વગર છુટકો નથી. (મો-ટ) અને તમે આવા યુજરોગ માણુસમાં ખપી નાદાન છોકરાઓને આવી રીતે છુટવા અને નીચવવા માંગોછો તે શું તમને શરમ ભયું નથી ?

અસલાહ—અને તું શું આવડે મોટે વ્યાજે નાણું કહડાવી તારં અને મારં બેઉનું સત્યાનાશ કરાવો માંગેછે કે ?

ખશર—અને તમે શું આવાં મોટાં વ્યાજે નાણું ધીરી દોલતમંદ થવો માંગોછો કે ?

અસલાહ—આ બન્યા પછી તુંજે તારં મોહડું મને દેખડાવવા કેમ ગમશે ?

અશરૂ—અને આ બન્યા પછી કુન્યાને તમારું મોહકું બતાવવાની તમે હિમ્મત કેમ કરશો ?

અસલાહ—નિકળ નાપાક, તારું અહીંયાંથી મોહકું કાળું કર. હવેથી હું તારી બહુ સંભાળમાં રહીશ. મારું થયું કે હું આજે અહીંયાં આવ્યો, નહીં તો કે પું શું શું તારાં કાળાં ઘોળાં હજીવેર ચાલુ રાખતે ?

[પડદો પડેછે.]

અંક બીજો—દેખાવ પેહેલો.

[અસલાહના ઘરનો એક ઓરડો; ગુલબાઇ અને શીરીનબાઇ ભરતાં ભરતાં વાત કરેછે.]

શીરીનબાઇ—એહન ગુલ, શું કહું ગઇ કાલે આલખલેશ ખાગમાં લગ્નમાં ખાખાવરખાની ખટલીએ જે જીકની સાડી પેહેરી હતી તે એવીતો સરસ હતી કે સઘળાનો ડાળો તેની ઉપર એઠો. મરેર પોલકોની એવો મજાહનો લાગે કે હુંબી મડમને ત્યાં જઇને મારાબી પોલકા ત્યાંજ સીવડાવી આવું. પણ મારાં માય અભઇજી ઘણાજ જીના વિચારનાંછે અને માફ એવા પોલકા પેહેરવા ના પાડેછે. જ્યારે મેં જીટ મોજાં પેહેર્યાં ત્યારે કાંઇ તેવણે થોડી કાઠાંણી પાડીતી. મરેર, મારા માય જો સુધારાવાલાં હોતે કેની તો ખાખાવરખાની ખટલી કરતાંબી હું વધારે ઠણુક કરતી બહાર નીકળતે. એવા વેહુમી માખાપને પેટે અવતરવાનું જીવતરજ બજ્યું. કોઇ હુશીયાર શિખેલો એશકી વર મળી જાય કેની તો મારા મનની સઘલી મોરાદ પાર પડે. (ગાયછે; જીવે વધારે; ગાયણુ ૪ થું.)

ગુલબાઇ—પણ શીરીન, ત્યારે કેંઈ વર શોધી કાંય નહીં કાઢડતી ? સુધારાવાળી છોકરીએને આજે વરના તોટા શુંછે ?

શીરીનબાઇ—અરે ગુલાં, તું મોટી ભુલ કરેય. આજેતો શિખેલા છોકરાઓની પરણવાના પૈસા માંગેય, અને મારાં માય અભઇજીતો કાંઇ સમજતાંજ નથી ! હું તેવણને વારંવાર કહુંય કે મને પરણાવાનો જો એક પાંચ હજારનો હોકારો કાઢાડો અને જીવે કે કેવા સારા ખાનદાનના છોકરાઓ તુટી પડેય. પણ મારાં માય તો જેમ જીદાં થતાં જાયછે તેમ અકલે કમી થતાં જાયછે. તેવણ કહેછે જે છું પાંચ હજાર કાંઇ આપી દેવાનાંછે કે ? અસલી રીત પ્રમાણે ગુલ, તેવણ તો ઉલટા પૈસા લેવાની આશા રાખેછે ! પણ ભલાં માણસ સમજનાં નથી કે સુજમાં રોજ ખાલ-જી. કોઈ એવણને પુછે કે હું એવણની એકપુરી બેટી છું અને પછીબી એવણના પૈસા મનેજ મળવાના કેની ? ત્યારે આગળથીજ આપી કોઇ સુખી ખાવીંદ સાથે મને પરણાવતાં કાંય નહીં ? પણ અસલના વખતના ઘેરાંઓમાં એવી અફેલ હોય ત્યારે કેની !

ગુલબાઇ—વાર શીરીન, જ્યારે તું પરણવાનીજ વાત કરેછે ત્યારે મારું કહું માનશે કે ગઇ કાલેજ મેં સાબળ્યું છે કે એક જણ તારી ઉપર ફીદા થઇ ગયેછે.

શીરીનબાઈ—સારું થયું તેં મને ચેતવણી આપી તો, હું મારી સંભાળમાં રહીશ. પણ શીરીન, તારા મનમાં કોણ છે તે હું ચેતી ગઇશ. તે દાહડે આપણે તારા ભાઇ ખશરની સાથે થઇ ગયા પછી તે મને એટલો તો કંટાળો આપેછે કે કાંઇ બોલવાની વાત નહીં. મારા ઘર આગળથી રોજના તે કુડીઅંધ ફેરા ખાતો હશે, ગઇ કાંચે લગ્નમાં હું ગઇ તો મારી પુઠેને પુઠેજ, ગયા શનીવારે નાટકમાં ગઇ તો નાટક નાટકને ઠેકાણે અને તારો ખસર મોટો આપેરા લેઇ આપો વખત મનેજ ટીક્યા કરે, બેન્ડ સ્ટેન્ડ પરથી મારી ગાડીની આસપાસ આગળને આગળજ ફર્યા કરે. તે એટલો તો મારી ઉપર દીવાનો થઇ ગયેલો લાગેછે કે મારૂ જીગર જો પથ્થરના જેવું સખત નહીં હતે તો હું ક્યારની તારી ભાભી થઇ ગઇ હતે.

ગુલબાઇ—અને અગરજો તારૂ જીગર પથ્થરના જેવું સખત ન હશે તો થોડા વખતમાં તું મારી સાવકી મા થશે. કારણ કે મારા બાવાએ આજેજ જાહેર કર્યુંછે કે તેવણનો વિચાર તારી સાથે પરણવાનો છે.

શીરીનબાઇ—તારા બાવા અસલાજી !

ગુલબાઇ—હા, મારા બાવા. બોખા દાંતના, ૬૦ વરસની ભરતી પસાર કરી ગયેલા મારા બાવા તો ૧૭ વરસની છોકરી ઉપર પ્યારમાં પડ્યા છે ! તે વિશે તેં શું ધાર્યું ? હું ખચીત કહુ છું કે તેવણ પોતાની આખી જીદગી સુધી તુને ખરા વફાદાર રહેશે.

શીરીનબાઈ—આહા ! આહા ! આહા ! મરેરે, હું તો હસ્તાં હસ્તાં મરી જવશ. બુદ્ધને જોઇને તો મારેથી હમવું થોભાવાનુંજ નથી. ગુન, મારી આવી માહાભારત કૃતેહ માટે હું શું મગર નહીં થાઉં ? હું અત્યારથીજ તારા બાવા ઉપર પ્યારમાં પડી ગઇ છું !

ગુલબાઇ—મારૂ માને તો તું મારા દેવાના થયજા બાવાને થોડી વાર બનાવ કે તુંથી તેવણની ઉપર પ્યારમાં પડી છે.

શીરીનબાઈ—બનાવુ શાને માટે ? હુ ખરીજ તેવણની ઉપર પ્યારમાં પડીય ? જાણે મને અત્યારથીજ લાગેછે કે તું અને તારો ભાઈ મને “માયજી” કરી બોલાવેછો, જાણે બુઢાજી મને “મારી પ્યારી, માગી વા-હાલી” કરી કહી મને બગલમાં હાથ ધાલી ફરવા લેઈ જાયછે, જાણે મને આ બંગલાના ચાકર નફરો “મોટાં બાઈ” કરી બોલાવેછે. આહા ! આહા ! આહા ! ગુલ હવે મારો તારો ઉપર ધાક ચાલશે અને તારેથી મને “શીરીન” કરી કહેવાશે નહીં. આહા ! આહા ! આહા ! આહા !

ગુલબાઈ—અરે બિહેન, એટલી બધી હશનાં. આ દુન્યામાં શું નથી બનતું ? ઘણી જવાન છોડીઓ પોતાની રાજપુત્રીથી અથવા પોતાના માતપીતાની ફરજથી ૭૦ વરસના બોખાઓ સાથે પણ પરણેછે, એવી ઉમેદ ઉપર કે થોડા વખતમાં બુઢો ટાકો ધડી કરી તેઓને પોતાની દોલત આપી જશે. કાંય નહીં શીરીન, તારાં માય પણ એવા વિચારથી મારા બુઢા પીતા સાથે તુંને વરાવાને ખુશી થાય ? પારસી સંસારી સડો એ-ટલો તો અંદર પેવશ થયોછે કે કાલે નવાં નખરાં શું બનશે તે કહેવાઈ શકાતું નથી. પણ વાર શીરીન, ખીચારા મારા તવળતા ભાઈ માટે તારો ચોક્કસ વિચાર નથી કહેતો ? લે ખશરજ વાત કરતાં આવી પુગો.

[ખશર દાખલ થાયછે,

ખશર—આવો શીરીનબાઈ. (ગુલબાઈને) કેમ મારા વાહલા વકીલ મને આશાછે કે આ જડજ સાહેબ આગળ તેં મારો મુકદ્દમો મારી ગેર-હાજરીમાં બરાબર ચલાવ્યો હશે.

શીરીનબાઈ—જેઓનો મુકદ્દમો હુણો હાય તેઓને ઘણાજ ચપર-ખંધા વકીલોની જરૂરછે.

ખશર—પણ જ્યાં જડજોજ એક જણની વિરૂધ અગાઉથી મત બાંધી બેસે ત્યાં બાહોસ વકીલોનોબી શું ચારો હોય ?

શીરીનબાઈ—ત્યારે એવુંજ હોય તો સૌથી સરસ રસ્તો એજછે કે પોતાનો મુકદ્દમો પાંચે ખેંચી લેવો.

ખશર—નહીં શીરીનબાઈ, જ્યારે એક શખસની જીંદગીનું સ્વધનું સુખ એક બાબદ ઉપર લટકેલું હોયછે ત્યારે તેને તો છેલ્લી ધડી સુધી પોતાનું નસીબ અજમાવવું જોઈયે.

શીરીનબાઇ—પ્યારી ગુલ, સાંભળ્યું કે? તારો બાઇ ખચીત એક બહુ ફતેહમંદ બારીસ્તર નિવડે. તમે ખેડ જાણતી સાવકી મા થયા પછી જરૂર હું તમારા બાવાને પટાવી સમજાવી ખશરૂને બારીસ્તર કરવા ઇચ્છાંડ મોકલાવીશ.

ખશરૂ—શીરીનબાઇ, આવા સખત તીરે કોઇ દિવસે પણ મારાં જી ગરને આવું વિંધયું ન હશે.

શીરીનબાઇ—ચાલ બેહેન, એ તકરારમાં તો વખત ઘણો નિકળી જશે. ઠંડી લેહેકંનિા વખત હોવાથી જરાક બાગમાં ફગીયે.

[શીરીનબાઇ તથા ગુલબાઇ જાયછે.

ખશરૂ—કહેછે કે ખોદાએ દુન્યામાં માણસોને એક સરખાં બનાવ્યાં પછી પછુ હું કહુંછું કે મારા જેવો કમનસીબ માણસ તો દુન્યામાં બીજો કોઇ પણ ન હશે. જે બાગદમાં હું પડુંછું ત્યાં નિશક્લતા મારી સામે આડી આવતીને ઉભો રહેછે અને નસીબ દેવી મારેથી એટલી તો દુર નાહાસેછે કે જો હું પાંચડી બાંધનાર થયો હતો તો દુન્યામાં સઘળાં બાળકો માથા વગરનાજ જનમતે કે જેથી કોઇબી મારી પાસે પાંચડી બાંધવા આવતેજ નહીં.

અંક બીજો—દેખાવ બીજો.

[અસલાજીના ઘેરનું આંગણું; સુખલી અને બજો દાખલ થાયછે.

બજો—અરે જા જા સુખલી, તારી કાંઇ અકકલ ગઇછે? અરે ખુદો પ્યારમાં પડે તોપણ તેના ગજવામાંથી એક અરચી પણ છુટવાની નથી.

સુખલી—બજા, ઓરતોના નખરાંની વાત તું શું જાણે? અસલાજી શેઠ શીરીનબાઇ સુનામખી ઉપર એવા તો પ્યારમાં દેવાના થઇ ગયાછે કે હું તેવણના જીગરના અંદરના ભાગવેર શીરીનબાઇ વીણે ગીલી ગીલી લાવી તેવણના ગજવામાંથી કાઢી પણ આકાવીશ.

બજો—સુખલી, જો તું માત્ર રૂપીયા ૧૦ જ અસલાહ પાસેથી ઓકાવી શકે તો હું રૂપીયા ૧૦ ની સરત હારવાને કબુલ છું.

સુખલી—ઠીક છે, મારે કબુલ. ઝિરતની આગલ કંજુસોળી લેહરી થાય છે, બુદાઝોળી ગાંડા બને છે, અને કુધારાવાળાઝોળી સુધારાવાળા થઈ જાય છે.

બજો—વાર જોઈશું, લે અસલાહ શેઠજી આવે છે. હું જાઉં છું અને તું તારો જોખમ ભર્યો અખતરો અજમાવ.

[બજો જાય છે; બીજી તરફથી અસલાહ દાખલ થાય છે.]

સુખલી—અસલાહ શેઠ, તમારી વધાઈના સમાચાર સાંભળી મને ઘણો હરખ ઉપજ્યો છે. મરી જાઉં રે (ઝિરતના લેઈ) દાહાડેવારેનાં બચ્ચાં થયાં ને તેઝોની સંભાળ માટે જે ઝોખા પાડવાજ જોઈયે. તમારી સારવાર કરનારની જોઈયે કેની, મરી જાઉં રે સુંના જેવું એ તો તમે કામ કરોય. ઝાજે ગુલબાઈ છે ને કાલે સાસરે ગયા પછી ઘરની સંભાળ કોણ રાખે ? નારે મરે, એ શુભ કામ તો જલદી પાર પાડી લેવો. વળી હજી તો તમે જવાન જમાન આજ કાલના પેલા ચાપરા કાપલાવાળા પારસી સુધારાવાળા જવાનીયાઝો કરતાં તો તમે વધારે જવાન લાગોય.

અસલાહ—(જવાન દેખાવાનું ડોળ ધાલી) નહીં કાંય; તેઝો જે જાતની જાંઘળી ગુજરેય તે પ્રમાણે તો એમ બનવુંજ જોઈયે અને તો પણ સુખળી ૬૦ વરસની ભરતી તો હું પસાર કરી ગયોય.

સુખલી—(ઝિરતના લેઈ) જાહર મરે રે એવું શું બોલોય ! ભરતી તમારા દુશમનની થાય. ૬૦ વરસ તે કોઈ ઘણું થયાં કે ? અને વળી બુદાપામાં સારવાર કરવા તથા હાથ પગ ચાપવા કોઈ જોઈએ જો બા.

અસલાહ—સુખલી, તારું આવું દાહપણ જોઈ હું ઘણો ખુશ થયો છું. આજ કાલના પોરીયાઝો મશકરી કરવા નિકળેય કે બુદાઝો પરજેય પણ તેઝો આ સુધલો વિચાર કયાં કરેય ? તેઝો જ્યારે બુદા થશે ત્યારે તેઝોને માલમ પડશે કે ઘડપણમાં બેરીની કેવી જરૂર છે. વળી જ્યારે પરણીયે ત્યારે જવાન બેરી નહીં લાવીયે તો શું બુદા લા-

વીચે ? મારવાર કરવા બુઢાઓ ઐરી લાવેચ, નહીં કે બુઢી ઐરી લાવી ઉલટી નવી વેઠમાં પડવા.

સુખલી—હારે મર હા, તમે ૧૦૦ રૂપીયાનો બોલ બોલ્યા.

અસલાહ—વાર સુખલી, તું શીરીનની માય આગળ જમ આવી કે ? તું જાણેચ તો ખરી કેની કે આજના વખતમાં પૈસા લેયા વગર તો કોઇખી પરણતું નથી. જરા અભયજીના કાન ઉપર એ વાત નાંખી કાંચ નહીં ?

સુખલી—મરી જાઉ મેં મમજીને એ વાત અગાઉથીજ તેવણનાં કાન ઉપર નાંખીચ અને તેવણે કહ્યુંચ કે ગરીબ સંસારે દુનયાની રીત પ્રમાણે તેવણ કરશે.

અસલાહ—જરાક બને તો ગભરાવી જોજોની કે વાલકેશ્વરવાલો પેલો ખંગલો મારા નામ ઉપર કરવામાં નહીં આવશે ત્યાં વેર હું કાંઇ શીરીન સાથે પરણનાર નથી.

સુખલી—(બાજુએ) ગામમાં પેસવાના સાંસાં ત્યારે પટેલને જોઇએ ઉના પાણી ! (અસલાહને) અરે મરી જાઉ એ સપ્તલું પછીખી કોણુ-નુછે ? તમારજ છે કેની ? શીરીન એક પુરી બેટી હોવાથી અભયજી મરતી વખતે તમુને નહીં આપી જશે તો કોણુને આપી જશે ? (બાજુએ) અરે પણ અભયજીની અગાઉતો પોતેજ ટાકો ઘડી કરી નાંખશે તેની ખબર નથી તો !

અસલાહ—વાર ચાલો સમજયા. પણ સુખલી, તું જાણતી તો હશે કે આજના વખતની છોકરીઓ જવાન છોકરાઓ સાથે ફરવા હરવાને વધારે પસંદ કરતી હોવાથી ઘરડે ઘડપણમાં મને નવો રકાશતો નહીં કરવો પડે કે ?

સુખલી—અરે જીભર, તમે અખમ્મ રહી શીરીનને ત્યારેતો ખરાબર ઝાળખતાજ નથી ! બસ તેતો કહેછેકે અસલાહ સિવાય મને બીજા કોઇ સાથે ફરવુંજ નથી.

અસલાહ—(ખુશી થઇને) પણ શીરીન મારી સાથે પ્યાર કરશે કે

મુખલી—અરે અત્યારથીજ તે તમારાં માંગાની વાત સાંભળી ખુશાળીમાં ગરકાવ થઇ ગઇછે. (અસલાહ ખુશી થઇ જાયછે) તેનો દાસીએ મને જણાવ્યુંછે કે આખો દાહાડો અને મારી રાત તેણી તમારે વિશેજ વાત કરેછે. (અસલાહ બહુ ખુશી થઇ ડોલાં ખાયછે) પણ મરે મરે અસલાહ, મેં તમારે વારતે આટલી મેહેનત કીધીછે તેના બદલામાં મારી એક ગરજ સારશે તો મારાં મુવાંબી તમને દુવા દશે. મારા જીભરે બેહેસ્તીની વરસી માથે આવી લાગી અને ગામ મોકલવાનું કાંઇ મળે નહીં માટે રૂપીયા દશનો એક કટકો આપશે તો (આવરણું લેઇ) મરે મરે બધી આવરાઇ જઇશ. (અસલાહ ગભરાયછે) અરે હું શું કહું, જો આજે સવારનાખી હું શીરીનખાઇને ત્યાં ગઇ તો આખો વખત તમારે વારતેજ તે દુકતીએ વાત કર્યા કીધી (અસલાહ ખુશી થાયછે), તમારે ગંભીર ચેહેરે અને રૂપેરી મુઠ તેણીને બહુ ગમેછે, પણ જો મરી જઇએ એટલાં મારાં બેહેસ્તીનાં હાડકાં ધુજતાં અટકાવશે તો તમને મોટું પુન્ય લાગશે.

અસલાહ—(ધભરાઇ મનમાં) એનું ખાણું ખરાબ થાય એ ખીડા ક્યાં વલગી! ધરણ છુટે પણ એ કદી નથી છુટનાર.

મુખલી—તમારાં જે જે ભાશાણો અને લખાનો ન્યુમપેપરમાં આવેછે તે દરરોજ આખો દાહાડો વાંચ્યાજ કરેછે અને ખાવાખી ઉઠતી નથી. (અસલાહ ખુશી થાયછે) તેના મનનો હરખ એજછે કે એવા ગૃહસ્થની ખાયડી ક્યારે થાઉં.

અસલાહ—મારે વારતે તે બહુ મેહેનત કરીછે માટે તારો આભાર હું કદી ભુલનાર નથી.

મુખલી—આટલાં મારાં મુવાના હાડ ઠેકાણે પાડશે તો મારે સમજો ઉપકાર વળી રહેશે.

અસલાહ—ચાલ, મારે વેલાતનાં મેલનાં હજીતો કાગળો લખવાનાં છે.

મુખલી—અસલાહ શેઠ, ખોદાને ખાતર જરા દયાળુ થાવો. મુવાંનું કયાં વગર કાઢ ચાલે ?

અસલાજી—ચાલ ચાલ, મને વખત થઇ જાય છે. તુને શું છે તું તો પરવારતી છે. વાર શીરોનને મારી શીફારસ કરવાને જીલતી ના.

[જાય છે.]

સુખલી—(કટકા મારી) મર તું પરજુતો. મુવાની ચમડી તુટે પણ દમડી નહીં તુટે. બજો ભાખરો મરત તો જીવો તોપણ હજી હું એને મુકનાર નથી. (ગાય છે; જીવો વધારો; ગાયણ પાંચમું.)

[પડદો પડે છે.]

અંક બીજો—દેખાવ તરીજો.

[અસલાજીના ઘરનો ઓરડો; અસલાજી, ખશર, ગુલબાઇ અને કેકોબાદ વાત કરતાં માલમ પડે છે.]

અસલાજી—મારા પ્યારા છેકરાઓ, તમે આ મારા માનીતા કેકોબાદની સલાહ પ્રમાણે ચાલો તો કેવા સુખી થાઓ ? હું વારંવાર ઇચ્છું છું કે કેકોબાદ મારો છેકરો હતે !

ગુલબાઇ—તેમ કરવાનું તમારા હાથમાં છે. લેવાની, આજેજ તેમ થઇ શકે.

અસલાજી—વાર જોવો, આજ રાતના મેં આપણા પડોશી ઉકર કાનફાટયાને જમવા બોલાવ્યાં છે ને ખાધામાં ખવાય એવા વિચારથી શીરીન અને તેની માય અલંછજીને પણ આજેજ આપણે ખાવા બોલાવીયે. પણ શીરીનને અપમાન નહીં થાય એવી આશા હું ખશર પાસેથી રાખું છું, અને તેમજ ઇચ્છું છું કે કાનજીભાઇ કાનફાટયાને ગુલ તું પુરતું માન આપશે. અને કેકોબાદ તું સંભાળ રાખજે કે ખાણાંને બહાને નોકરો હુટફાટ ચલાવે નહીં. એ પારસી નોકરોનો તુને અનુભવ ન હશે. હું તો એ લોકોનો જીલમ ખમતો ખમતો આજે જુઠો થઇ ગયો છું. પપેતીપર કપડાં, દીવાળીપર કપડાં, લગ્ન વિવાહએ કપડાં, દર મારે રૂટે અવસરે તેઓના કપાળમા દાહમ દેવા ચાટલો અને ઉપર ટપેતું મારે તે તો જીલું. માટે કેકોબાદ, ખુમ ધયાંનથી તેઓની તકેદારી રાખજે. કાવના ? આ કાવલા ? અરે આ કાવલા ? [કાવલો કોચમેનના પોશાકમાં મોટા ચાબકા સાથે દાખલ થાય છે.]

કાવલો—કેમ શેઠ, કાંઈ ફરમાસ ? તમુને કોણનું કામ છે ? તમારા કોચમેનનું કે બબરચીનું ? કારણકે સાહેબ, તમે જેવા મુરંજીના હાથ તળે હું બેઠે ઝાઝા બોગવું છું !

અસલાહ—મને બબરચીની જરૂર છે.

કાવલો—મેં પણ એજ ધાર્યું તું કારણકે કાચુલની લડાઈ પછી લીલાઉમાંથી જે બચ્ચર જેવો ઘોડો તમે લીધો હતો તે તો બીચારો જીવે અધમુવો થઈ કપારનો મરી ગયો છે અને બીજો ઘોડો તમે લીધો છે તે તો એવું ફરમાસુ જનાવર છે કે રા. કલાકે કોટમાંથી વાલકેશવર જઈ શકે છે અને તેથી વલી (ચાબકો ફેડી) આગ્રે આમડીમાં ફાટ પાડી લોહી કાઢે ત્યારે ! એવા ફરમાસુ જનાવરને પેલી ‘મીસેટી’ હવે જ્યારે આપણાં ખરખરયાંમાં જોડવા મના કરે છે ત્યારે તમુને કોચમેનનું તો કામ નહીં જ હોય (કોચમેનનો પોશાક કહાડી નાખી બબરચીના પોશાકમાં), માટે લેવો સાહેબ, કાવલજી કોચમેનપરથી તમારો નોકર કાવલો બબરચી થઈ ગયો ! શું હોકમ છે, સાહેબ ?

અસલાહ—જોની કાવલા, આજે રાતના હું એક ખાણું આપવા માગું છું.

કાવલો—શેઠ શું બોલ્યા એક ખાણું ! બેહુરતન મોટા ખાઈને મરી ગયાને દસ વરસ થયાં છે અને ત્યારથી તે આજ સુધી આ ઘેરમાં મેં ખાણું બોલ માંબળ્યોજ નથી. અને તેટલાં માટે ખાણું બનાવવાનું હું ભુલી ગયો છું !

અસલાહ—ચાલ હવે તારા એવા પઠપટારા મુકી દે અને એક ધણું ફરમાસુ ખાણું અતી દુક રકમમાં બનાવજે.

કાવલો—જર જે ચાહે શો કર, તેમ પૈસા ખરચો તો ઉંચું ફરમાસુ ખાણું બી થશે.

અસલાહ—હંમેશ પૈસા. ખસ પૈસા, પૈસા અને પૈસા સિવાય તમે લોકો બીજી કાંઈ વાતજ નહીં કરો કે ? મારા છોકરાં, મારા સગા-વહાલાં અને મારા સ્વજના નોકરો પૈસા મિવાય બીજો બોલ કદો વાપરતાજ નથી કારપોરેશનમાંથી બનવું છું તો ત્યાંથી મોટા મોટા ખરચો માટે પૈસાનીજ

માગણી ! હું અને મારા મીત્ર નવરોજીજી ફરફુનજી એખલા તે ક્યાંવેર વિરૂધ થયા કરીયે ?

કેકોબાદ—ખેલોના સાહેબ, પારકે પૈસે નહીં કોણુને ફુલ્લા થવા ગમે. તમારો કાંની જાતે સંગ્રેલા પૈસા ખરચવા પડતા હોય ત્યારે તેઓ-ને માલમ પડે. કાવલા, તું શાહ ખખરચીમાં ખપવા માંગેછે પણ શાહ-ખખરચી તો ત્યારેજ ગણાય કે થોડા પૈસામાં તું મોટું ખાણું કરી શકે.

અસલાજી—(ખુશી થઇ) લાખ રૂપીયાનો ખેલ ખોલ્યો, કેકોબાદ ! અરે મુવા એ આજના ખખરચીઓ ! ખાંડી મુંડીનું બીગારે તેજ તો ! મારા લગ્નપર મારા બેહેસ્તી ખાવાએ ચાલીસ માણસની વરદી આપી દોહડસો માણસો જમાડ્યાં હતાં.

કાવલો—વાર સાહેબ, કેટલા જણા ટેબલપર બેસશે.

અસલાજી—દશ જણા, પણ તું સાત જણાનુંજ રાંધજે, કારણકે જે ખોરાક સાતને પુરતો માલમ પડે તે દશને નહીં કાંય ચાલે ? વળી ભુખા રહેશે તો ટેબલપરથી કોઇ વધારે માંગવાનું તો નથી; જા. જા, ઘેલા આ ખરાબ રૂતમાં ધણું ખવાડીયે નહીં ! અરધી સુખે ઘેર મોકલયે જેથી સવારના પાધરા ઉઠે, નહીં તો તુંને ને મને બેઉને સવારના બાદી થવાથી ઘોષ નાખે.

કાવલો—(ગણતરી કરી) સાહેબ ત્રણ દબ્બન મરઘી, અરઘો દબ્બન ખટક, ત્રણ હાંસ, ત્રણ તરકી, ચાલીસ રતલ ગોશ, હઢી મણ કુધ—

અસલાજી—(હોઠ ઉપર હાથ મેલી) અર તાર ખાણું ખરાબ થાયરે, શું બાટલીવાળાને ત્યાંના લગ્ન રાંધવા માંગેછે કે ?

કાવલો—અર પણ સાહેબ વેહેવાઇને ઘેરન-ઓને ખાવા બોલાવોછો તે ટેબલતો ભરચકર કરવા દેશો કેની ? હજી તો ક્યાં પુરું થયુંછે ? પેશતરો ને ફરત ને માછલો ને તરકારી ને મસાલા ઇત્યાદી મળી સાહેબ ખાસસા રૂપીયા બસોના ખરચની આશા રાખો.

અસલાજી—(ચીરડાઇને, ઠીકછે, ઠીકછે જા તું મુવો ખાણુનો કરતો. કેકોબાદ, તું એક સમજી જવાનછે અને તેટલા માટે લે આ રૂપયા પાંચ અને તુને જે ઘટતું લાગે તે એને ખજારમાંથી અપાવી બાકીના પૈસા મને પાછા

આપજે. યાદ રાખજે ભાઈ કે આ દીવાળીયો જેમ ખોટો ખરચ કરાવે તેમ કરતો ના. આજના વખતમાં પૈસા સંગરવા બહુ મુશ્કેલ કામ છે અને તેમાં વધી એમ પાંચ રૂપીયા ધમ દેધને ઉડાવી નાંખીયે તો ખુદાપો કેમ ગુજારશું ?

કાવલો—ત્યારેતો સાહેબ ભઠાયારખાનામાંથીજ કાંચ નહીં બોણાં મંગાવતા ?

[કેકોબાદ અને કાવલો જાય છે; અભયજી અને શીરીનખાઈ દાખલ થાય છે.]

અસલાજી—આવો આવો અભયજી, તમારા પગલાં અમારા ગરીબના ઘરમાં ક્યાં. કેમ શીરીનખાઈ, મારી પેટે તો ખરાં ?

શીરીનખાઈ—હાજી, છીયે તો સારાં પણ આજના પેપરમાં પેલા ખુનનો હેવાલ વાંચી મને તો હજી કમકમાટ છુટે છે. મરેરે એ હીંદુ રેવાજ બળે ! પેલા બેહેરામજી મલખારી કેહેય તે કાંઈ જોડું કેહેય ! જવાન છોડીઓને ખુદાઓ સાથે પરણાવામાં આવે છે ત્યારે એવાં અધોર અનીતિવાન કમો થાય છે કેની ? અને ત્યારેજ ખુદાઓ પોતાની છોકરી સમાન ખાયડીઓ તરફ શકની નજરથી જોઈ તેઓનું ખુન કરે છે કેની ?

અસલાજી—(ગભરાઈ) તેતો ખરું પણ પારસીઓ અને હીંદુઓમાં મોટો ફરક છે, અને વળી આજના મુઘરેલા વખત પ્રમાણે તો જવાન જાંગલા ભરથાર કરતાં તો ખુદા ભરથારો પરવડે. જવાનીયાઓ તો આજે બૈરી લાવી બીજી સરસ રૂપાળી માલમ પડીતો પેટુલીને તજ દેવાનો વિચાર કરે છે પણ ખુદાઓ તો કપાળે કાન ચોહોટયા અંબા વિચારથી મુંગા મુંગા એકનેજ વળગી રહે છે. અભયજીને કહુને તેવાજ વિચારથી મારી ગુલાતું એક અધોર ઉમરના બે પૈસે સુખી જવાન સાથ કરવા માગુ છું પણ હજી એ હુલડ છોકરી સમજતી નથી !

અભયજી—નહીંરે મરું ઉમરે આવીને સૌ સમજશે. દીકરી ગુલાં, ખાઈયે મનગમતું; પેહેરીયે જગ ગમતું; અને પરણીયે માખાપ ગમતું.

અસલાજી—લાખ રૂપીયાનો ખોલ ખોલ્યાં. શું કરું અભયજી, નાદાન વાળુ પડ્યું માટે બેઉના જલદીથી માયાં ઘોષ નાંખવા તો હું બહુ ઇતેન્નર છું પણ પછી મારા ઘરનીબી સંભાળ રાખનાર કોઈ જોઈયે કેની ? તેથી મારો જીવ રાતને દિવસ વિચારમાં પડે છે.

અભયજી—હા, બાપા, ઘરના ધણીને ઝિંબીજ ધારતી હંમેશ હોયજતો. પણ બાપા બેહેરતનને હવે દશ વરસ થઇ ગયાં અને જગના રાહ પ્રમાણે તમેઝિંબી વિચાર કરવોજ જોઈયે તો.

ખશરૂ—લેવાની અભયજી, હું સુધળો ભરમ ઝાલી દઉં. મારા બાપા તમારી શીરીન ઉપર મોહિત પડયાછે અને તેણી કેડે પરણવા માંગે.

શીરીન—(બાળુએ) હું તો હરાવાતુંજ માનતી હતી, પણ ખુટો તો કેથો ખચીત ચરી ગયેછે !

અભયજી—તો ઝોવાય ખશરૂ, એવણુને પછિ પરણવાનો વખતજ છે. જો સધળા માબાપ પાછા પરણતી વખતે પોતાનાં ફરજદોની રજા લેઇ પરણે તો બીજવારનાં લગ્નો પારસીઓમાં બહુ થોડાં થાય.

ખશરૂ—વારું અભયજી, જ્યારે મારા પીતાજીને તમારા જમાઇ કરવાની તમારી પુર મરજી છે ત્યારેતો મારો કાંઇ આરો નથી પણ મારા પીતા જેવા એક ગ્રહસ્થને પોતાના આવીંદ તરીકે મેળવવાને માટે હું તમારી શીરીનબાઇને મુબારકબાદી આપું છું.

અભયજી—આજના જવાન ઉછાછલા છોકરાઓ સાથે છોકરીઓને પરણાવી સંકટના સાગરમાં સદાની હોમાવ્યા કરતાં આવા (અસલાજીને બતાવી) દુન્યાના ઘડાયલા ગ્રહસ્થો સાથે પરણાવેલી સારી કે સુખે બે રોટલી ખાય અને જોદા ના કરે ને કજરજી બાદ પણ કટકો રોટલી ખાવાની આશા રહે,

અસલાજી—લાખ રૂપીયાનો ભોલ બોલ્યાં. પણ સુધલા માબાપો કયાં ઝિંબા તમારા ને મારા જેવાં સમજી હોયજે !

ખશરૂ—પણ શીરીનબાઇ મારા પીતાની આંગળી ઉપર જે ચક્રચક્રીત હીરાની વીટી છે તેવી તમેઝિંબે કોઇ દહાડો જોઈએ કે ?

શીરીન—તે લાગેછે તો ધણી મરસ.

ખશરૂ—તમે જ્યાં સુધી તેની નજદીક હોવો નહીં ત્યાંસુધી તેની ખરી ખુબી પોછાણી શકો નહીં. પીતાજી, જરા મને તમારી વીટી મારા નવા માતાજીને બતાવાની પરવાનગી આપો (અસલાજીની આંગળીએથી વીટી કાઢી શીરીનબાઇને આપે.) બીલીયાનની ખરી ખુબી તો આંગળીએ પેહેરીયે ત્યારેજ માલમ પડે.

અભયજી અને શીરીન—અચીત આ એક સુંદર નંગ છે.

અશરૂ—(શીરીન તે વીટી પાછી આપવા જાય છે તેને અટકાવીને) નહીં માતાજી, તે તમારા હાથનેજ વધારે શોભે છે. મારા પીતાજી તે તમુને સોગાદ તરીકે આપે છે અને હું આશા રાખું કે તમે તે બાહાલ રાખશો.

અસલાજી—સોગાદ ! હું !

અશરૂ—શું પીતાજી તમારી મરજી નથી કે મારા નવા માતાજી તમારી આ નિરજીવ યાદગારી પોતાની આંગળીએ રાખે ?

અસલાજી—(અશરૂને બાજુએ) અરે તારૂં બાલું ખરાબ થાયરે. મારી બહુ કીમતી વીટી છે.

અશરૂ—મારા પીતાજી મને હળવેથી તમુને કાલાવાલા કરવા કહે છે કે આ વીટી તમુને કચુલ કરવી જોઈયે.

શીરીન—નહીં માફ કરો, મહેરબાની થઈ.

અશરૂ—મારા બાવાજી એવાતો બોહોશીલા છે કે તે કદીબી તમુને આખ્યા વગર રહેવાના નથી.

અસલાજી—(અશરૂને બાજુએ) અરે તારૂં સત્યાનાશ જય રહેવા દેઈ મરની.

શીરીન—શું કામ અશરૂ તુ મને નાહેકની બોહોંશ કરે છે હું નથી એ કચુલ કરનારી.

અશરૂ—તમે ના કહો છો તેથી મારા બાવા ધણા દલગીર થાય છે, અચીત તેવણ ઉપર એ ઘાતકીપણું છે; અરે શીરીનબાઈ એવીતો સેંકડો ભેટો મારાં પીતાજી કુલ્લા જીવે વારંવાર તમુને આપતા રહેશે ; માતાજી, મારા બાવાને હવે વધુ તમે નિરાશ ના કરો.

અભયજી—બેટી, જ્યારે આટલી બોહોંશ થાય છે ત્યારેતો તુંને તે કચુલ કરવીજ જોઈયે.

અશરૂ—જોવા અભયજી, તમારી બેટી મારા બાવાની આ દીલો-જાનની ભેટ કચુલ કરતી નથી તેથી તેવણ કેવા ફીકકાફસ થઈ ગયા છે !

એમાં બાવાજી મારે કાંઈ વાંક નથી; મારેથી તો જેટલું બન્યું તેટલું મેં શીરીનબાઈને સમજાવ્યું પણ તમારી મોહિતદારજ હકીલી છેની ! મારા પીતાને ખુશી કરવા શીરીનબાઈ એ કયુલ કરે.

અસલાજી—(ખશરને બાળુએ) અરે તાર અતીયાપાત થાયરે મારા આ બવના કુશમન ! અરે રૂપ૦ની વીટીછે ને તું શું માર ન-ખોદ વાલેય ! રાંડ કુકતી પચાવી પડશે તો હું હાથ ચોલતો રહી જઈશ.

ખશર—(શીરીનને) મારા પીતા કહેછે કે હું જ્યાંસુધી તમુને આ વીટી આપી દેવાને ફતેહમંદ થાજી નહીં ત્યાંસુધી તેવણુ મારી સાથે રસાશે. હું છેલ્લીવાર તમુને કાલાવાલા કરી કહુ છું કે એ કયુલ કરે.

અસલાજી—(બાળુએ) કહેજે ખેટા જનજો ! પણ આવા ખેટા તો ગલે લગાડીને ગરદન મારેય.

અભઈજી—ખેટી તું મને ધણું નરસ લગાડેય; અસલાજી જ્યારે આટલા બધા કાલાવાલા કરાવેછે ત્યારે તો તુને આ ભેટ કયુલ કરી તારી આંગલીએ પેહેરવીજ જોઈયે.

શીરીન—માતાજી જ્યારે તમે હોકમ કરોછો ત્યારેતો મારે આ ભેટ કયુલ કરવીજ જોઈયે. લાવ ખશર, હું અસલાજીનો સખુન માથે ચઢાવા માગુ છું. (ખશરના હાથમાંથી વીટી લેઈ પોતાની આંગળીએ પેહેરેછે.)

ખશર—હવે મારા પીતાજીને રાતના નિરાંતે હું આવશ ખરી ! અને હવે એવણુ હલકાં દીલથી બે બુક વધારે ખાશે !

અસલાજી—(બાળુએ) તારું સવાનાશ જય છોકરા, તેં મારું ન-ખોદ વાલ્યું; આજે આંમે પીડાઓને નહીંજ બોલાવી હતે તો આવા સીતમ મારી ઉપર નહીં ગુજરતે.

[કાવલો દાખલ થાયછે.

કાવલો—અસલાજી શેઠ, કોઈ શખસ તમારી સાથે વાત કરવા માંગેછે.

અસલાજી—તેને કહે કે હાલ હું કામમાં છું. બીજી વખત આવે; ગમે તો કામ હોયતો તુને કેહી જાય.

કાવલો—સાહેબ, તેવણ પોતા સાથે નાણું લાવેલા છે તેથી હુંજ રાખું કે ?

અસલાહ—નહીં, નહીં, ત્યારે તો કહે કે એક મીનીટમાં હું આડુંચ. બાતુઓ, માફ કરજો થોડા વખતમાં હું તમને પાછો આવી મળુચ.

ખશરૂ—અને બાઇઓ, બીજા ઓરડામાં ચાલો, ચાહ સાથ થોડુંક મોહણું સમારવાનું તમારે માટે કરાવ્યુંય તે ચાખી જરા તાજાં થાવો.

અસલાહ—(જતાં જતાં બાતુઓ) જેને લખલુટપણે પોતાની દોલત ઉડાવવી હોય તેને ત્યાં આવા ખેટા પરવડે, નહીં કે મારા જેવા ગરીબના ઘરમાં. [જાયછે.

શીરીન—મારું તો પેટ ભરાયલું છે માટે વધુ ખાવાની રચી નથી.

અભહ—ચાલો જરા એક કપ ચાહેતો લેખ્યે.

[શીરીન અને ખશરૂ સિવાય સધલાં જાયછે.

શીરીન—ગુલાં, શું આ તારી બેહેરતન માતાની સખી કે ? જાણે નકરી બીજી તુંજ. જન્મ આપનારને બાળપણમાં બિહવી એ એક મોટી આફત છે તે હું બરાબર ધારી શકું, ગુલાં (ખશરૂને એખસો જોઇ અચરત થઇ) અરે પણ મારાં માતાજી અને તમારાં બેહેન ક્યાં ગયાં ?

ખશરૂ—શીરીન, તેઓએ ધાર્યું કે અપણુ બે જણાને સાથે કામ હશે માટે આપણુને એખલાં મુકી આદે પીવા ગયાંછે.

શીરીન—અને વળી આપણુને પણ કાંઇ ખાનગી કામ ન હોવાથી તેઓની પુકે જઇયે.

ખશરૂ—જો તું મારી ઉપર દયાલું થાયતો મારા પીતાનાં ઘેલાપાં છતાં પણ આપણુ બેઉનું સુખ સલામત રહે; હજીથી મારાં રીખતાં જીગરની દયા કર.

શીરીન—આપણુ બેઉનું સુખ ! સાવકી માતા અને સાવકા બેટાના વિચારો તો હમેશા એકએકથી વિરૂધ્ધ હોય ત્યારે આપણુ બેઉ જણાં સુખીજ કેમ થઇયે ?

ખશરૂ—ખ્યારી શીરીન, મારા પીતાને ખનાવાના તારા ઢોંગ હવે મુકી દે ને મને કમુશાત આપ કે તું માટે વેહેલે મારીજ થશે. મારા પી-
૫

તામાં એવી કાંઈખી ખુબી નથી કે જોયી તું જોતાને વાર તેવણ ઉપર પ્યારમાં દેવાની બની જાય.

શીરીન—અશર, તું જીલ કરેછે; પૈસા અને પૈસાજ સઘળી ચીજો-માંથી સૌથી વધુ ખુબસુરતછે; એક ઘડીમાં પૈસા જેટલું ખોલી શકે તેટલું ઘણાજ ખુબીવંતા ખુબસુરત આશકો પણ વરસોના વરસો સુધી ખોલી શકતા નથી. કદાચ તું કેહેશે કે તારા પીતા જવાન નથી, તો હું જવાબ આપીશ કે તેવણ દોલતમંદછે. તેવણ ખુબસુરત નથી, ખાહકુર નથી, નરમાશવાલા નથી, હસસુખા નથી, સારા સ્વભાવના નથી, પણ તેવણ પૈસા, પૈસા, પૈસા અને પૈસાવાલા છે; તે એકજ ખાલમાં તું તેવણની જોખી વિરૂધ્ધ કરેછે તે સઘળું ઠંકાઈ જાયછે; અને અગરજો તું એક માણસની એક આખા કલાકવેર બેહદ રતુતી કરી સેવટે જણાવે કે “પણ તે ગરીબછે” તો તારી કીધેલી સઘલી સ્તુતી પાણીમાં જાયછે; કારણ કે આ તો દુનયામાં મુકર થયલુંજ છે કે જે દોલતમંદ હોયછે તેનામાં કાંઈ ખામી નથી અને જે ગરીબ હોયછે તેનામાં કાંઈ ખુબી નથી. દુનીયાનો એવોજ રંગછે.

અશર—શીરીન, હું જાણું છું કે તારા જીગરના આ વિચારો નથી.

[ચુલખાઈ દાખલ થાયછે.]

ચુલખાઈ—શીરીન તારાં માતાજીને હું કેકોબાદ સાથે મોટા હોલની સખીઓ દેખડાવા મેલી આવી છું. કેમ તેં અશરને કહ્યું કે ?

શીરીન—તું કહે ?

ચુલખાઈ—શું, વળી જે આજે તેં મને અપોરનાં કહ્યું તે ! અને તે એ કે તું અશરને તારાં જીગરથી ચાહેછે.

શીરીન—(અચરતીતુ ડોલ ઘાલી) મેં તુંને એમ કહ્યું કે હું અશરને ચાહું છું ! અરે એ તો તદ્દન હરરતુ જીવું !

અશર—શીરીન, જો તેં એમ ચુલાંને કહ્યું હોય તો હું અરોજ સુખી છું; એક વખત મારાં મોહોડાં પર એમ ખોલ એટલે મારાં સુખનો પારજ રહેશે નહીં.

ચુલખાઈ—કાંય શીરીન, તું શાને માટે મારા લાઇ ઉપર એટલી ધાતકી થાયછે ? તારા મનનું એને જણાવી દેઇ તમો બેઉ જણાએ મનમાં તે મનમાં બધ્યા કરતાં એકેક સુખી થઇ જવું જોઇયે.

શીરીન—જ્યારે ખશરને હું આહતીજ નથી ત્યારે એમ જુહું શું કામ બોલું?

ગુલબાદ—એરતો ખોટી શરમને માટે પોતાના દેવાના બનતા આશકો આગલ પોતાનું દીલ ખોલીને કલાને બદલે તેઓને કલટા તવલાવે તે મુર્ખાઇ ભરી આંતને હું ધિક્કારીશું.

શીરીન—ગુલબાદ, મારે તમને જણાવવું જોઇયે કે ઘેર બંદાં મને એવું અપમાન થશે એવી મેં કદી આશા રાખીતીજ નહીં. મારી છુપી વાત એમ ખુલ્લી પાડી મારી આબરુને ધોકા લગાડવા માટે તમોએ તમારા ભાઇ સાથે કાવતરું કર્યું છે એવું મને લાગે છે કે જેથી મારાં તમારા પીતા સાથે થતાં મારાં લગ્ન અટકે.

ગુલબાદ—તમારી આબરુને ધોકા લગાડવા અમે કાવતરું કરીયે! કદીખી નહીં. મારો ભાઇ દરેક રીતે તમારી સાથે પરજીવાને લાયક છે; અને મને જણાવા દેવો કે જેમ તમોએ તમારા બીજા કેટલાક આશકોને પેહેલાં ખોટી આશા આપી પછી ખરતા કરી કુન્યામાં તેઓની હશી કરાવી છે તેવી હશી મારા ભાઇની કદીખી થવા દેઇશ નહીં.

ખશર—(કરગરીને) પ્યારી બેહેન, તમારી એવી ખટપટમાં મારું કામ હમેશનું બીગડી જશે તેનો તમોએ વિચાર કરવો જોઇયે.

ગુલબાદ—(ચીરડાઇને) જા જા, મારા ભોળા ભાઇ! આજની પારસી છોકરીઓની વાત તને ખબર નથી. તેની મગરૂરીને ખાતર વુને થોડોવાર મુરખ બનાવી શહેરમાં આખરે તારી હશી કરાવશે કે અસલાજી જેવા ગમ્બીર માણસના છોકરાને પણ શીરીનબાઇ સુનામખીએ નાપસંદ કરીયો કે જેથી બીજાં વધુ મોટાં માગાં તેણીને માટે આવે. આવી રીતે તું જેણીની ઉપર પ્યારમાં પડ્યો છે તેણીએ ધણીવાર કરીયું છે.

શીરીન—બાઇ, તમારો હું ઉપકાર માનું છું, કારણકે એક ઓરતની મીત્રાચારી ઉપર હવેથી કેટલો ભરોશો રાખવો તેનો તમોએ મને એક શરેા ધડો શિખવ્યો છે. હવે પછીથી જો હું ઓરતોથી કગાડું તો તેમાં મારો પોતાનોજ વાંક.

ગુલબાદ—તમારી મીત્રાચારીની હવે હું દરકારજ કરતી નથી. કુ-

ન્યામાં એવા ઢોંગ લાંબો વખતવેર ટકનાર નથી. જે પોતાના આશકને એવી ખોટી રીતે ટવળાવે તેને માટે હું કદીજી માન ધરાવતી નથી.

[અભયજી અને કેકેબાદ દાખલ થાયછે.

અભયજી—હાલ ગોઠવવાનો તમારો સારો “તેસ્ટ” જોઇ હું ખુશ થઇ ગઇ છું.

શીરીન—(બહુ ચીંટાઇ) આવું અપમાન હું વધારે શાંખી શકનાર નથી. દોસ્તીનો શાલો ધાલી જે ધાતકી વર્તણૂક તેં ચલાવીછે તે તારો નિયમ ખવાશ જાહેર કરેછે.

અભયજી—(ગભરાઇને) કેમ ખેટી વળી એ શું છે ?

ગુલબાદ—(શીરીનને) આપણી વચ્ચેની તકરાર છુપી રાખશો તો સંબળાને સારું છે માટે હવે એ વાત ખાઇ જાઓ.

શીરીન—કાંય છુપી રાખે ? નહીં એમ ખનશે નહીં. તેં જે મને અપમાન કર્યું છે તે હું આખી જગતે આશકારા કરીશ. તારી ઉપર કીનો ક્ષેવાતું મારા હાથમાં છે અને તે વખતે હું તને ખતાવી આપીશ કે—

ખશર—(દલગીર થઇ) જોયું બેઠેન, મારૂં કહેતું ખાદું પડયું ? મેં નહીં કહ્યું કે તું મારો ઉલટો ઘાણુ કલાડેછે ? જો તેમજ બન્યું.

ગુલબાદ—ભાઇ દિમત પકડ ; હજી સમજું સારજ થશે. પ્યારના તોફાની માહાસાગરમાં આશકે પોતાની હોડી આશાનીથી પેલે પાર ભેઈ જવાની કદીજી આશા રાખવી નહીં. વચમાં ધણું તોફાનો અને ધણા ખડકો નડેછે પણ એક ધીરજવાંત હૃદયેસાં મારનાર પોતાની ધીરજના બળે તેમાંથી કતેહ સાથ પેલે પાર પુગી પોતાની ધારેલી મુરાદમાં પાર પડેછે.

[અસલાજી દાખલ થાયછે.

અસલાજી—માફ કરજો ; મારાથી બને તેટલી ઝડપે મારૂં કામ પુરૂ કરી મારા પરોણાઓની મદદરત કરવા દોડી આવ્યો છું.

અભયજી—કેવા પરોણા ! જીભર અસલાજી, ન્યારે તમારે ઘેર અમે આવવા નિકળ્યાં ત્યારે અમે એવી આશા નહીં રાખી હતી કે તમારાં છોકરાં અમુને અપમાન કરશે.

અસલાહ—અરે બાઇ બાઇ ! કાણે તમુને અપમાન કયું ?

અભયજી—તમારાં છોકરાંએ મારી નિરદોશ બેટીને એવું તો અપમાન કયું છે કે તેણીની આંખોમાં દડદડ આંસુ આવી ગયાં છે. એવું અપમાન તો અમુને અમારા જનમારામાં કદીથી થયું ન હશે. મારી છોકરી કાંઈ રીંગડા પીળરાની છોકરી નથી.

અસલાહ—(ચીરડાઇ) જાઓ દુષ્ટ નાપાક છોકરાંએ ! તમારે અહીંયાથી કાળું કરો, તમારે શરમ ભર્યું મોહોડું મને કદીથી બતાવતાં નાં.

ખરાડ—અરે પણ સાહેબ હું—હું—

અસલાહ—મને તમારો કોઇનોથી એક ખાલ વધારે સાંભળવો નથી. તમારાં જેવાં ફરજદો દુશ્મનને ત્યાંથી અવતરે નહીં એવી તમારા બાપની તમારી ઉપર કડુવા છે.

ગુલબાઇ—ચાલ બાઇ ; હું તુંને દીસાસો આપીશ.

ખરાડ—તેનો તો તેં હમિશનો નાશ કીધો છે.

[ખરાડ અને ગુલબાઇ જાય છે.]

અસલાહ—મારાં આ નાપાક છોકરાંએ મને જે અપમાન તમોને કર્યું છે તેનો કેમ બદલો વાળવો તે મને સમજાવ પડતી નથી. શું આ સુધરેલો જમાનો આવ્યો છે ? આજના છોકરાંએ તો શું એવોજ જુલમ છે કે તેઓના જીવાન જમાન બાવાઓ પાછા પરણેજ નહીં ? અરે અભયજી ! અસલી મારા દાહડા તો તમુને હજી યાદ હશે. મારા બેહેસ્તી બાવાએ ૬ બૈરી કરી હતી અને હું તો જરાયી નહીં છેડાયો હતો ! શું પરણવાનું જીવાનોને માટે છે અને અમે તો મોહોરદાર વગર મુશી કરીયે ? આહા ! એવી ઠીક સુધારો !

અભયજી—અરે અખચ રહ્યા બોલો નારે, આજના વખતના છોકરાંએ માબાપને પોતાના છોકરા તરીકે ગણે છે અને જો કાંઈ વધુ થાય છે તો ખસ કુવામાં નખાવી દેવા માંગે છે !

અસલાહ—બોલોના અભયજી આપણી જીતી આંખે નવાં નવાં કોટકો જોવાં પડે છે. ચાલો વાર શીરીનબાઇ સાથે હુંબી જાવદીધી ચાર

ચોખા પાડી લેકું અને પછી જો આ નાપાકોમાંનું એકબી મારી મોહો-
રદારને અપમાન કરવાની હીમત કરે તો તેને એકદમ મારા બરમાંથી
કાઢાડી મેલું.

અભયજી—શીરીન તું શું કહેછે? આજના “ચરર મરર ચાનજી
અને ગજવામાંતો રામજી” જેવા ઊંકરાઓ સાથે પરણ્યા કરતાં અસલાજી
જેવા બાહોશ, દોલતમંદ અને શયાણા ખાવીંદને વધુ પસંદ કરવા
જોઈએ અને એવા ખાવીંદથીજ સુખે કટકો રોટલી ખવાયછે.

શીરીન—માતાજી, જેમ તમે કેહેવો તેમ તમારા હોકમને તાપે
થવાને હું તૈયાર છું.

અભયજી—મરી જલકું અમ્મલાજી, મારી ખેટી તમારી મોહોરદાર
થવાને કબુલ થાયછે અને આપણે સારા જેવા દાહાડો જોઈ શુભ મુહૂર્ત
કરીશું.

અસલાજી—તમારા આ બોલોએ મને ઘણો ખુશી કર્યોછે અને
તે ખુશાલીમાં જાણે હું ૫ વર્ષ નાનો થઈ ગયલો માલમ પડુછું.
ચાલો આપણે આ ખનાવની ખુશાલીમાં થોડોક વાછન લેઈ તમારી અને
તમારી શીરીનની સલામતી લેઈએ. (આગ્રુએ) રખે બાટલી પુરી કરી
નાખે !

[અમ્મલાજી. અભયજી અને શીરીન જાયછે.]

કેકાબાદ—આજથી આ ઘરની ખાણું ખરાબી મર થઈ. ખુદો
પાંચી પરણતો નર્થી પણ એક જવાન ઊડીની ખુબસુરતી અને નખરાં
જોઈ થોડા વખતનો દેવાનો થયોછે; આવા કંજુસને પણ આ નાદાન
ઊંકરી કદાચ પોતાનાં નખરાંથી નચાવી દેલો કરી નાંખશે; કારણકે
ઓરતની મોહીની આગલ કોણ ટકવુંછે? વડાઓ કહી ગયાંછે તે કાંઈ
ખોટી વાત છે કે ખુદા થયા એટલે ઘેલા થયા ખરાખર ! (ગાયછે; જીવો
વધારો; ગાયણુ ૬૬.)

ગરીબ ખીચારો ખશરૂ આ વાત જાણી કેવો ગમગીન થશે ?
પ્યાર તેને મનશે કાંટા છે અને મારે મનથી ગોલાખ છે. પણ દુન્યામાં
કીયા નં ધારેલા ખનાવો નથી ખનતા ? કદાચ ખશરૂજ આ નાદાન ઊંકરી
સાથે પરણે અને ખુદાજી હાથ ચોળતા રહી જાય ! તે જોવાનું રહ્યુંછે.

[પરદો પડેછે.]

અંક બીજો—દેખાવ ચોઠો.

[અમલાજીનું ઘર; ખશર અને બજો એમથી તેમ ફરેછે.
ખશર—આખરે એક એરતેજ મને ફસાવ્યો. જણીતા ઇંગ્રેજ
કવીએ એરતને એવકા ચીતારીએ તે શું બોલું છે? પણ કુન્યામાં સૌથી
ખરાબ જાતની એરતો પારસી કારજ કરનારીઓએ. જોદા તેઓથી
પનાહ રાખે! જે સેંકડો પારસી જોડાં પુર ઉમદમાં પોતાની મદાની
જીંદગીનો ગાંઠ એવી એરતોના આધારે બાંધેલો તેઓમાંના કેટલાં બધાં
જોડાં સદાનાં ગમના ગારમાં ગરક થઈ જાય છે? પારસી સુધારાવાળાઓ
આટલી આટલી લાંબી પતરાજીઓ કરેછે પણ શું આ બાબદનો કાંઈ ચોક્કસ
નિવેડો નહીં લાવે? એનું ખાણું ખરાબ થાય પેલી સુખથી એક ગમથી
શીરીન સાથે મારું નક્કી કરાવી આપવાની મને મોટી મોટી આશાઓ
આપી નિયતેએ અને બીજી ગમથી મારા અકલથી ગયલા આવાને તેણી
સાથે પરણાવાની મહેનત કરેછે. એથી મારાં કીરમતની વાત! જે મારું
ખાય તેજ મારું ખુશ કરેછે.

બજો—અરે સાહેબ, બીહો ના. હું એ રાંડ નાપાકને જલદીથી
ઠેકાણે લાઉંચ.

ખશર—કંઈ બી કરી એને મમજવીને મારી પાસે માકલ. એને
કહે કે મારો બાપ એક ડોરી પણ એને આપનાર નથી પણ મારું કામ
જો એ પાર પાડી આપશે તો એને હું બહુ ખુશી કરી નાંખીશ.

બજો—ખશર શેર; તમા પોચા તે પોચાજ! એટલામાંજ ગાલરા
પડ્યા! ખુદો જો નહીં મમજશે તો રાતનાં ઉંઘમાં લશે ત્યારે તેની
કબજ ઉંઘાડી ફેલીઓ કાલાડી લેઈ જ્યાં સુધી શીરીન માથે તમુને તે
પરણાવે નહીં ત્યાં સુધી પાછી આપીશું નહીં. ખુદો એવો તો પેસાનો
સુમછે કે બેરી જવા દેશે પણ ફેલી નહીં જવા દેશે. કેમ શું ધાધું, શેર?

ખશર—જા જા હમણાં તો મુંજો મુંજો મેં જે કહ્યુંય તે કામ
કરની.

[બજો જાય છે અને કેકાબાદ દાખલ થાય છે.

કેકાબાદ—ખશર તારે વારતે બહુ માઠા સમાચાર હું લાવ્યો છું
અને તે સાંભલી કદાચ તું બહુ અચરતબી થશે.

ખશરૂ—માહા સમાચાર હંમેશ મારા નસીબમાં સાંભળવાના હોવાથી તારા માહા સમાચારથી હું કાંઈ વધુ અચરત થનાર નથી તોપણ તે તુરત જાણવાને હું અધીરો પડ્યો છું.

કેકોઆદ—આખરે શીરીને બેવફા થઈ તારા જુદા પીતા સાથે પરણવાને કમુલ કર્યું છે.

ખશરૂ—(નીશાસો મુકી) અરે કેકોઆદ ! આખરે શું હશવાનું ખશીયાણું થયું જ ? માહારી ખ્યારી બેહેને મારો આ સંધળો તાળો બગાડી નાખ્યો છે અને તેણીની ઉપર ફતેહ મેળવવા આખરે આ હુલડ છોકરીએ મારા ભરતામાં જવાની અણી ઉપર આવેલા પીતાને પણ કમુલ્યો હશે. ખ્યારા કેકી, મને કાંઈબી સલાહ આપ કે જેથી આ લગ્ન હું ભાંજી પાડું નહીંતો અટકાયુંબી. જે ઘડીએ તે આશીર્વાદ સારનારા મોખેદને મારા બાપને માટે “ પસંદ કરદે ” કરી કેહેશે તેજ ઘડીએ મારી છાતીમાં એક હજાર ખંજરો ભોકાશે.

કેકોઆદ—તારા હાલ માટે હું દત્તગીરધું ; પણ હું શું સલાહ આપું ? ચાલ લે સત્તાહ આપવાને સૌથી લાયક શખશ અહીંજ આવેછે.

[સુખલી દાખલ થાયછે.

ખશરૂ—અહા ! સુખલી !

સુખલી—કેમ ખશરૂ, શેઠના ઘરમાં લગ્નની ખુશાલી ચાલેછે અને તમે તો કોઈ તમારો દુશમન મરી ગયો હોય તેમ ધ્રુવડ જેવું મોહોડું કરી ઉભાચ !

ખશરૂ—સુખલી, તારી મોહકાણુના આ લગ્ન મારી ગેહેન કાહડયા બરાબરછે. હજીબી સુખલી તું વિચાર કર. મે તારે માટે કેટલું બધું કરીયું છે. વારંવાર તેં મારી કેટલી લાલચ ખાધી છે ? અને તોપણ તેં મારા હાથમાંથી મારો આ ખાયડી જુઠાવી લેઈ મારા ઘાતકી બાપને સ્વાધીન કરવામાં મુખ્ય મેહેનત કરી છે.

સુખલી—મરૂં મરૂં ખશરૂ એમ શું બોલેય ? બોદાને હાજર નાજર જાણી કહુંચ કે મેં તો તારા બહાને માટેજ આ છોકરીને તારા હાથમાંથી જવા દીધીય.

ખશરૂ—મારે ભલુ કરવા જતાં તું શું મારે જીગર તોડી નાખેછે? અને તોપણ તું મને બેઅદમીથી કહે છે કે મારે ભલુ કરવાની નિષ્ઠાથી આવું દુકમ તે કયું છે. યાદ રાખજે સુખલી કે લોભ પાપનું મુળ છે અને તમે પારસી કારજ કરનારી ઝોરતો બેઉ બાજુનો લુમકો ખાવા જતાં જે કાવતરાં કરોછા તેથી દોજખ શિવાય બીજે કંઈ તમારો છુટકો નથી.

કેકાબાદ—તારો ગુસ્સો છેક સુખલી ઉપર ના કાઢાડ. કદાચ એણે સારી નિષ્ઠાથી આ કામ કર્યું હશે અને હવે ત્યારે તેણીએ જાણ્યું છે કે તું તો શીરીન ઉપર દેવાનોછે ત્યારે તેણી પાછાં તારા પીતાના લગ્ન અટકાવાને પોતાથી ખતતું કરશે.

ખશરૂ—અને સુખલી જો તું આ લગ્ન અટકાવેતો તારો બદલો સારી રીતે વાલવાને હું કદી ભુલીશ નહીં. લે આજે રૂપ ૩૫૦ અને જો મારો બ.પ શીરીન ઉપરનો સ્વધક્ષો હક ઇલાકો છોડી દેશે તો બીજા રૂપ ૩૫૦ હું તને મારા ખાપના બોલે આપવાને બંધાઉં છું.

સુખલી—(ઝોરથી લેઈ) જીભરે ખશરૂ, તારા દુવ્વા જીવ ઉપરથી—પૈસા આગત સૌ કોઈ નાચે. અને થોડા વખતમાં તું સાંભલશે કે વારી બંદીની મહેનતથી શીરીન અને અસલાજીનું જોડું લાગ્યું છે.
[જન્યછે.]

અંક બીજો—દેખાવ પાંચમો.

[શીરીનના ઘરનો એક ઝોરડો; શીરીન બેઠો બંદી બરેંજે તેટલામાં સુખલી દાખલ થાયછે.]

સુખલી—મરેરે શીરીન તું બી જલુ બંધી હું! અલછજીને તેં તો અમજ સમજવુંય કે તું અસલાજી સાથે ખરેખર પરણવાનુંજ.

શીરીન—હા, હા અને હાજ. મેં અસલાજી સાથે પરણવાનો પક્કો વિચાર હવે તો કર્યોજ છે.

સુખલી—અરે શીરીનબાઈ, કોઈ બીજો વિચાર કરતા હશે તો સુજમાં રોગન ઝાલશે હું! ચમડી તુટશે પણ ગુદા પાસેથી દમડી નથી તુટવાની.

શીરીન—હું જાણુંચ, જાણુંચ સુખડી કે તુંને શુંમાંએ શિખવી ને અહાંયાં મોકલીએ. પણ હું તો ખરી કે એની બોલોશપર એના બાપ સાથે પરણી ઘેરની શેઠાની થઇ એની ઉપર મારો કિનો લેઉં.

સુખડી—પણ તું શાની ઉપર ખુદા માથે પરણવા માગેય ! તું તેની દોલત ઉપર લોભાયય કે ? અરે પણ ખુદો કલકટ તારૂંની ખાઇ જશે. અને વડી એની માથે પરણ્યા પછી નાટકશાળાને, પાલવા બંદરને, બેંક રાંડને, મઝાની દુકાનેને છત્યાદી છિદ્ધી સલામ કરવી પડશે. અરે ખુદો ઘેરની બારીએની હબી રેહેવા દેનાર નથી તે ખમરએ કે !

શીરીન—અરે રાંડ સુખડી, ઘેર બેઠા ઘંઠા લેવા આવીય કે ! એવી વાત કરવી હોય તો સામે રરતો માખ.

સુખડી—અરે પણ બાઈ તું તો ફેલેલીલી કે એમ એશકા ફાંકેલ વર લેઉ ને સાથે ફરવા જઈને હરવા જઈને, ફજાણું ચીણું કરું ને સધ લાએની નજર ઉપર રાઇ છાંટુ, તે સધળું તું શું લુલી ગઇ કે આવા ફાંખરાને વરવા ખુશીથી તૈયાર થઇય !

શીરીન—હું અહું સમજુચ કે તારી બાઈ મને પોતાના ઘરમાં આવેલી જોવા ઇચ્છતી નથી અને તેટલા માટેજ મને ફુસલાવા તુંને અહાંયાં મોકલીએ. પણ તેણીની એ મતલબમાં નિશફતતા સિવાય બી બ્યું કાંઇ નથી. હવે તમે બધા નોકરે એ મને બાઇ કરી બોલાવવી જોઇશે અને તમને સધજાને મારા હોકમ પ્રમાણે આજવું પડશે. સમજુ કે ?

[જાયએ.

સુખડી—વાત તો હવે વધી ગઇ અને એ પાણીએ તાગ ચરે એવી આશા લાગતી નથી. તોપણ જે સુખડીએ હજારોનાં ભાંજેલાં અને હજારોનાં સાંધેલાં તે કાંઇ એથી દરશે ! એક નવી યુક્તિ મારાં મનમાં ઘોળવાયછે અને તે અમલમાં લાવી બતાવી આપીશ કે સુખડી ડાસી જે કામ માથે લે તે પાર પાડ્યા વગર રેહેતી નથી. (ગાયઝઃ જુલો વ ધારેઃ ગાયલુ સાતમું.)

પડદો પડેએ.

અંક તરોળે—દેખાવ પેલેલો.

[અમલાછતા ધરનો એક ઓરડો. અસલાછ અને સુખત્રી બેઠેલાં છે.]

સુખત્રી—અરે હું મુઠરે આભાગણી આ શું માહોકાણ વળી ગઈ ! હવે કેરું શું ? ક્યાં જઈ ક્યાં ?

અસલાછ—(ગભરાઈ) પણ સુખત્રી છે શું બોલતો ખરી !

સુખત્રી—અરે સુખત્રી મુઠ એમની એમ ! આવો ભલો થઈ ! આવો ભલો માણસ ! તેને હું ફસાવતી દાજબે ગઈ રે !

અસલાછ—અરે પણ શું બોલી મરતી !

સુખત્રી—અરે બોલું શું મારું તોડડું ! અરે હવે હું જીવીશ કેમ ? અરે મારો તો દાજબમાંની છુટકો થવો મુશ્કેલ છે ! હવે મને ખાવા કેમ ગમશે, પીવા કેમ ગમશે. સુવા કેમ ગમશે ? હાય ! હાય ! ભલા ભલા માણસો આદ્યા જાય છે ને મારું મારું નહીં મોહન આવતું !

અસલાછ—અરે સુખત્રી બાદાને ખાતર જે હોય તે મને જણાવી દે !

સુખત્રી—અરે જીભરું જણાવ્યા વગર છુટકોની નથીની ! નથી બોલતીતો તમારો મદદ દુશ્મન માર્યો જાય ! અને જો બોલું તો તમે મદદનો જીવ દલગીર થાય.

અસલાછ—(બહુ ગભરાઈ) અરે શું ?—અરે કેમ ?—શું કોઈએ મને કહ્યો ?—શું કોઈએ મને લીમરી મુકાવી ? હાય ! હાય !

સુખત્રી—નહીં મરી જઈ એવું કાંઈ નથી પણ તમે એક નવી ચીજ લાયાયેલો—

અસલાછ—શું ? શું ? બોલી દે.

સુખત્રી—નવી ધરીઆણી.

અસલાછ—નહીં, નહીં, હજી હું નથી લાયો, પણ કાંઈ—

મુખલી—કેમ ! શું લજી તમે અદરાયા નથી ?

અસલાહ—નહીં.

મુખલી—મારી આખી જીંદગીમાં તમારા આ “નહીં” બોલથી જેટલી હું મુખી થઈશું તેટલી બીજી કોઈ ચીજથી મુખી થઈ ન હતી.

અસલાહ—કાંઈ ચોક્કસ કારણોને લીધે લગ્નની વાત મેં થોડાક દિવસો સુધી મુલતવી રાખી છે.

મુખલી—અને કાંઈ ચોક્કસ કારણોને લીધે આ લગ્ન તમને કેટલાક વરસો સુધી મુલતવી રાખવાં જોઈએ.

અસલાહ—કાય તેનું શું કારણ ?

મુખલી—અરે મરી જાઉં તો અસલાહ તમારું આ કારજ કરવામાં હું એવીતો ડગાઈશું કે કારજ કરવાનો ધંધો આજથી હું તજી દેઉં છું. આ છોકરીમાં તો હું બહુ જાગી ડગાઈ. મેં તમને “મિત્ર” કહ્યું હતું કે શીરીનના આપનું એક ઘેર છે પણ તે તો કેશુ “નિશાળે” મેલેલું છે.

અસલાહ—શું અજાણ કરકા બાલક ! ત્યારે તેઓ લપકા લપકા સાથે જીજરાન કેમ કરે છે !

મુખલી—અરે એમનો આ મુજબ શેહેરના અરધા અરધ પારસીઓ પોતાનું જીજરાન કેમ કરેય તેનો ખુદાનેજ માત્ર માલમ છે !

અસલાહ—વારું જે બેરી વગર મીલકતે આટલું બધું મેળવી શકે તે બેરીતો મને બહુ બાવે. વળી તારાજ કહ્યા પ્રમાણે શીરીન ફરકસર વાલી હોવાથી મારા ઘરનું આટલું લખ્ખલટપણુ તો અટકશે.

મુખલી—(બાજુએ) મરેરે મારુંજ બોલેલું મારાજ બાણુ કાઢાડેય. (બોલેથી) નહીં, નહીં મરી જાઉં એ સઘળું ખોટું છે. તેના જેવી લખ્ખલટ છોકરી આખા પારસી ટોલામાંથી શોધી કાઢાડવી મુશ્કેલ છે.

અસલાહ—શું ? શું ? શીરીન લખ્ખલટ છે !

મુખલી—અરે જીજરુંજે લખ્ખલટતો કેવી ! દાંતમાં તમને ખાસકું આખી થોડા વખતમાં તમારા દુશ્મનને દમણનો રસ્તો પકડાવશે.

અસલાહ—અરે સુખલી, તું આગલ શું જોલતીતી અને હવે એમ કેમ ?

સુખલી—શું કરું મરી જાઉં હું જેવીખી આ દુકતીથી ઠગાઇ જાયું છે તમે તેણી ઉપર પ્યારમાં દેવો તેટલા દિવસ કંજુસમાં ખપવા માંગે છે પણ ‘આર ચોખા’ પડ્યા પછી પાછો અસલી ખવાશ ઉભરાઇ આવવાનો જો આ.

અસલાહ—પણ શું તેણીનું લખલુટપણું હું મુકાવી નહીં શકીશ ? તેણીનો એહેરો કેવો સરમજી ! તેણીના બાલ કેવો રેશમ જેવા છે ! તેણીની આંખ કેવી મોહીણી પમાંડે એવી છે ! હાઠ પરવાલા જેવા, શરીર સીંધુ સરોવર જેવું, અને સુખલી, શીરીન સઘલી રીતે મારા ઘેરને સોભા આપશે. માટે આપણે એનું લખલુટપણું છોડાવી દેઇશું. તું ફીકર ના કર. પૈસા આપણે તેના હાથમાં મુશું તો તેણી લખલુટ થશે કેતી !

સુખલી—અરે મરે મરે તેનો સઘલું હીકછે પણ આજના તમારા પારસી કાયદા પ્રમાણે ઐરીના કરજ વાસને તમે જોખમદાર છેવો. અને તમારા ગળ્ગર જાંદા તરફ નેગાહ કરી શરીરન્યાઇને ધીરવાને કીયો કાપડયો અથવા ઝવેરી ના પાડશે ? અરે લખલુટ લખલુટ શું કરાય ? અત્યારથીજ ઝવેરીઓ અને કાપડયાઓને મોટા મોટા હોકાઓ થયાય. અરે માહેબ, માફ કરો હવે મને વધુ તમારી ચાકરીમાં રહેવું નથી. મારો ગયા મહીનાનો પગાર ચુકવી આપો અને હું મારું પેટીનું ઘોલણું લેઇ મારો રસ્તો કાપું. જે ધણીનું મેં વર્ષોના વર્ષો વેર નીમક ખાધેલું તે ધણીનું નમ્રાદ વળતું મારી આંખે કેમ દેખાઇ શકાય ? અરે હું શું રૂખતી આંખે કાપડયાઓ અને ઝવેરીઓ અને ગદૈયાઓ અને બીજા કુતારાઓને મારા ધણીનું ઘર લુટતાં જોઉં ! (આંખમાં અસુ લાવી) અરે મારા અખઇ રહ્યા ધણીના આપદાદાના અસલી સુનાં રૂપાનાં વાસણો મારવાડીને ત્યાં ગીરવી મેલાશ તે મારેથી કેમ દેખાઇ શકાય ? અરે મારા ખુદા શેઠે જીવ બાલીને એકઠી કીધેલી દોલત એક નાદાંન છોકરી આવી જલકારામાં ઉરાડી નાંખી મારા એ જીલર શેઠને બંધીખાને તખાવી તેવાણી નજદીક પોણી સદીની આંટને ધુળી યરાયરની કરી નાખે તે મારેથી જોવાયજ કેમ ? (વધુ માટે રડી) નહીં, હું તો કાલને કાલ મારે ગામ જઇ ઉંધે મજતક પડું છે દેખુખી નહીં અને દાખુખી નહીં. બાપા,

ખોદા ખાતર તારી દુકતીના મે દાણું પાડી આ બસા ઘેરમાં લાવજે, નહીં તો બીચારી તેનું શું થશે તે મને સમજ નહીં પડતી. અરે એનું મત્યાનાશ જાય, રાંડ અહીંયાં આવતેજ નહીં તો આ ઘેરનો મોભ તુટતે નહીં; (વધુ ડચ્કાં ખાઈ) અભાગણીની ખુબસુરતી ઉપર લે.ભાઈ ખુદો પોતાનો એકઠી કીધેલી દોલત થોડા દિવસમાં છુટાવી જોલમાં જશે રે આ બાપજી રે ! (કુટેજી) અરે બાપલા વનાનો થઈ જશે રે ! માપજી રે ! (કુટેજી.)

અસલાજી—(મોટે રડી પડી) : રે મારા પૈસા ! અરરર તે શું એક નાપાક દુકતીને છુટાવા માટે એકઠા કીધાચ કે ! નહીં, એમ બનશેજ નહીં.
| વકીલ દાખલ થાયછે.

વકીલ—અમલાજી ઉકરડાજી, મને મારા કુલ અભણજી તરફથી ફરમાશ અને હોકમ થયા પ્રમાણે લગ્નની રીતનું ખત તૈયાર કર્યુંછે માટે આ બેઠ્યાથી માહરાણીજીની ન્યાયાધિકારી વડી અદાલતનો હું સોલીસીટર તમુને જણુ કર્યું કે આજના દિવસથી ૩ દીનમાં આ લખત તપાસી બાહાલ રાખી, તે ઉપર સહી સાળ કરવી. એ દિવસ પછી આ લખત રદ બાતલ ગણાય અને શીરીનયાઈ ઉપર તમારો કાંઈ પણ દક ઇલાકો, લાભ અથવા દાવો રેહેશે નહીં

અસલાજી—નિકલ મારા ઘરમાંથી. તું અને તારું કુલ મેલ જહાનમમાં જાઓની મને તેનું શું છે.

વકીલ—કાકા, શું તમે ઘેલા થઈ ગયાય કે !

અસલાજી—હા, કાકા ઘેલા થઈ ગયા હતા પણ હાલ પાછા ફેકાણે આવ્યાછે અને તે લા માટેજ તમુને અહીંયાંથી વંજો માપવા કહેવ. જાઓ જાઓ વકીલ માહિય, તમ રા કુલને કહેવો કે તેવણુના ખરા રંગમાં મેં તેવણુને પીછાણુયાંછે અને હવે કેડે બાહાર જાગી આવ. બાકી અસલાજી તો ફરી જતાં જાવો ગયાછે.

વકીલ—(બાબુએ) આખી દોર અજળ ખવાસનું માણસ દેખાયય. પણ એથી હીકજછે. મુઠાં બેહેરતમાં જાઓ કે દોજખમાં જાઓ પણ આપણે તો ખાટયા અને હજી ખાટશું. હવે જહાં અભણજીને ઉશકેરેય કે ખુદા ઉપર લગ્નનો કોલ તોડવાની ફરીયાદી માંડે. એથી આપણું તો

ખીસાં તર થશે અને વહી એવા મોટા અગત્યનાં કેસમાં દરરોજ વરત્તમાન પત્રોમાં ખીરાજવાથી આપણા મેભાં તો વધશે.

[ગાયછે.]

અસલાહ — સુખલી, મને એની જગામાંથી છોડવવા માટે હું તારો બહુ આભાર માનું છું.

સુખલી — અરે મરી જાઉંરે એમ શું બોલાય ! એમાં આભાર શાનો ! જેનું નીમક આપ્યું તેનું એટલુંબી નહીં આપ્યું ! કાંઈ નહીં મુરખી, એના જગામાં મારા બેહસ્તીનાં ડાસણાં માટે મદદ કરશે તો તમારો આભારની થશે ને સાથે લાગુ પુન્ય લાગશે.

અસલાહ — અરે સુખલી, આજેના મારી પાતરી પાછ કે તુંબી આવી વફ દારછે.

સુખલી — અને તે વફાદારોનો એટલો જલો નહીં આપો ? વાર જાહુબ, મને એટલી તો ધીરજ છે કે મારા શેડને દોજખની ગારમાં ફરતા બંધાવ્યાં.

[ગાયછે.]

અસલાહ — જમ આ દુન્યામાં પૈસા શિવાય બીજી કાંઈ વાતજ ન મલે ! જાણે મારી પાસે કાશનનો પગનો હોય, જાણે હું રોશ્સયા-છડ પોતે હોઉં, જાણે બેરીંગ અધરસની પેહોડીનો હું એક ભાગીયો હોઉં તેમ જમ બધા પૈસાજ મારી પાસે માંગ્યા કરેય ! નોકર થયા તે શું બધી ચાકરી નહીં કરે ? અરે પણ આ દુન્યામાં લોભાની છેત્રી. (વિચારમાં પડેય; પછી ગાયછે: જુવો વધારો, ગાયણુ આડમું.)

[જાણે દાખત થાયછે.]

બજો — (આગુએ) રાંડ પેલી કમકમન સુખલી વતી પાછી શુદ્ધને સમજાવો હમણાજ બાહર નિકળી. એ કસકમનને અભયજીએ મોટી રકમ આપી હશે તેની લાલચ ઉપર વળી તે શીરીનની શીફારસ હમણા કરી ગઈ હશે, પણ હું તો ખરો કે એને જુદી પાડી શીરીન માથે મારા ખશર શેડનેજ પરણાઉં.

અસલાહ — (ફરીને ચોકીને) કેમરે જમ. તુંને અહીંયાં મારા ખા નગીં એરડામા આવવાનાં શું સળખ પડ્યો ?

બળે—અરે સાહેબ, તમારાં કુટુંબનાં ભલાને અર્થે જ હું આવ્યો છું. શેઠ, પેત્રી સુખલાં હમણાં જ તમારી આગવચી ગઇની !

અસલાહ—અરે પણ તે ગેઇમી હોય તો તેમાં તુને શું ?

બળે—અરે શેઠ, ધીરા પડો તો ખરા ? તેણી શું તમારી આગવ અલછાની બેટી શીરીનબાઇ વિશે વાત નથી કરી ગઇ ?

અસલાહ—હા, હા, કેહી ગેઇ પણ તેમાં તું શું કેહેવા માંગેય ?

બળે—કેહેવાનું તો સાહેબ અટલું જ કે જેમી તેણીએ કહ્યું તે બોલે બોલ હરરતુ જીકું છે ; એના જેવી જીકી તો કુન્યામાં બીજી કોઇ પણ અંરત ન હશે. એનો મરનાર આપ વકીલને તથા ચાકરી હતો અને એની બેહેસ્તન મા કારજ કરનારી હતી તેટલાં માટે તે માથાં તે ક્યાંથી નિઃળે ? શેઠ, તમારી બપર તેણીનું બહુ હેતરું એવું તેણીએ ડાળ ધાલ્યું હશે તે એક જીકું છે અને શીરીનબાઇ વિશે તેણીએ જે તમને હાલ કહ્યું હશે તે બીજી હરરતું જીકું છે.

અસલાહ—કેમ ! કેમ ! તું ખરજ કહેય કે સુખલાં મારો આગલ જીકું બોલી ગઇય ?

બળે—અરે ખર નહીં તો કે શું ખાતું ? અમે બેઉએ સાથે સપ ક્યો હતો ; પણ મારે અતઃકરણ દંપત્યાર્થી હું તમને ખરેખર કેહા દેવા આવ્યો છું, પછી તમારે ગમે તો મને માનો, નહીં તો કે ના માનો. તમે પોતે જ શીરીનબાઇ તરફ નેગાહ કરાની સાહેબ ! શું સુખલાંએ તેવણને જેવાં ચિતાર્યાં છે તેવાં જ તેવણે ?

અસલાહ—હા, ખરેખર ; મને તો તેથી જીકું જ લાગેય. બળ તારું કહ્યું હું માનુય. એ કસકુતમ દદાને માગ એકરાંએએ કુસલાવેલી લાગે છે પણ હું તો ખરે કે વકીલ આગત દોડી જઇ મારે સપલું કહેલું ફેરવી નાંખુ. મેં તો આગવચીજ ધારયું તું કે શીરીન એવી નહીં હોય.

[અસલાહ જાય છે.]

બળે—મમ્મા અસલાહ શેઠ, તમે મારે હાથે વચ્ચાયા ! સુખલાંની ઉશ્કેરણીથી તમે શીરીન સાથે પરણવા નિકલ્યા હતા અને વકીલ પાસે

ખત પણ કરાવ્યું હતું નહીં ! હવે હુંબી દોડતો જઈ ખશર શેઠને કહું કે બુઢાને એ કામથી મેં એવાં વાંચે છે કે વકીલને ત્યાં ખત રદ કરાવા તે દોડી ગયો છે. ખશર શેઠ એવાં મગન થઈ જશે કે આજે તો બળ લાલચુને ત્યાં ખાટલીનું માથું ભાંગવાનો આપણને તડકો પડવાનો. [જાય છે.]

[પડદો પડે છે.]

અંક તરીજો—દેખાવ બીજો.

[ખશર અને સુખલી દાખલ થાય છે.]

ખશર—સુખલી તારી બાહોશી મેં આજે જાણી ! યાદ રાખજે કે તારી એ કીમતી નોકરીનો બદલો લુલીશ નહીં.

સુખલી—અરે હજી તો અરધું જ કામ નકકી થયું છે. અસલા જીતું કારણ તો મેં શીરીન સાથે નકકી તોડ્યું છે પણ હવે તારું તો તે જી સાથે નકકી કરી આપવું જોઈયે.

ખશર—તેટલું પુરું કરી આપ અને હું તુંને રૂપિયાઓમાં નહ વાડી નાખશે.

સુખલી—અરે મરી જઈરે ખશર, તું તો દુનયાદારીથી અંજ-જીયો છે માટે કારણ કરવાનાં કામની મુશ્કેલી તુંને શું માલમ હોય ? આ શેઠેરમાં અરધો દજન જોડાં ભાંગવા જેટલું સેહેલું કામ છે તેટલું જ મુશ-કેલ કામ એક જોડાંને માંધવાનું છે. પણ તારું ને શીરીનનું જોડું સાંધવાને મને બહુ ઉલટ છે. બેઉ અખત રહ્યાં ખુબસુરત હોવાથી બે ઘડી ઘેર શાભી રહેશે.

[બંને દાખલ થાય છે.]

બંને—(અચરત થઈ) કેમ સુખલી બુઢા આગલ તારા મંકર લગાવી વળી મારા ભોળા શેઠને અઘમ પઘમ સમજાવવા આવી કે ?

ખશર—બળ મુંગો રહે; સધળું મુમાધાન થયું છે અને સુખલી-એ ઉલટું મારું કામ પાર પાડી આપી મને પોતાના મોટા આભાર તજે આણ્યો છે.

બજો—અરે તમારો બેરો તો મેં પાર પાડી આપ્યો અને તમે સુખલીનો કાય આહાર માનોય ? તેજ ખરો સુખી ધણી કે જે મારા જેવો સારો નોકર ધરાવે, કારણ કે એક સારો નોકર આ દુન્યામાં મોટું ઝવેર છે. મેં તમારો બેરો તે કેવો પાર પાડી આપ્યો છે ! સુખલીને તમારા બાવાના ચોરડામાંથી કાંઈ ગુસગુસ કરી બાહાર નિકળતાં હમણાં જોતાંને વારજ હું પોતે અંદર ઘુસી ગયો અને તાલમેલ કરી બુઢાના મન ઉપર મા જમ્યુત ઠસાવી આવ્યો કે સુખલી જે તેને કહી ગઈ તે બોલે બોલ જુ હું હટું, જેથી બુઢો દોડતો દોડતો વકીલને ત્યાં પોતાનું આગળું કહેલું ૨૬ કરવા ગયોછે—

સુખલી—અરે તારૂ ખાણુ ખરાબ થાયરે ચોગરા ! બજો બા-ખરો તે ભાખરેજ ! સઘળો તાળો બગાડી નાંખ્યો. શીરીનબાઈના વકીલને તો અસલાજીએ સાફ કાઢાડી મેલ્યો હતો કે એ તેવણે કારજ તોડ્યું છે.

ખશરૂ—બેવકુફ ! ગદ્દા ! ધામત ! હેવાં ! નિકળ હયાંથી ! (બાટો મારેછે.)

બજો—અરે શેઠ, મેં તો તમે જેમ કહ્યું તેમ બળવ્યું, તેમાં મારો શો વાંક ?

ખશરૂ—હા, એમાં તારો વાંક નથી પણ મારા બદબખ્તનો વાંક છે. નશીબ દેવી મારી ઉપર પ્રસન્ન નથી માટે સઘળું વાંકજ બનેછે.

બજો—વારૂ ખશરૂ શેઠ, એક બીજાં કામથી મારી એ ભુલનો હું પૂરતો બદલો તમને વાળી આપીશ. ચાલ સુખલી, પેલો મારી જીતેલી મરત વીશે તુંને કાંઈ થયું જણાવે. હશતાં હશતાં કલેજાં ઉઠલાઈ જશે.

[બજો અને સુખલી જાયછે.]

ખશરૂ—“હશતાં હશતાં કલેજાં ઉઠલાઈ જશે !” ગરીબોબી પોતાની જીંદગી એમ સુખ અને રસુજમાં કાઢેછે પણ મારો બેચેનીનો કોણને ખયાલ હોય ? શીરીનને હું મળી આવ્યો અને મારી છેલ્લી આશા બ્રહ્મ થઈ ! આહા ! આહા ! શીરીન ! તું એક લોભી માતાના કાંદામાં ફસીછે તે હું જાણું છું. તારી માતા તને અસલાજી સાથે પરણાવતી નથી પણ તેના પૈસા સાથે પરણાવેછે. ભટ પડજો તે માતાએ ઉપર કે જેઓ પોતાની

બેટીએને પૈસાને માટે વેચે. હેઠ્ઠે પડજો તે માતપીતા ઉપર જેઓ લગનના પવિત્ર ગાંઠને એક દ્વાર્સ સમજે. ફીટકાર પડજો તે આપોની ઉપર કે જેઓ પોતાની બેટી સમાન છોડીએને પોતાની આયડી તરીકે ઘરમાં લાવી એસાડી પોતાનાં ફરજદારનાં સુખનો હમ્મેશનો ભોગ આપે. આપો ઘણાખરા એવફા હોયછે. પોતાની ઝારતોની હૈયાતીમાં તેઓ ઉપર ખ્યાર કરેછે, અને જીવ આપવા માગેછે અને મરી જાયછે તો રહેછે અને કુટેછે અને સત્યાનાશ વળ્યું એવું જણાવેછે. પણ થોડા દહાડા ગયા એટલે પંદર વરસની એકરીએ પાછા પરણવા માટે શોધતા ફરેછે. આજે હું મારી મરનાર માતાને યાદ કરું છું કારણકે માતા વગરનું જીવતરજ બળ્યું. મારી માતા હતેતો આજે હું એટલો દુઃખી નહીં થતે. કેટલાં શાવકી માતાવાલા ફરજદાર ઇચ્છતાં હશે કે માતાને બદલે તેઓનો પીતા મરણ પામ્યો હતે ! શીરીન, યાદ રાખજે કે તું સુખી કદી થનાર નથી અને જે દિવસે તું આ ઘરમાં પગ મેલશે તેજ દિવસે આ બાપીકુ ઘર હું જાવેદાનતુ તજી મારૂ બદખત જ્યાં લેખ જશે ત્યાં જઇશ. જે છોકરી મારી વહાલી માદરની વહુ થવાને સરજેલી તે શુ મારી શાવકી માતા થઇ મારી માદરની જગા ઉપર આવે ? નહીં, એવો દેખાવ મારેથી જોવાઇ શકનાર નથી અને એવો દેખાવ જોયા કરતાં તો મારૂ આ બાપીકુ શેહેર છોડી હુ પ્રદેશવાશી થઇશ. આએ કોણ સાંમેથી આવેછે ? એ તો ઉકર કાનફાટયો ! મારા બાવા મારી એકપુરી બેહેનને જેણી સાથે સદાના ખાડામાં નાખવા માંગેછે તે !

[ઉકર કાનફાટયો દાખલ થાયછે.]

ઉકર—કેમ ખશર શેઠ, વહી કોણને રડાવાનો વીચાર કરોછો ? કોઇ મારવાડી નહીં જડતો કે ? તમારી બેહેનને મારી સાથે પરણવો તે તમો કુવો પુરવા માગોય, તો હું પુછું કે તમો મારા જેટલું કમાવોય કે ? એ તમો આજકાલના પારસી પોરીયાઓની તેહકરાઇજ તો ! આએ મારા પોશાકપર લુલોય કે ? (ગાયછે ; જીવો વધારો ; ગાયણુ ટમું).

માટે ખશર શેઠ મુંગા મુંગા ચાકરી ધધે લાગી જવો, નહી તો ધકેલા ખાશો.

બેચેછે.]

ખશરૂ—આને મારો દાહરો બદખખત છે ત્યારે સઘણું સાંભલવું જોઈયે.

[બજો દોડતો દોડતો આવે છે.]

બજો—આવો ખશરૂ શેઠ, મારી પુઠે ઝડપથી આવો; ચાલો, ચાલો જલદી કરો; ચલકશે આવજો; ચાલો, ચાલો.

ખશરૂ—પણ શું છે બોલતો ખરો ?

બજો—બસ તમે તમારે મુગા મુગા મારી પુઠે આવો; ચાલો, તમારો બેરો પાર: તમારૂં કામ મેં નક્કી કરી આપ્યું છે; બસ ચાલો.

ખશરૂ—પણ શું નક્કી કર્યું છે ? બેરો કેમ પાર પાડ્યો ?

બજો—આ મારી બગલમાં જોયું કેની—આ રહ્યું !

ખશરૂ—શું ? શું ?

બજો—તમારા બાપનો જીવ એમાં છે, સાહેબ; સુનાંની મોહારોની આ ઠેલી છે. ચાલો સાહેબ, મુગા મુગા મારી પુઠે ચાલો, નહીં તો તાજો બગડી જશે.

ખશરૂ—(વિચાર કરી) ઠાક છે ! આ બનાવ જીગરમાં વળી નવી આશા પેદા કરે છે.

[બેઠ જાય છે.]

[અસલાજી ઘેલા ગાંડા જેવો દાખલ થાય છે.]

અસલાજી—(બહુ ગભરાયલા) ચોરો ! દુટારાઓ ! ખુનીઓ ! અરે માહેતમ ! મોહકાણુ ! સીતમ ! મારૂં આણું ખરાબ કરી નાખ્યું ! ચોર, ખાસો પકડાયો. (પોતાનાજ હાથને પકડી) હાવ મારા પૈસા ! મારૂં માથું ગળી ગયું ! હું ક્યાં છેઉ, હું કોણુ છું અને હું શું કરું છું તેની મને ખબર નથી. અરે ! મારા પૈસા, મારા પૈસા ! (પોતાનાજ હાથને જોસમાં પકડી) કેમ શું કહેય ? આપેય કે નહીં ? નહીંતો પોલીશમાં પકડાવીશ હું ! અરે પણ અહીંયાંતો કોઈ નહીં મળે ! સમજ્યો, તેતો વટેણું વાવી ગથેલો હશે ! હું પોલીસમાં જઈંય, મારા આખા ઘેરને, મારા નોકરોને, મારાં છોકરાં-ઓને, મારી બાયડીને અને મને પોતાને પણ હરરતા સોગંદ ખવડાવીશ;

અરે એટલામાં શું વલ્યું ? મોહલાના સઘળાં માણસોને, અને શહેરના સઘળાં માણસોને વતીક હું હરરતા સોગંદ લેવા કહીશ; હું તેઓ સઘળાંઓને ફાંસી દેવડાવીશ; આખી દુન્યાને હું ફાંસી દેવડાવીશ; અને અગરજો તેમ કરતાંથી મારા પૈસા નહીં મળશે તો પછી હું પોતે ફાંસી ખાઈ મરી જઈશ.

[જાંચછે.

અંક તરીજો—દેખાવ તરીજો.

[અસલાજીના ઘરનો હાલ—કેટલાક નોકરો સાફસુફ કરતાં વાત કરેછે.

કાવલો—હવે આ અવર ઘેરનો દલાડો ફરે ખરો; નવાં બાઈ ઘણાં દુલ્લા જીવનાં છે, અને તેવણુ એવી દરીદ્રતા તથા કંજુસાઈ વધુ વાર ચાલવા દેનાર નથી. આજે રાતનાજ પચીસ માણસનું ખાણું કરાવ્યું છે અને તે એવું તો રેલછેલ છે કે અલાઈબાગમાં આખી નાત જમે!

બીજો ચાકર—વળી અગાઉ તો ચોખ્ખાં પાણી સિવાય બીજી કાંઈ વાત નહીં હતી અને આજે તો આપણુ ગરીબ ચાકરોને માટે પણ એક દળન બખ્ખાની બાટલી આપીય !

કાવલો—અરે ખાનારખીનાર તેને બાદ આપનાર; જેવી બાઈ છે તેવોજ જો તેણીને વર મલ્યો હતે કેની તો બોલવાનીજ વાત નહીં.

ત્રીજો ચાકર—અરે પણ તેમાં શું છે ? વર એવો છે પણ તેની ઠેલી ગળ્ગર છે કેની ! અરે એ કાંઈ આપણે ગામડેની પોરીઓ છે કે ? મુ'બઈની આજકાલની પોરીઓ તો એવો પટામણી કે અસલાજી જેવા શો ગણુ સુ'મેનેબી નચાવી તેઓની ઠેલીઓનાં મોહોડાં ખુલ્લાં મેલાવે.

[લીમ દાખલ થાયછે.

લીમ—કાવલા દોડ, ને કટલર પામરને ત્યાં કેહી આવ કે બિંચામાંનો ખાર દળન ચમખીન, ખાર દળન બ્રાંડી, ખાર દળન પોર્ટ વાઇન, ખાર દળન શેરી, ખાર દળન હોક, ખાર દળન કેરોશીટ, ખાર દળન નોહીયો અને જે બીજો ફરમાશુ દાર તેઓ પાશે હોય તે તુરત મોકલાવી દ. ને

જમશા તું જલદી દોડી જઇ પીયર્સને ત્યાં કહી આવ કે પેશતરીને પુડગિા હજી આવી પુગાં નથી ને આવતી વખતે જરા મરીન લાઇન્સપર જઇ પળટણમાં કેહી આવજે કે એંડ કેમ આયું નથી ?

સઘળાઓ—શાબાસ ! શાબાસ ! હુરે !

ભીમ—મોલ વગર ઘર શોભેજ નહીં, તેમ જૈરી વગર આજવેર અમલાજીનું ઘેર શુનું હતું. ચાલો ચાલો, તમે જાઓ, બાઇજ આવો પુગાંછે.

[ચાકરો જાયછે. શીરીન, અભઇજી તથા ફરનીચરવાળો મેમન દાખલ થાયછે.

શીરીન—ભીમ, મારા હોકમ પ્રમાણે નોકરોને મોકલી દીધા કે ?

ભીમ—હા, બાઇ.

શીરીન—વારં કાસમ મીયાં જેમ અને તેમ બીજાનાઓ તો સરસ પીછાંનાં મોકલાવી દેજો.

કાસમ—અરે બાઇ સાહેબ, તમારં કામ તો બીજું સઘલું કામ પડતું સુકીને કરવું પડશે. (માયું ધવડીને) પણ બાઇને કહું ને લંડનના પ્રદર્શણને લીધે પીછાં ઘણાં મોઘાં થઇ ગયાં છે.

શીરીન—કાસમ, પૈસાની વાતજ નથી. બસ તું તારે સૌથી મરસ બીજાંનાઓ બતાવજે અને અસલાજી ઉપર તેનું બીલ કરી મોકલજે. અને કાસમ ચારે બાજુએ મોટા તખ્તા મેલાવજે તથા ઓરડો સણુગારવા માટે જેમ તુંને દીક લાગે તેમ કરજે. પૈસાનો કંઈ દર કરતોજ ના.

કાસમ—બાઈ સાહેબ, શું પૈસા નાખી દેવાના આવ્યાછે ? હું તે કરકસરથી ખર્ચ કરી તમારા ખાવીંદ પાસેથી ચોખ્ખે ચોખ્ખું બીલ લે ઇશ, પછી તમારે ગમે તે મારી મહેનતનું આપજો,

અભઇજી—પણ દીકરી શું કામ આમે ખારીઓબી કહડાવી નાંખી નવી કરાવેય ?

શીરીન—માયજી, તમે મારી વચમાં પડતાંજ ના; મને અસલી ચીજોનો ઘણોજ ધિક્કાર છે, અને આએ ઘેરની કોઇબી ચીજ મને ગ મતી નહીં હોવાથી જ્યાંવેર તે સઘળી ફેરવાઇ નવી આવે નહીં ત્યાં વેર

મારેથી આએ પેરમાં રહેવાયજ નહી. મારી શહીમીટીઓ આવે તે લો-
કોને શું હું આવા હાલમાં બેસાડું કે ? મારી મડમ પાસે શું હું આવી
ટેબલ ઉપર શિખવા બેસું કે ? છટ “નોન્સન્સ.”

કાસમ—આઈ, તમે બરાબર બોલોય; અમે જે સાહેબને ત્યાં જઈ
ચેય ત્યાં દર મેલમાં કાંઈ ને કાંઈ નવું ફરનીઅર આવતું ને આવતું.
આઈ જો તમુનેથી ઘર ખરું સજુગારવું હોય તો ચાલુ “ફાશીન” પ્રમાણે
ચાલવુંજ જોઈયે. જે “ફાશીન” પરમાંણે નહીં ચાલશે તો પેલા તમારા
આજકાલના સુધારાવાલાઓ તમારો જલહરીયોજ કાઢી નાંખશે જે !
(ખાનુએ) એ પ્રમાણે તો થોડા વખતમાં ઘેરની વેચાવું પડશે હો !

અભયજી—અરે બા એવા લાડ ઇંગ્લેન્ડનેજ શોભે. આપણે ક્યાં
તેઓની સુજે તણાવા જઈયે ? શીરીન તુંથી એમ મોટાંની સુજે હુકી
થતી ના.

કાસમ—આહા ! આહા ! આહા ! તમારાં મા અસલી વિચારના
છે પણ તે દહાડા હવે વહી ગયા, હવે તો મારો સીજુગાર કરો તોજ કોઈ
તમારા ઘેરમાં પગ મુકેછે.

[કસબીદાર અને ઝવેરી દાખલ થાય છે.

શીરીન—આવો પુરનમજ, કેમ પેલી મારો કસબી કોરની સાડી
લાયા કે ? હું બધા ભરેલા જીકના પોલકાને માટે તો તમુને કહેતાં ભુ-
લીજ ગઈ.

પુરનમજ—આઈજી, સારી તો એવી લાવ્યોછું કે બે ઘડી ગવનડ-
રની જોયા કરશે. પણ આએ બે નવી તરાહ આવીય તેની કોર ભરા-
વવાની હું તમુને મજામુત લલામણ કરું છું. કરશનદાશને ત્યાં વાટર-
સીલકની ઘેરા જાંબુરા રંગની જે પેલાતી નવી સાડીઓ આવીછે તેની
ઉપર જો એ મુકશો કેની તો કાંઈ મણાજ નહીં. લલા લલા શેઠીયાઓને
ત્યાંનાં બધરાંઓ મારું માથુંજ ખાઈ ગયા કે એવી કોર પેહેલાં
તેઓને ભરો આપવી પણ મેં સાફ ના કહ્યું કે અભયજીના શીરીનખાઈ
વગર કોઈ બીજને હું પેહેલા આપનારજ નથી. સારી સુધાં બેઠની
કિંમત ૧૧૦૦ રૂપીયા થશે અને એને લાયકતા બે પોલકાઓ ઉપર
ખાસા રૂ ૭૦૦ બેસશે.

શીરીન—ઠીક છે. પણ બરાબર કરીને જલદી લાવજે હો ! નહીંતો
મુવા તમારા લોકોની ચાલ છે તેમ માણસને દોહાડશે ધકેલા ખવાડી
ભગ્ન પછી લાવી ના આપેતો !

કાસમ—(ખાનુએ) આ તો દીવાળીયું કામ છે. માટે મુગાં મુગાં આપણેથી રૂપીયા ૧૦૦ અથવા ૧૫૦ નો સામાન મુકી ૭૦૦ અથવા ૮૦૦ નું ખીલ કરી જલદી ચુકાવી લેઇજીયેની, નહીં તો પછી કોણ લુખાને શોધવા જઈશું!

શીરીન—(ઝવેરીને) કેમ રામલાલ, રહ્યા રહ્યા ૪ દહાડે આને આપ્યા કે? વાઈ પેલી નેકલેશ ને ઝેરીંગ લાયાય કે?

રામલાલ—દીલ્હીથી છેક આજેજ નેકલેશ આવી પુગી. મુંબઈમાં કોઇથી ઝવેરી એવી નેકલેશ લાવી આપે તો હું મારી મુછ ખોડાઉં. કાચમીરના માહરાજાએ દીલ્હીના નવાબની ઐરીને વારતે એ ભેટ મોકલી હતી પણ તે નાંધલી પડવાથી અહીંયા પેચવા મોકલીછે. ઝેના ૩૫૦૦૦ પડશે.

શીરીન—(તપાસી) નેકલેશતો બહુ સારીછે, પણ રામલાલ, બહુ મોંઘી પડેછે માટે ૩૪૦૦૦ આપું. ચાલ કમુલ કર.

રામલાલ—અરે જાઓ જાઓ બાઇ, કાંઈ ચોરીનો માલછે કે? એક અરધી ઓછી નહીં લેઇશ. ઝેના ઘરાકતો હજારો નીકલી આવશે.

શીરીન—ચાલ વાઈ લાવ, અને એનો તથા ઝેરીંગનો ૩૭૦૦૦ નો અસલાજી નામનો આંકડો કરી મોકલજે.

[અસલાજી કપાળ કુટતા દાખલ થાયછે.

અસલાજી—તે ગીયા! જાવેદાનતા ગીયા! મારું ખાણું ખરાબ થયું! હવે શું જડતાતા! કોઇ કહેજે “મુંબઈ સમાચાર” તથા “જાંમે જાંમશેદમાં એની ઇનામ આપવાની જાહેર ખબર છપાવો. તો શું મફતનો માલ આવ્યો કે ઇનામ આપું? વળી જાહેર ખબરની રૂ ૪ ની ચોટલી અર્ને નહીં કોઇની નજર ઉઘડી હોય તેથી ઉઘડે! અરે ખોદા ખાતર એકજ વખત તેની ઉપર મારી નજર પડાવો!

શીરીન—અને વાઈ ઝવેરી, નવી દ્રાશીનની એક જાંચા હીરાની ખાંગરીની ઓછામાં ઓછી શું કિંમત પડશે?

ઝવેરી—મારી પાસે એવી એક ખાંગરી હમણાજ આવીછે, જેના રૂ ૩૦૦૦ હું ઓછામાં ઓછા લેઇશ.

અસલાજી—શું? શું? લુચ્ચા તેં મારા રૂ ૩૦૦૦ લીધાય? અરે

તારું સત્યાનાશ થાય તે' મને રૂ ૩૦૦૦ ની લીમરી ચુકાવીય કે? ચોર !
ચોર ! સિપાઈ પકડો ! પકડો !

ઝવેરી—(ગભરાઈને) અસલાહ ! શું છે? અરે મેં શું તમારું ખાધું
લીધું ?

અસલાહ—મારું ખાણું ખરાબ કરી હજી મને પુછિય કે શું
કરું? અરે મારું સત્યાનાશ વળ્યુંય ! મારા પૈસા ચોરાયા છે ! ગઈ કાલે
જે રૂ ૫૦૦૦ હું બેંકમાંથી લાવ્યો હતો તે શુભ થયા છે અને (રડીને) હું
કદીબી તેને પાછા જોઈશ નહીં !

શીરીન—પ્યારા અસલાહ, તેમાં દલગીર થઈ રડી શાનાં પડોય !
કદાચ તમુને તે રકમ પાછી જડશે; અને નહીં જડશે તો (કડકા મોરી)
તમારી ખુલ્લા ગઈ! એટલી નજીવી રકમને માટે નકામો (ઝિંવારણું લેઈ)
મદાઈનો જીવ શું કામ બાળોય !

અસલાહ—શું નજીવી રકમ? રૂ ૫૦૦૦ ને તું નજીવી રકમ
કહેય !

અભઈ—નહીંરે મરું, તમુને દલગીર જોઈ મારો અખાઈ રહી
છોકરી તો તમુને દીલાસો આપવા ઝિંમ બોલિય. બાકી શીરીનને પોતાના
મનમાં તો બહુ લાગેય.

અસલાહ—મને દીલાસો આપવા ! રૂ ૫૦૦૦ ને નજીવી રકમ
કેહી તમારી છોકરી મને દીલાસો આપે છે ! પણ ઝવેરી રૂ ૩૦૦૦ ની તું
શું વાત કરતો હતો? શું તુંને મારા ખોવાયલા પૈસા કેટલે જડયા છે ?

ઝવેરી—તમે શું બોલોય તે હું જરાકબી સમજતો નથી. હું તો
આ બાઈને કેહેતો હતો કે હીરાની બાંગરી રૂ ૩૦૦૦ થી ઝિંમો કિંમતે
કેટલે મળનાર નથી. પછી ગમે તો—

અસલાહ—શું? શું? શું?

શીરીન—બહુ મોંઘી છે. તોપણ શોખની આગળ કેઈ ચીજ મોંઘી
હોય? માટે ઝવેરી જરા બને તો આજેજ મોકલાવા દેજો. પ્યારા અસ-
લાહ, આઝે લોહિા આંકડો ક્યારે ચુકાવી લેવા આવે?

અસલાહ—પણ શું હું સ્વપનો જોઉંય કે ?

શીરીન—કાંઈ નહીં થોડા દિવસ રહીને તમારો આંકડો મોકલી દેજો. વાઈં ઝવેરી, માતીની ત્રણ શેરી માળા અને એક રમકડાની શું કિંમત પડશે ?

ઝવેરી—ખાઇ બેઉ મળી રૂ ૨૦૦૦, અને વળી રમકડા અને ત્રણ શેરી માળા વગર તમારો બીજો પોશાક સોલજેન નહીં.

શીરીન—તું કહેય તે ખરું જ છે અને સાથે લાગુ સરતું હોવાથી આજે જ મોકલાવી દેજે. મારા ખાવીંદના નામ પ્રમાણે લપકો તો કરવો જ નોંધયે.

અસલાજી—અરે એમ કયાં અગાઉ પેહલાં મારું માથું કાપી નાખજે. તું કરેય શું ? તુ શું ઘેલી થઇ ગઇય ?

શીરીન—(એવરણું લેઇ) અરે મરી જાઉં એમ શું બોલોય ? નવી મોહારદારને ઘેરમાં લાવો ત્યારે શું ઘેર સીણુગાર અને ઘેરી સીણુગારના ખરચ માટે ૨૦ અથવા ૨૫ હજાર ખરચી નાંખવાને આંચકી ખાશે !

અસલાજી—એ ઝવેરી, એક અરધીતું બી તું અહીંયા આપી જશે તો તારું માથું જ ભાંજી નાંખીશ.

શીરીન—અસલાજી, તમારી આ વર્તણુકની મતલબ જ હું સમજી શકતી નથી. પરણ્યા પછી તમે મને કેવું સુખ દેખાડશો તેના આ નમુનો તમે દેખાડાવતા હશો !

અસલાજી—અને પરણ્યા પછી મારા કેવા હાલ થશે તેના ઉત્તમ નમુના આજે તું જ બતાવેછેની !

શીરીન—અસલાજી, સાંભળો. એક સુધારાવાળી પારસી અબલાના સઘળા હકો હું ભોગવવાની અને તે સિવાય હું કાંઈ બીજું વધારે માંગતી નથી. પોશાક કેમ કરવો તે મારું કામ છે, નહીં કે મારા ખાવીંદનું. તમે કેટલું ખરચી શકો તે હું જાણું છું અને તે પ્રમાણે જ હું ખરચ કરીશ ; અને એકબારની જો હું વધારે બી કશું તો તે તમારું જ માન વધારવા કેની ! દુન્યા એમ તો કેહેશે કે આ એશકી બાત અસલાજીની ધણીઆણી થાય.

અસલાજી—અબજી, આ બોલો તમે સાંભલોય કે ?

અભયજી—મારી છોકરી લખણુટ થાય તે મરી જઈ મનેખી ગમે નહીં જો ; પણ મારાં તેમજ તમારાં કુટુંબનાં માનને ખાતર શીરીને ભપકા સપકામાં દેખાવ દેવોજ નોંધ્યે. જીમરં અસલાજી, માફ કરજો. પણ ખોલ્યાં વગર ચાલતું નથી કે આખી મુંબઈ તમારી કંજુમાઈની વાતથી જાણીતી હોવાથી તમને ઉકરડાના નામથી બોલાવેય તે ખેતાખ કાહડી નાંખવા અને દુન્યામાં માન મેલવવા તમારેતો ઉલટો ઉપકાર માનવો જોઈયે કે તમારાથી ઉલટાજી સ્વભાવની યૈરી તમને મલીછે. મારી છોકરી કાંઈ લખણુટ થવા માંગતી નથી, પણ રૂ ૨૫૦૦૦ ની અંદર લગ્નનો સંધલો ખરચ કરી નાંખશે. અને પછી કાંઈ દર વરસે જરૂરેરાત અથવા કપડાં ચપડાં ઉપર ઐયરો મોટો ખરચ થવાનો છે ?

શીરીન—અરે નહીંજતો ! લાગ્યે રૂ ૫૦૦૦ બધા મળી દર વર્ષે થાય અને મારા ખાવીદને ખોદા સલામત રાખે તે ૧૦ લાખની તેવણુની દોલતમાં રૂ ૫૦૦૦ દર વર્ષે મને એશકી કરવામાં તેવણુને ક્યાં ભારી પડવાના છે !

અસલાજી—હું લુટાયો ! મારું પુત્ર યુવ ! અરે બાઈઆ, યુદાપામાં જવાન આરતો સાથે પરણવાનો જે શોખ કરે તેના મારા જેવા ધુરા હાલ થશે ! જો મારી ઉમરની કોઈ અધોર વિધવા શોધી હતે તો મારું ઘેર ખરું સુખી થતે અને મારો યુદાપો સારા સંસારમાં પસાર થતે. પણ મારા જેવા યુદાને પરણવાની તે કેવી રમત ! તોપણ એક દીલાસોછે અને તે એ કે હું હજી સુધી પરણીને ફરશે નથી.

અભયજી—તમને તમારો કોલ પાલવોજ જોઈયે, નહીં તો કે લખત પ્રમાણે મારી બેટીને તુકશાનીના રૂ ૨૫૦૦૦ આપવા પડશે.

અસલાજી—મનમાં એમ મલકાતાં નાં. મારી પાસે તેમાંથી છટકવાનોખી એક રસ્તોછે. મેં મારા વકીલ વારસોને એ રકમ આપવા માટે ખાંધી લીધા નથી, માટે જો હું ફાંસો ખાઈ આપવાત કરું તો આ રકમ લેતાં તમે આ લવના મારા દુસ્મનો હાથ ચોલતાં રહી જાઓ. પણ તેની અગાઉ તો આ પીડાઓને કાહડી મુક. જાણે નરા ગીધ બેઠાય ! નિકળો ચોરો, લુટારાઓ, ગળાં ફાંસુઓ ! એકદમ અહીંયાથી ચાલી જાઓ, નહીં તો ધક્કા ખાઈ બાહર જશો !

[તેઓ સંઘળાં નાહસી જાયછે.]

અભઈજી—અસલાજી, તમા ઘેલા થઇ ગયલા માલમ પડોછો.

અસલાજી—મેં જ્યારે લખત ઉપર સહી કરી ત્યારે ખચીત હું ઘેલોજ થઇ ગયો હતો. અરે ખોદા ! હું મારું નામજ લખવા નહીં શિખ્યો હતો તો કેવું મજબુતું !

અભઈજી—મારી છોકરીએ બીજાં લલાં લલાં માંગાં ના પાડી તમને કયુલ કર્યાં તેનો આ બદલો કે ?

અસલાજી—અરે હું અંતઃકરણથી ઇચ્છુંચ કે કોઇ બીજાની સાથે તેણી પરણી ગઇ હશે ! મારું લખત મને પાછું આપી દેવા અને કોઇબી બીજાના લાલમાં તમારા આ હદીયા (શીરીનને બતાવી) ઉપરનો મારો સંઘલો હક ઇલાજો છોડી દેવાને હું આ ધડીયે તૈયાર છું.

અભઈજી—હવે તો બહુ મોડું થઇ ગયું. એક વખત ના પાડ્યા પછી હવે શું પાછા તેમ્મોને કાલાવાલા કરવા જઇયે કે ? નારે ભુસુરે ! શું મારી એકપુરી દીકરીને એવી હલકી પાડું કે ?

[ભીમ દાખલ થાયછે,

ભીમ—બાઇ સાહેબ, તમારા હોકમ પ્રમાણે હું દરજીને બોલાવી લાવ્યો છું.

શીરીન—તેને અંદર આવવા કેહે. તમારે માટે અસલાજી, મને કેવું હેત હશે તેનો આ એક દાખલોછે. તમારે માટે સૌથી સરખ ફાશી-નનો નવો પોશાક શીવડાવવાને એડમ પાઇલને ત્યાંનો વડો દરજી બોલાવી મંગાવ્યોછે કારણકે તમને સાઈ લાગવા માટે જેમ મને એશકી થવાની જરૂરછે તેમ મને સાઈ લગાડવા માટે તમનેબી એશકી થવું જોઇશે. ચાલો માય, ચાલો એમતો હોયજ તો, મારા ખાવીંદ ઉપર એટલાં બધાં રીશ ના લરાવો. ચાલો આપણે રાતના મોઢાં ખાણાંની ગોઠવણ પુરી કરીયે.

અસલાજી—બુદ્ધાપામાં આમ્મિ દગલી ને ઇબર કાહડી નાખી હું એશકી પાટલુન અને દગલો પેહેકું ! અરે સુખલી, સુખલી ! તે જે કહ્યું હતું તે એટલા વારમાંજ ખરું પડ્યું.

[પાશકોલ દરજી દાખલ થાયછે,

પાશકાલ—સલોમ સાહેબ. અમેરા નોમ પાશકાલ, ઓર અમ બેડેમ પાધલકે ઉદર બરા દરજી હયે. તુમેરા માપ પેહેલાં લેના કે તુમ પેહેલા પેટરન દેખનેકું મંગતા ? ચલો શેઠ તુમેરા માપ પેહેલા અમ લેતી. આખા મુંબઇમે અમેરા જૈસા દુસરા કોણુ દરજી નહીં હયે. બડા બડા પારખી શેઠ અમેરી પોસ કપડે સીલાતા. સીધા ખડે રહો. અમ બગલકા મોપ લેતા.

અસલાજી—અરે મુગો મુગો જઇ મરની નહીં તો કે આ લાકડીએ તારી પીઠનું માપ લઇ લેવશ! તારા જેવા દરજીઓનું મારા ઘેરમાં નહીં પણ દીવાલીઆઓના ઘેરમાં કામ. નિકલ અતર ધડી મારા ઝોરડામાંથી. કાવલા ! સોલા ! દોલા ! એને ધક્કા મારી બહાર કાઢાડો !

પાશકાલ—તબ કાયકે વારતે તુમ અમેરેકુ બોલાયા ? અમેરા બખત કુચ ફાકટ હયે ? બખતકા હમ બીલ કરેગા.

[પાશકાલ જાયછે.

અસલાજી—મારા જેવા બુઢાઓએ મારા દાખલા ઉપરથી ધડો લેવો જોઇયે કે જવાન છોડીએતે આપણે જૈરી નથી લાવતા પણ બરા પાપ લાવીયેચ.

[કાવલો ૬ અથવા ૭ મજ્જુરોના માથા ઉપર ટોપલામાં બાટલીઓ ઉંચકાવી લાવી ઝડપમાં પસાર થવા માંગેચ.

અસલાજી—અરે કાવલા, કયાં જાયચ ? કાંઇ બોત્રીતો મરની ?

કાવલો—શેઠ, વળી જાય કયાં ? બાઈએ રાતના મોટાં બાણાં માટે દારકામ મંગાવયું હતુ તે લાવ્યોધું ; બીજી ચીજો પછવાડે ઘાટીઓ લાવેછે. જો શેઠ, હું તમાને કહુંચ સાફ ; વળી તમે પ્રેહશો કે કહું નહીં. ૨૦ ચાકરેથી આવડાં મોટાં બાણાંને પુરા પડી શકાશે નહીં. માટે બીજાં ૨૦ અથવા ૨૫ નોકરો હોરમજ પાવરીને ત્યાંથી મંગાવો.

અસલાજી—નિકલ ચોર, ઠગારા લુચ્ચા, સધલા મને ઠગવાજ બેઠાછો કે ?

કાવલો—મારે શું છે. તમારી ફજેતી થશે.

[કાવલો મજ્જુરો સાથે જાયછે.

અસલાહ—અરે ! અરે ! મોહકાણુતો હવે છેક હદ બાહરે ગઇ !
 અરે અમલા, અસલા ! તેં તારો બુદ્ધિપો વેચ્યો ત્યારે આટલું ખમેચ
 કેની ? (અંદર પડઘમ વતરોગે વાગેછે) લે ! વળી આંખે નવી મોહકાણુ !
 વળી એ શું ? (જોડમા વાગેછે) શું મારા ઘેર બપર કોઇ ઘેરો ધાલવા
 આવ્યુંય કે ? હું ઇચ્છુંય કે તેઓ તેને આગ લગાડી મેલે, જેથી અમે
 સઘળાં અંદર બળી મરીયે ! (જોડમા વાગેછે.)

અંદરથીબુમો—હુરરે ! હુરરે ! હુરરે ! ખોદા અસલાહને સલા-
 મત રાખો ! હુરરે ! લેવો સાહેબો નવાં જોડાંને ખોદા સલામત રાખે તેની
 મલામતી ! હુરરે ! અસલાહ ઉકરડા અને શીરીનખાઇ સુનામખીતું જોડું
 હવે નાહાય, પુટે વ્યાય અને જુગ જુગ જીવે ! પીટ, પીટ, પીટ, હુરરે ! !

અસલાહ—મોહિલાના છોકરાઓનું આ તોફાન લાગેચ ; પેલી ના
 પાક ફુકતીએ વાળુ મંગાવ્યું હશે તેની આ ઠેકડી થાયચ ! દુન્યા મારી ઉપર
 હસશે અને થુકશે ! હાય ! હાય ! ઘરડા થયા એટલે ઘેલા થયા ખરાબર !
 અરે જેબી બુદ્ધિ આવી અઘોર જવાન છોકરી સાથે પરણવાનો હવે
 વિચાર ડાખશે તેને ઓળખાણ પીછાણ વગરખી ઘેર જઇ એવું પગલું
 ભરતાં વારીશ ! તેઓ મારા આ દાખલા બપરથી અનુભવ નહીં લેતો
 તેઓના જેવા કર્મકૃત્યા કોઇ નહીં ! (અંદર જોડમા વાળું વાગેછે) આ
 રકામતો હજી ચાલુજી, અરે તારું ખાણું ખરાબ થાયરે શીરીન ! (વલી
 પાછું વાગેછે) અરે કોઈ નહીં અટકાવે ? કાવજા, સોલા, દોલા (દોડી જાય
 છે અને તરતજ સુખલી સાથે પાછા દાખલ થાયછે.)

સુખલી—અરે અસલાહ શેઠ ! મારું કહ્યું માનતે તો આણું
 ખનતે ! તમારી આંખ તો મેં ઘણી જાલી કે થોડા દહાડામાં તેણી તમુને
 વગર ભાડાના ઘરમાં મોકલશે પણ તમે મારું નહીં માન્યું અને ગોરી
 ચામડી ઉપર લોભાઇ દ્રવ્યા !

અસલાહ—સુખલી ! સુખલી ! તારી શિખામણ જો માની હતે
 તો આજે હું કેવો સુખી થતે ?

સુખલી—અરે પણ અસલાહ, તમે ઘેલા થઇ ગયાતા ! તમે તો
 કારપોરેશન ને કારપોરેશન, ટાઉન હૉલ અને ક્રાઉન હૉલમાં બાપાણી

કરો અને તોપણ તમેજ કેમ છતી ખુદ્દો આંખે જાણી જોઈને કુવામાં પડ્યા ?
વળી ભલા માણસતો જાણે હુમકો હુટાઇ જતો હોય તેમ એકદમ
પરણી ગયા !

અસલાહ—હું પરણ્યો નથી ; હું હજી પરણ્યો નથી.

સુખલી—નથી પરણ્યા !

અસલાહ—નહીં, નહીં, નહીં.

સુખલી—ત્યારેતો ઠીકજ છે. બે ચોખ્ખા પડ્યા વગર કોઇખી માણસ
ખાડામાં પડેલો ગણાતો નથી.

અસલાહ—અરે પણ હુંતો જખરા ખાડામાં પડ્યોચની. અરે
સુખલી ! મારા કર્મની કાંઈંણી કોણ જાણે ? તેની સાથે પરણવા માટે
મેં એક ખત, એક ખત, એક રૂપ૧૦૦૦ ની તુકશાણીનું ખત, કરી
આપ્યું છે.

સુખલી—ત્યારેતો એ રકમ તમને આકવી પડશે.

અસલાહ—શું આકે ? મારો જનન, મારો જીવ, મારું જીગર,
મારું લોહી આકું !

સુખલી—અરે તમારા ઇંગ્રેજ કાયદા અને લા પાઇટો બલે તે
તમને આકવાતો પડવાના—

અસલાહ—તેમ કર્યા અગાજી હું ભરતામાં જઇશ ; મારા પૈસા,
ખ્યારા પૈસા, બંઆવવા હું પેઢેલાં એ નાપાક સાથે પરણીશ અને બીજે
દિવસે ગળામાં ફાંસો દેઇ મરી જઈશ.

સુખલી—(કપાળ કુટી) અરે મારા વહાલા શેઠ ! એક લુલને
લીધે તમારાખી કેવા હાલ !

અસલાહ—અરે સુખલી ! એક વરસ અગાઉ હું મરી ગયો
હતે તો કેવું ઠીક ? (અંદર ગોંગાટ સાંભલી) અરર ! વળી નવી શું મો-
હાકાંણુ છે ? સુખલી જો ! જો !

[સુખલી જાયછે ; બીજી ગમચી કેકોખાદ લગ્નના
બહુ એશાકી પોશાકમાં દાખલ થાયછે.

અસલાહ—વળી આ શું નવી બલ્લા ?

કેકાબાદ—કેમ અસલાહ શેઠ, મને ઝોળખતા નહીં કે ?

અસલાહ—ઝોળખું ! હા, હા ! ઝેની મતલબ શું ? હું સમજ્યો, સમજ્યો ! મારા ચોરાયલા પૈસાની ઝે તો દીવાળી છે ! અરે હુઆ કેકાબાદ, મેં તારી ઉપર ભરોશો રાખી મારે સધળો વિશ્વાસ તારી ઉપર મેલ્યો તેનો આ બલ્લો કે ? મારો જીવ એમ તું હુટી લેશે ઝેવી મેં કદી આશા રાખી હતી નહીં.

કેકાબાદ—સાહેબ, તમારી આગળ સધળી વાત હું કયુલ કરી દેવા આવ્યો છું ; અને મારો સધલો ખુલાસો સાંભળ્યા પછી હું ધારંચ કે મારી વર્તણુક માટે તમે મને માફ કરશો.

અસલાહ—મારું જીવ તું ચોરી જાય અને હું તને માફ કરું ?

કેકાબાદ—સાહેબ, તમારું જીવ કાંઈ ખરાબ હાથમાં ગયું નથી. અસલાહ શેઠ, ગમે તેવો પાણુ હું એક ગ્રહસ્થ આશામી છું.

અસલાહ—તું તો સધળાને વિશરાવે ઝેવો નિકળ્યો ? મારી ચોરી કરી તું ઉલટી સરજોરી કરે છે કે તું એક ગ્રહસ્થ આશામી છે ! તુંને એવું કામ કરવાને કોણે ઉશકેયો ?

કેકાબાદ—અરે, સાહેબ ! કોણ ? વળી—પ્યાર !

અસલાહ—પ્યાર !

કેકાબાદ—હા સાહેબ, પ્યાર.

અસલાહ—બહોળ મારો પ્યાર ! મારી સુતાની માહોરોનો પ્યાર કેની ?

કેકાબાદ—એમ ધારતાજ ના, અસલાહ શેઠ. મારી પાસે હાલ ને છે તે ખોદાને ખાતર મારીજ પાસે રહેવા દેવો, અને હું કસમ ખાધને કહુંચ કે તમારી પાસે બીજું કાંઈની હું વધારે માંગીશ નહીં.

અસલાહ—અરે મહા ઠગ ! તું ઝેવો નફ્ટ ચોર મલશે ઝેવી કોણે આશા રાખી હતી ? તારી અરજી નહાની સુની છે !

કેકેબાદ—એમજ છે ત્યારે તો અસલાહ મારે જણાવવું જોઈયે કે એકમેકથી છુટા નહીં પડવાના અમે કસમ લીધાછે અને મોહત સિવાય બીજી કોઈબી ચીજ અમોને છુટી પાડશે નહીં.

અસલાહ—વારં કેકેબાદ, તું નગુણો તો થયોછે પણ એક વખત મારો ખજનો મને બતાવીને તો મારી આંખને ડંડક આપ.

કેકેબાદ—હા સાહેબ, તે મારે કબુલછે; અને ખચીત્ત તે ખજનોછે કારણકે તેવો ખજનો ધરાવવો તે દોલતમંદ થયા બરાબરછે.

અસલાહ—હા, ૩૫૦૦૦ કોણને દોલતમંદ નહીં કરે ! મારી મો-હાકાણુ વાળી તું દોલતમંદ થયોછે. હીકછે લાવતો ખરો.

કેકેબાદ—જે મારા જીવનો હારછે તેને તમારી પાસે લાવી તમારા આશીર્વાદ ચાહું છું.

[કેકેબાદ નયછે.

અસલાહ—દુન્યામાં આવો નફ્ટોબી કોઈ હશે ! મારી ચોરી કરી તે મારી આગલજ કબુલ કરેછે અને વલી મનેજ તે બતાવી મારાજ આશીર્વાદ માંગેછે ! પણ દુન્યાતું પેટ મોટુંછે અને જ્યારે મારા જેવા ૭૦ વરસના ઢાંખરાઓ ૧૭ વરસની છોકરીઓ સાથે પરણવાને તથ્યાર થાય ત્યારે એવા નફ્ટોબી અહીંયાં મળી આવે તો એમાં શી નવાઈ !

[સુખલી દાખલ થાખલ થાયછે.

અસલાહ—કેમ સુખલી, એ શું ઘોગાટ હતો ?

સુખલી—અરે મરેરે મુવું શું બોલું ? મુવું બોલતાંબી જીલ તણાઈ નયમ. આખ્યાં શહેરમાં વાત ફેલાઈ ગઈય કે તમે પરણ્યા છોવો અને તેટલા માટે તમારી બેરીના માંગનારો ઢગલેબધ ઉતરી પડ્યાછે. એક કાપડયાતુંજ માત્ર ૩૫૦૦૦ તું દેવુંછે.

અસલાહ—ઓ બાપ ! બાપ ! બાપ ! તેઓને કહે કે માફ ગળું કાપે,

સુખલી—વારં શેઠ, તમારી આવી હાલત જોઈ મારેથી રડવું થોભાઈ નહીં શકાવાથી હું શીરીનને પણ મળી આવીશું અને જો ૩૫૫૧ ૧૦૦૦૦ તમે તેણીને આપો તો સઘળી માંડવાળ થાય.

અસલાહ—શું ૩૧૦૦૦૦? ભરતાંમાં જમને લે તેજ તો. (વિચાર કરી) જા, ૩૧૫૦૦ આપીશ. વાર્ષિક માંગનારાઓને તો હાલ બહાર કાઢાડી આવું કે જેથી ખારણું આગળની ફળેતી ઝોછી થાય.

[અસલાહ જાયછે. ખીજી ગમથી શીરીન દાખલ થાયછે.]

શીરીન—કેમ સુખલી કેવી ફતેહ? બુઢો આટલું છતાંખી નહીં ચીરાતો કે?

સુખલી—મેં તો ઘણીખી તલાવટ કરી પણ ૩૧૫૦૦ થી બુઢો વધતોજ નહીં પણ જરા વધારે દમ ભરાવ્યાથી ૩૫૦૦૦ વેર તે આપશે ખરે.

શીરીન—જો સુખલી, મારી આ યુક્તિ ગુલબાદ અથવા ખશરને કેહતીજ ના હં! બુઢાને તેની હેમકાષ્ટનો મેં જે સવાદ ચમ્પાડ્યોછે તે પોતાની પ અથવા ૭ વરસની બાકીની જીંદગીમાં તે કદી ભુલશે નહીં.

સુખલી—લે સામેથી બુઢોજ આવેચ! હવે હું નવી તાલ લગાવીશ હં!

[અસલાહ દાખલ થાયછે.]

અસલાહ—હું મુવો! માર્ષ નખોદ વળ્યું! હું ખવાઈ ગયો! હું ભખઈ ગયો? મારે ઘેર બખરચીઓનું એક મોટું લશ્કર આવી પડ્યું છે! અરરર! કીયે અભાગ્યે વખતે જવાન છોડી સાથે પરણવાનો મેં વિચાર કર્યો?

સુખલી—જો શીરીનબાદ, બધી મરી જઈ મારે એટલો બોલ માનો! મારા શેઠની હાલત જોઈ મારી આંખમાં પાણી આવી જાય. હું બે હાથે પગે લાગી કહું છું કે ૩૫૦૦૦ લેઈ માંડી વાલો.

અસલાહ—(એકદમ ચોંકી) જુઠી! જુઠી! જુઠી! એક કુટબદમ નહીં આપું! ગમે તો ૩૧૫૦૦ લેય, નહીં તો કે જહાનમમાં જાય! એ કાંઈ નાની સુની રકમ નથી; અતે તેથી એક દમડી વધારે આપ્યા અગાઉ હું ભુખે મરીશ, હુખી જમશ, ઝેર ખાઈશ, બંદુક મારીશ, ફાંસો ખાઈશ, જીવતોને જીવતો બળી જમશ અથવા તો આ દુન્યામાં મરવાના જેખી જાતના ઉપાયો હશે તે અજમાવીશ.

મુખલી—અરે મરે મરે અસલાજી, એ શું બોલોય ? એ બધું તમારા દુશ્મનને ! જો શીરીનખાઇ, તમને એ હાથે પગે પડી કહુંય કે ૩૫૦૦૦ કપુલ કરો. તમે કોરટ દરખાસ્ત ચહડશો તે શું શાસ્ત્ર લાગશે ? ખરૂં છે કે મારા અખાઇ રહ્યા શેઠ હારી જશે અને સધળો ખરચ એવ-લુને માથે પડશે. પણ તેથી શું તમારી આખર વધશે ? મારા કાંકણા શેઠ જુઠાપામાં શરમ ન છંડાવાથી રખે અલત ખાઇ મરી જાય તો તમારા હાથમાં શું આવશે ? વળી કોરટ ને સોરટ સ્પરખીછે માટે એટલાથીજ સંતોષ પકડો, શીરીનખાઇ !

શીરીન—સંતોષ શાનો પકડે ? એકબારગી હું હારીશ તેનીખી મને દરકાર નથી. એની રૂશવા થશે એજ મારો કિન્નો વળેલો ગણુશે, અને ત્યારેજ એના જેવા ઢાંખરાઓને માલમ પડશે કે જવાન છોડીઓને કોલ આપી ફરીજવું તે બહુ નિય તેમજ જોખમ ભરયું કામ છે. મને પૈસા નહીં મલેતો શું થયું ? જુઠો જેલમાં જશે એટલેજ મને તાહાડક વળશે. (ગાયછે; જુવો વધારો; ગાયણુ ૧૧ મું)

અસલાજી—અરે ધાતકી લોહીની પ્યાશી છોડી ! દેખાવલી સરેદ ચામડીમાં વું હારેમન દેવ છે !

મુખલી—અસલાજી, શું કરશે જ્યારે શીરીન આટલી હઠીલી છે ત્યારે એટલા આપીને જવેદાનની કાસર પતાવેાની. તમે જાણોયતો ખરા કે એની પાસે તમારા હાથ દસ્કત છે અને કોરટ ખરચ સિકે તમારી સામે ડીકરી કરશે એટલુંજ નહીં પણ ન્યુસપતરવાલાઓ તમારી વિરૂધ લખાણો ચલાવશે, અને તમારી રૂશવા કરશે અને ગવનડર તમને મુલેહના અમલ-દાર અને કારપોરેસનમાંથીખી બરતરફ કરશે. માટે એ દિવસની આ દુન્યા માટે શું કામ તમારી નજદીક ૭૦ ની કીર્તિ ઝાહવે છે ? (હળવે) તમે ૩૫૦૦૦ એ બદલાને આપી દેવો અને પછી હું તમારે વારતે સારી મજાનો પાણી પીયે તો ગળાંમાંથી દેખાય એવી બેરી શોધી લાઉં.

અસલાજી—અરર ! બેરીતું હવે તો નામજ ના સે ! જુઠાપામાં જુવાન બેરી કરવી અને તે કુવો પુરવા બરાબર છે ! એક બલા હજી દુર થઇ નથી અને પાછો કયાં ફરસાયે ? જવા દેની.

[અસલાજી અને મુખલી ધુસધુસ વાત કરેછે.

કાવલો લાખલ થાયછે.

કાવલો—બાધ મ્હાલેજ, શીજીમીટનું બેંડ આવી પુરુષ અને હવે મેહેમાનોની આવવાનો વખત થયો. પણ નોકરોને માટે ખાવાની જગા નથી જો, બાધ.

શીરીન—પેલી ફરેકાર લાંબવી નખાવી બે ઓરડાનો એક ઓરડો કરી નાંખ અને વચમાં જે જુનાં કબૂતનાં ઢોબલાંછે તે બાહર નખાવી દે.

અસલાજી—અરે તે તો મારા બપાવાના વખતની કબૂતછે. રાંડ, કંઈ ઘેલી બેલી થઈ ગઈય કે?

શીરીન—અસલાજી, ઘેરને લગતાં મારાં કામની વચમાં તમે ના પડતા. તમારા બપાવાતો મરીબી ગયા અને આપરે કાંય તોપણ અડચણ ખમીયે ?

કાવલો—અને બાધ મોહીકું મમારવાને માટે રકાબીઓ અને ચમખીનનાં ગ્લાસો ઘટશે જો !

શીરીન—એકદમ ત્રીચરને ત્યાં જઈ ૪૮ દજન રકાબી અને ૭ દજન ચમખીનનાં ગ્લાસ લાવ.

સુખલી—(બાજુએ અસલાજીને) આવો લખલુટ ખરચ ચાલુ રહે તે કરતાં ૩૫૦૦૦ આપી તદ્દન છોડો છોડવોની.

અસલાજી—હાય ! હાય ! પૈસા ! પૈસા ? (આંખમાં આંસુ લાવી) સુખલી, ૩૫૦૦૦ મેલવતાં કેટલી જેહેમત પડી હશે ? વારં, તારે ખાતર પેટે પાટા બાંધી આ રકમ આપવાને કમુલ થાઉં છું.

સુખલી—બાધ શીરીનબાધ, મારા અખઈ રહ્યા શેક ૩૫૦૦૦ આપવાને કમુલ થાયછે. તમે જો લખત પાછું આપવાને કમુલ થાઓ તો ૩૫૫૫૫ આપવાને એવણુ તૈયારછે.

શીરીન—(ગજવાંમાંથી કાઢાડી) આ રહું લખત.

અસલાજી—હું નાણું લઈ આવુંચ. એજ ૩૫૦૦૦ મારી આખી દોલતછે. અરરર ! ફરીથી જીવાન બધરી હવે પરણવા નહીં માંચુ. [જાયછે.

સુખલી—(હશીને) કેમ શીરીનબાધ, મારા ૩૫૦ પાકા કે ? કેવી તાલથી સુખ પાસેથી ૩૫૦૦૦ અપાવ્યા ? પણ મરેરે મુવું બીજાઓનું બહુ કરતાં મને કેટલાં પાપ કરવાં પડેછે ? બસ મેંબી (વચાર કીધાય કે તમારું અને ખશરનું જોડું સાથે મેળવયા પછી મારે ગામ જઈ એકાંતવાસ બંદગીમાં મરાયુલ થાઉં.

[અસલાજી નોંટાના ચોડા સાથે દાખલ થાયછે.

અસલાહ—લે મારા આંખે લવતા દુશ્મન, લે આ ૩૫૦૦૦ની સમજી બેંક નોંટાં, ગણી લે. એજ મારી આખી ફોલત છે. ખોદા તારાં બી લખું કરશે !

શીશીન—હા રહેવા, મને પેહેલાં ખરાખર ગણુવા દેવા. (ગણી રહી) લેવો તમારું લખત. ફરીથી આવા ઢાંખરા થઇ નાહતી છોકરી સાથે પરણવાનો વિચાર ના કરતા. આજે કાલે પેલી દુન્યામાં જવાના, અને તમને લાજ નહીં આવી કે એક ૧૭ વરસનાં કુમળાં બચ્ચાંને જન્મ વેરના રંડાપામાં કેમ નાખું ?

કેકોબાદ અને ગુલબાદ એશકી પોશાકમાં દાખલ થાય છે. સાથે ખરા અને અભદ્ધ પણ આવે છે.

અસલાહ—ક્યાં છે કેકોબાદ, તેં મને કયુલાત આપી હતી તે ક્યાં છે ? લાવની મારા ચોરાયલા રૂપિયા ક્યાં છે ?

કેકોબાદ—(ગુલબાદને આંગળ મેંચી દેખાડી) આ રહ્યા તમારા ચોરાયેલા ખજાનો. એ એક એવો ખજાનો છે કે આખી દુન્યામાં તેનું મૂલ નહીં થઇ શકે.

અસલાહ—મારા પૈસા આપ, કેકોબાદ, મારા પૈસા આપ ; જે મારા પૈસા તું ચોરી ગયે છે તે મને પાછા આપે છે કે નહીં ?

કેકોબાદ—અસલાહ, તમે શું કહેવો છો તે હું મુતલગ સમજતો નથી !

અસલાહ—તેં પછી શું મારી આગળ કયુલુંતું નહીં કે તેં મારો ખજાનો તફડાવ્યો છે ?

કેકોબાદ—જે કિંમતી ખજાના વિશે હું બોલ્યો હતો તે આ (ગુલબાદને બતાવી) રહ્યા. સાહેબ, તમારી બેટીએ આજે મને પોતાનો ખાવીદ કરી હંમેશનો સુખી કર્યો છે.

અસલાહ—શું ! નાપાક દુકતી ! તારા પોતાના એક હલકા નોકર સાથે પરણી ગઇ છે ?

કેકોબાદ—તમારા કુટુંબને એથી કાંઇ માફું નથી લાગું. મારી એલાદ અને તમારી એલાદમાં કાંઇબી ફરક નથી, અને જોકે તમા મારા કરતાં વધુ તાલેવંત છેવો તોપણ મારી પ્યારી ગુલને તમારાં આશરા વગર રાખવાને હું શક્તીવાંન છું.

અસલાહ—ઝો! મારા પૈસા, મારા પૈસા, મારા પૈસા! (કપાળ ફટી પછડાઇ પડેછે.)

ખશરૂ—ખાવાહ, જ્યારે પૈસાને ખાતર તમે આ ઐરીબી તજવા નિકલી પડયાય ત્યારે મને ઝે બાયડી અપાવે અને તમારા પૈસા પાછા મેળવી આપવાની હું કબુલાત આપું.

અસલાહ—શું દીકરા ખશરૂ, તુંબી મારી ચોરી કરવામાં ઝેક મદદગાર કે? આ ઐરી ઉપરનો મારો સ્થળો હક ધલકો મેં ક્યારનો તજ્યોછે અને મુખેથી પ્રણી તમે ગમેતો માથું ફેડી લેજો, પણ પેહલાં મારા પૈસા લાવ.

શીરીન—(પોતાની નોંટા પાછી આપી) લેવો અસલાહ, આ તમારા રૂપ૦૦૦ પાછા લેવો અને હું ધારૂંચકે ઝેક જવાન બાયડી સાથે પરણવાના વિચારથી તમે હવે તદ્દન ધરાયા હશો. પેહલાંથીજ મારો પ્યાર તમારા બેટા ખશરૂ ઉપર હતો, અને હું ખુશી છેઉં કે તેણે પણ મારી ઉપર પ્યાર ચાલુજ રાખી પોતાની પરીક્ષા મારી ફતેહમંદીથી પસાર કરીછે. (ગાયછે; જુવો વધારો; ગાયણ ૧૨ મું.)

[અને પૈસાની ઠેલી સાથે દાખલ થાયછે.]

ખજો—લેવો અસલાહ શેક, તમારા આ ખોવાયલા પૈસા.

અસલાહ—(બહુ હરખાઇ) લાવ! લાવ! લાવ! મારા પૈસા લાવ! હવે હું ખરાજ સુખી થયોહું.

ખશરૂ—અને તમે જો ખરાજ સુખી થવા માંગતા હોવો તો મારાં અને શીરીનનાં લગ્ન માટે મંજુરીયાત આપી તમારા આશીર્વાદ આપો.

અસલાહ—મારા બેટા, મોટી ખુશીથી મારી મંજુરીયાત હું આપુંછું. શીરીન, તું મારા બેટાને સુખી કરજે. હું હવે મારી વહુ થઈ છે એ મને વધારે દીલાસોછે.

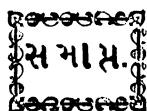
શીરીન—મેહરબાન સસરાહ, હું તમારો આભાર માનું છું પણ તમારી ઝેક બીજી પણ ફરજછે અને તે એ કે મારી બેહેન ચલખાઇ નેબી તમારા આશીસ આપી સુખી કરો. (ચલખાઇને) બેહેન ચલખાઇ, મારા ચુસ્તામાં તારી સાથે જે મીનાકેસો મને થયો હતો તે માટે હું અંતઃકર-ણથી દલગીર છું અને તેની માફ ચાહું છું (કોટી કરેછે.)

ગુલખાઈ—એહેન શીરીન, સઉ સાઈં તેનું સેવટ સાઈં. હું ધણી ખુશી છું કે આખરે તેં મારા ભાઈને સુખી કર્યોછે. મારો હરખ સમાતો નથી, જ્યારે હું જોઉં છું કે એક ઉત્તમ ખાવીંદની હું મોહરદાર થઈ છું જે ખાવીંદ મને ખરી સુખી કરશે અને મારી કેળવણીના બધે જે ખાવીંદના ઘેરને પણ હું ખરેખર સુખી પારસી ઘેર બનાવીશ. મારા મહેરબાન બાવાજી, આખરે તમારે મને આપેલી સારી કેળવણીનો ઉપયોગ કરવા માટે આવા એક સારા ખાવીંદથી ટક આપીછે તે માટે મદાની હું તમારી વધારે હેતવંતી થઈ રહીશ.

અસલાજી—સુખી રહેવો મારાં ચારો ફરજંદો, આજનો દિવસ ખચીત મારી જીંદગીમાં મુઠથી વધુ ભાગ્યશાળી છે.

(સધળાં સાથે ગાયછે ; જુવો વધારો ; ગાયણ ૧૩ મું.)

[પડદો હલવે પડેછે.

ગાયનો.

૧

ગુલબાઈ—(જીવો પાનું ૫ મું.)

કાફી—૫૬.

(સાવરો અમલુ નહી આચો—એ રાહ.)

- ધનનો મહીમા છે ન્યારો ;
સહુ સમજી ખૂબ વિચારો. ૧
- મુરખ તવંગર ડાહ્યો લેખી—જોડે હાથ હજારો,
સાની જો કદિ ગરીબ થાએ—રખડી મરે બિચારો;
લાગે અપટ અકારો. ૨
- ભાઈ બેનને બેટા રનેહી—ધનના છે સહુ ચારો,
પોતાનાં પણ ગણે પરાયો—ધન વિન કહે નહારો;
ગણે નિમકથી ખારો. ૩
- માન પાન નિત ધનને દેછે—સઘલાં નરને નારો,
પ્રથમ જપે ધન માળા, પ્રભુના—પાછળ કરે પુકારો;
ફાકટ લવી લવારો. ૪

૨

ગુલબાઈ—(જીવો પાનું ૧૧ મું.)

પિલૂ-ગરબી.

(મહિડાંતું દાન હમે ના દિયરે લોલ.—એ રાહ.)

- અબળા જે કેલવણી પામશેરે લોલ;
સુખથી જગમાં નિત ધામશે. ૧
- ધરનો વ્યહવાર ભલો ભાળશેરે લોલ,
પરણ્યાને સર્વ સુખો આલશેરે લોલ;
પ્રભુજી રાઈ કરી ચાલશે. ૨
- ધનનો નહિ ઠાઠમાઠ નીભશેરે લોલ,
ચારોને આગથી ફના યશરે લોલ;
ધલમે કોઈ નહિ લુટી જશે. ૩

માત પિતા નો તમ આ વારસોરે લોલ,
દેશો તો પુત્રિ લવ સુધારશોરે લોલ;
ધનને ફક્ત દેઇ હારશો. ૪
સત્ય સુધારોછે પ્રભુ જ્ઞાનમાંરે લોલ,
વસ્ત્રો સણગારના ન ધ્યાનમાંરે લોલ;
તેતો છે શુભ શુધ સાનમાં. ૫

૩

પાનાચંદ—(જીવો પાનું ૧૬ મું.)

કલ્યાણ જિ'ઝોટી-લાવણી.

(ગાવો ગાવો મધન સહુ થામ્મો ગવન ગામ્મો ગીતી.—એ રાહ.)

લોભી નો લોભ ન કરશે—પ્રભુથી ડરશે;
તો ધૂતારા કુનિયામાં—ભૂખ્યા મરશે. ૧
કે બાપ મરેથી બમણા—કોઈ તમણા,
લે લખત લખાવી રાખી ઉભા ઉગામણા,
વળિ ત્રીસ ટકાને વ્યાળે—જોયે આળે,
જે નાંજું બપે તમોને દેઇ નિવાળે;

આવા મોટાંતો વ્યાજ વિના નહિ ચાલે,
સ્વીકારે લુચ્ચા જે મુદ્દલ નહિ આલે,
જે લેઇ આજ, નાદાર થાયજ કાલે,
નહિ બાપ મરે નહિ બેટા બોલ્યું પાલે;

ત્રણ કહી એક દે લાઇરે—ચીટી તો પુરી લખાઇરે,
બે કોરી પણ સહિ થાઇરે—લે સુખડી સાથ સવાઇરે;
આ કરતુકથી લુચ્ચાની—ગરજો સરશે. ૨

લઇ નાંજું શેઠ સિધારે—મોંજો મારે,
પાછળથી કેવા હાલ થશે ન વિચારે,
નિત ઉધરાંણી બહુ થામ્મે—ધંકા ખામ્મે,
કદિ શેઠ મલે નહિ સાહુકાર પસતામ્મે;

લાવે ચિઠ્ઠું કોરટનું ધરમાં જ્યારે,
 જુસડિસને દિવસે શેઠ ઉભા રહે ત્યારે,
 કોરી ચિટ્ટીઓ માર મુરખને મારે,
 રડિ હફતો કરવા અરજ કરી પોકારે;
 વારંટ ઠાંચથી રેઝમેરે—ધસડે જે પાસે હેઝમેરે,
 ખુફા ખાવા મહુ જોઝમેરે—આપી દમડી કાં ખાઝમેરે;
 ચેતી જે બદ રસ્તેથી—પાછા ફરશે.

૩

૪

શીરીન—(જુવો પાનું ૧૯ મું.)

કાલિંગરો--ગરખી.

(સખિ ચાલોની--જોવાને જઈયેરે મહિમા આજનો.—એ રાહ.)

મુણુ સાઝમેલી, મોટાંની સુઝે ગોતાં નહિ મારિયે;
 ઝો અલખેલી, વિન મ્હેતે મરતાંતો કાંઈ વિચારિયે. ૧
 મોટાંને મોટું મહુ છાજે,
 મોટાં લટકે મટકે ગાજે;
 ન્હાનાં અટવાઈ મરી લાજે. ૨
 મોટાં બહાણીમાં ભર દરિયે,
 ખેસી તોફાને પણુ તરિયે;
 ન્હાની નાંવે ડૂબી મરિયે. ૩
 જે મ્હેલ પડોસણનો જોઈ,
 નિજ ઝુપડીને તોડે કોઈ;
 તે તો ધરવિન રખડે રોઈ. ૪
 ઉંચાં ઝાડો ઉંડી જડથી,
 ડરશે નહિ તોફાની નડથી;
 નખળાં ઉખડી પડશે થડથી. ૫

૫

સુખલી—(જુવો પાનું ૨૬ મું.)

કાલિંગરો--પદ.

(નાવ નદિયાંમેં ડુબી જાય—એ રાહ.)

મૂમ ધન ખરચે નહિ કે ખાય;
 ખરચતાં જોઈ જીવડો જાય. ૧
 જેમ ધાત્ર ગંજીના કુતરાથી તણુખું ન ખવાય;
 તોય બિચારી ભુખી ગાયમે-ભુંકી કરડવા ધાય. ૨

કોડી કોડી નિશિદિન જોડી-મનમાં બહુ હરખાય;	
ધર્મ ધ્યાન ને દાન ન જાણે-દ્રવ્યતણા શુભ ગાય.	૩
અંત સમે હયાં સધળું છોડી-ધરતીમાં પછડાય;	
ખાલી બને હાથો જોઈ-પ્રભુ સનમુખ અકળાય.	૪
હરિ હ્વારે તો આવી ઉભી-રૂંક જનોની હાય;	
વેળા ગઈ ત્યારે શુધ આવી-પડિ નરૂં પસતાય.	૫

૬

કેકોબાદ—(જીવો પાતું ૩૮ મું.)

રાહ ઈંગરેજ—કેમપટન રેસીસ.

- નારી જે કરશે તે થાશે—સાચું સાચું,
 નહિ વળશે જો નર તે આશી—સાચું છે બેશક;
 મરહોની શુધ બુધ લઈ જાશે—સાચું સાચું,
 વાંદર સમ જે નાચી ગાશે—સાચું છે બેશક.
- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનવું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૧
 જઈકેબી જવાન થવા માગે—સાચું સાચું,
 કે સુંદર નાર હાથ લાગે—સાચું છે બેશક;
 ભડકી તે સ્વપનાથી જાગે—સાચું સાચું,
 દિન રાત બળે પ્રીતની આગે—સાચું છે બેશક.
- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનવું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૨
 છોડાવે બકબકવું ઠાણું—સાચું સાચું,
 મંત્રોથી મુખને દે તાળું—સાચું છે બેશક;
 ઢાંકે જઈકનું અજવાળું—સાચું સાચું,
 ઘોળાં પર લગડાવી કાળું—સાચું છે બેશક.
- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનવું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૩
 ખોટા દાંતો ખુશખો ખાલે—સાચું સાચું,
 લાકડી તજ અકડી ચાલે—સાચું છે બેશક;
 કંજૂસ સખી થઈ કે આલે—સાચું સાચું,
 ઘડપણ સાંતી પૂલીકાલે—સાચું છે બેશક.

- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરૂં ન તે ઠરે;
 નહિ બનતું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૪
 ખાલી લપકો તમ ના કરશે—સાચું સાચું,
 વિન મ્હોતે ફાકટ ના મરશે—સાચું છે બેશક;
 જગની બતરીસીથી ડરશે—સાચું સાચું,
 તો સુખી અંતકાળે ઠરશે—સાચું છે બેશક.
 (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરૂં ન તે ઠરે;
 નહિ બનતું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૫

૭

સુખલી—(જીવો પાનું ૪૨ મું.)
 ભૈરવી--૫૬

- (બાઈ હયા લિરહ કાં ભોંસી—એ રાહ.)
 બાઈ, કપટ રચી પસતાઈ;
 ઠગતાં હુંજ ઠગાઈ.
 બીજા કારણુ ખાડો ખાદી;
 તેમાં હુંજ પુરાઈ. ૨
 ચોરોને ઘર ચોર ખહરાણો;
 તેવી મજ ગતિ થાઈ. ૩

૮

અસલાહ—(જીવો પાનું ૪૭ મું.)
 ખમાચ જિલ્લો--૫૬

- (દરસન બિન અખિયાં તરસ રહી—એ રાહ.)
 જરથી જગમાં જશ છે ભાઈ;
 જર વિન જશે પસતાઈ. ૧
 જર મધ જે પુલમાં છે તે પર;
 લાખ માખ છે લપટાઈ. ૨
 જર છે શોભિત ઢાળ બદીપર;
 એખ રહે સહુ ધૂપાઈ.
 જર છે ડાચો જગના સુખમાં;
 જર વિન મરશે અટવાઈ. ૪

ગ્રંથ—(શુવો પાનું ૫૧ મું.)

કટયાણુ—(રાહ ઇગરેલ—ખંભાલી બાણુ.)

આજ કાલ તો શુવાનિયાઓ ભણી ગણી પરવારે ભાઇ,
માંગે ટેપલ ખુરશી કાગળ કલમો ખડિયા ભરી મિહાઇ;
મેંઢાંનાં ટોળાંનીં માફક ચાલે એક તરફ ધમડાઇ,
ધંધા ઉપર ઢાંકણુ વાળે મરે ચાકરી પર પછડાઇ.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૧

આકરીન છે હોરાઓને કબુ ચાકરી નહિ કરશે,
મંચિસ કુદિયાંની ખે પોટી પોકારી રસ્તે ફરશે;
ત્યાર પછી ઉન કેન્વસ દોરો વેચીને ગળ્લુ ભરશે,
આજે લાખોના ધંધામાં ઝિપલાવાને નહિ ડરશે.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૨

ચાલિસ વરસો પર જો ખોજ ગલી ગલીએ ફરતા પાર,
માંથે મોટા ખોજ ઉંચકી ચને કુરમુરી કરી પુકાર;
તેઓ સ્હાસિક નિવડી ચીન વિલાયતનાં કરતાં વેપાર,
મોટાં મોટાં નામો કાઢડયાં પામ્યાછે જશનો મણુગાર.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૩

દ્રાટાં દ્રાટાં ચિઠ્ઠાંને ગુણુપાત શુની લેતા રખડી,
ખાંધે ચોખ્ખા ભરી મોટિયાં ઉઠાવતા તડકે રઝડી;
રફતે રફતે તેઓએ જો વળાંન ધંધાની પકડી,
જૈન વાણિયા ભલા ભાટિયા ઉગી નિકળિયા તન રગડી.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૪

અસલ વખતનાં શુઓ પારસી ધંધામાંજ હતા માહેર,
ગાંધી પસ્તાકયા તખોલો વણુકર વસ્તા શહેરો શહેર;
ધંધો કરતાં ધાન્ય વળો ધન પણુ મેળવિયું રૂડી પેર,
તો આજે તેના ખેટા કાં કરે ચાકરી ઘેરો પેર.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૫

૧૦

શીરીન—(ન્યુવો પાનું ૫૫ મું.)

ભૈરવી--૫૬

(ના મુજે સતા ખલમાં—એ રાહ.)

શોખછે અજબ, સજની;	
શોખિન દેછે—કરેછે રે કિમ્મત શોખપર ગજબ.	૧
શોખ ધૂળને કિમ્મતી—શોખ વધારે દામ;	
શોખ સોનું મોઘું થામ્મિ—શોખ શરાબી જામ.	૨
શોખ ધલમને ધણો વધારે—શોખે ભેડો પાર;	
શોખ વિના સહુ જય અકારત—શોખે હલકો ભાર.	૩
શોખ અજબ હિમ્મત દે ભયમાં—શોખ પુરાવે આશ;	
શોખ દેખતાં કરે આંધળાં—શોખે સત્યાનાશ.	૪
શોખ કરે બે અસર જગતમાં—શોખ ખુશ ને નેક	
શોખ સ્વર્ગ કે નર્ક અતાવે—શોખ નિભાવે ટેક.	૫
શોખ સંકટો સદા નિવારે—શોખે દેહશત દૂર;	
શોખ કરી ભજ તે સાહેબને—શોખે જો રખ નૂર.	૬

૧૧

શીરીન—(ન્યુવો પાનું ૬૭ મું.)

બરમાં માંડ--ગરબી.

(કેમ જઈ નવરોજના રંગમારે—એ રાહ.)

ધડપણે વિવાહ છે ખોટારે,	
કન્યા ન્હાની પતી બહુ મોટારે;	
ન્યુઓ કાગ હંસનો જોટારે.	
મા ન્હાનીને મોટીતો દીકરીરે,	
પિતા લાગે જો પતી સાથ નીસરીરે;	
બહુ ચાલે પિછાનમાં ઘોટારે.	૧
ગયા બાલો ખુદાનાં પાકીરે,	
નહિ મોઢાંમાં દાંત એક બાકીરે;	
દ્રવ્ય થકી દિશે ગલજોટારે.	૩

ધણી નહીં ધન્ય સાથ પરણેરે,
ખરે રાજ પતીને મરણેરે;
જે પરણે બુઢો જોષ ધોટારે.

૪

ધણી ધોરે જવાની ત્યારીરે,
રહે છોકરાં દ્રવ લે ન્યારીરે;
ફરી બીજો કરે શું ટોટારે.

૫

૧૨

શીરીન—(જીવો પાનું ૭૦ મું.)

ભૈરવી—દાદરો.

(કેહ મત હયાં મેરા કોઈ નહીં.—એ રાહ.)

થઈ મુજપર રખની મહેર ધણી;
પામી, ધાયો આજ ધણી.

૧

લાખ શુકર હું કરું જિગરથી;
થાઈ ભાગ્યવંતી પરણી.

૨

મસરાજી શુભ ધડિ પલ મુરતે;
આપો આર્શિવાદ ગણી.

૩

૧૩

સઘલાઓ—(જીવો પાનું ૭૧ મું.)

રાહા ઇંગરેજ—(હોમ સ્વીટ હોમ.)

આ ખેલ જોઈ ચેતજો દરએક નર ને નાર,
નિત નેક રાખી નેમ ધન ખરચી તરો ભવ પાર,
કંજુસ લોભીનો જીવો આ છે ખરોજ ચિતાર,
તજજો મુદા બદ કામને લજજો સઘ કરતાર.

(કોરસ) આજ—ખેલ—તો થયો તમામ;
માની એહજાન—કરિયે અમો સલામ.

૧

લખલૂટ પણુ થાશે ન કોઇ જોઇ દોલત પૂર,
 નહિતો બની મોહતાજ કરશે આખરની ધૂર,
 પૈસો જમાવાની નેકિથી કાપી બદી થઈ સૂર,
 શુભ કામથી જશ પામજો બદનામથી રહિ દૂર.

(કોરસ) આજ—ખેલ—તો થયો તમામ;
 માની એહસાન—કરીયે અમો સલામ.

૨

ખાટા તજોની ઢોંગ તેમાં છે નહી કું માલ,
 ઠગશે કદી દુનિયા તોય છે આખરે બદ હાલ,
 રે જોઇ નહિ કદિ સાંખશે રખ આ ઠગારી ચાલ,
 થઇ નેક કહે ફિરોજ નિત રાજી કરે રખવાલ.

(કોરસ) આજ—ખેલ—તો થયો તમામ;
 માની એહસાન—કરીયે અમો સલામ.

૩

આ ખેડનાં બનાવનારની નીચલી ચોપડીઓ જાંમે જમશેદ
છાપાખાનામાંથી મલશે :—

૩. આ. પ.

“સુખરેલી શીરીન આખરે ઠેકાણે આવી”નો ખેડ ૦ ૪ ૦

“કાકામામા”નો ખેડ ૦ ૪ ૦

“મુંબઈમાં નાવરે મરાઠાની તવારીખ” ૦ ૧૨ ૦

થોડા દીવસમાં એજ લખનારનો “ભુલ ચુકની હશાહશ અથવા
‘નહી’ ખોલના ૯૯ ગુણ” વાકો રમુજ પારસી ઝંઝારી ખેડ બાહર ૫૬
શે. કીંમત આના ૨.

